
EDITORIAL

JIŘÍ STRAUS**| 97 |**

VĚDECKÉ STATĚ / SCIENTIFIC ARTICLES

JIŘÍ STRAUS, ZDENĚK KREJČÍ:**| 99 |**

K věrohodnosti znaleckého posudku

The Credibility of the Expert Opinion

KRISTÝNA DOBŠÍKOVÁ, DITA SPÁLOVSKÁ, MARTIN KUCHAR, VLADIMÍR SETNIČKA:**| 115 |**

Metamfetamin – možnosti spektroskopické analýzy

Methamphetamine – Opportunity of Spectroscopy Analysis

MARKÉTA BRUNOVÁ:**| 131 |**Charakteristika regulativního významu norem trestního práva
pro kriminalisticko-bezpečnostní činnostCharacteristics of Regulative Importance of Criminal Law
for Crime and Security Activity**RENATA VESECKÁ:****| 142 |**

Trestný čin maření spravedlnosti

The Crime of Obstruction of Justice

JIŘÍ NOVOTNÝ:**| 148 |**Soukromoprávní aspekty směrnice Evropského parlamentu
a Rady (EU) 2017/853Private Law Aspects of the Directive of the European Parliament
and of the Council (EU) 2017/853**KAREL MAREK:****| 162 |**Ještě k rozhodčímu řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře ČR
a Agrární komoře ČRStill to the Arbitration Proceeding before the Arbitration Court at the Czech Chamber
of Commerce and the Agrarian Chamber of the Czech Republic

ŠTĚPÁN KALAMÁR:**| 179 |**

Otevřené informační zdroje
Informační společnost a internet
Open Information Sources
Information Society and Internet

RECENZE / REVIEW

MARKÉTA BRUNOVÁ:**| 194 |**

Informace o vydaných vědeckých publikacích

ALEXANDR SOUKUP:**| 197 |**

Jiří Bílý: Christianizace římského antického státu

MARKÉTA BRUNOVÁ:**| 199 |**

Jaroslav Ivor et al.: Kriminologie jako součást trestné politiky

Editorial

JIŘÍ STRAUS

Vážení čtenáři,

ve druhém čísle časopisu Forenzní vědy, právo, kriminalistika si můžete přečíst celkem devět příspěvků. Dva příspěvky jsou z kriminalistiky a další články jsou z kriminologické problematiky, policejné manažerského zaměření a právní problematiky.

První příspěvek Jiřího Strause a Zdeňka Krejčího je věnován problematice věrohodnosti znaleckého zkoumání. Autoři uvádějí obecné požadavky na znalecký posudek a nezbytné vstupní parametry pro zpracování znaleckého posudku. Stanovení věrohodnosti je zaměřeno na forenzně biomechanické zkoumání. Přesný a věrohodný závěr biomechanických zkoumání je možné precizovat v současné době cestou vytvořeného matematického modelu a počítačových simulací. Znalecký posudek tak může vyjádřit pravděpodobný závěr o možnostech pohybového chování osob v průběhu trestného činu. Takový závěr poskytuje další relevantní informaci pro objektivní rozhodnutí v dané věci.

Druhý příspěvek autorského týmu Kristýny Dobšíkové, Dity Spálovské, Martina Kuchaře a Vladimíra Setničky se týká metamfetaminu, též pervitinu, který se řadí k syntetickým budivým drogám, také známým jako tzv. „amfetaminová stimulancia“. V České republice pervitin představuje druhou nejrozšířenější drogu a ročně jsou zde odhalovány stovky varen. Doposud není plně objasněn mechanismus jeho působení v těle. Jelikož se jedná o chirální látku, je možné provádět jeho analýzu nejen pomocí metod vibrační spektroskopie, ale i pomocí metod chiroptických. Všechny uvedené metody analýzy jsou nedestruktivní, spolehlivé a citlivé.

Třetí příspěvek Markéty Brunové pojednává o obecné charakteristice regulativního významu norem trestního práva pro kriminalisticko-bezpečnostní činnost. Policejné bezpečnostní činnost představuje jednotný systém, který se také takto navenek projevuje. Dílčí subsystemy vykazují vzájemně úzké vazby a některé metody a formy práce jsou proto využívány jak v kriminalisticko-bezpečnostní, tak správně bezpečnostní činnosti a v jejich konkrétních druzích. Typickým příkladem je uplatňování strategických metod, tj. prevence (preventivně výchovná činnost) a represe (donucení). Na druhé straně je však třeba říci, že ne všechny policejné bezpečnostní orgány mají stejné možnosti k jejich naplňování.

Čtvrtý článek Renaty Vesecké se zabývá trestným činem maření spravedlnosti. Cílem tohoto příspěvku je představit nový trestný čin maření spravedlnosti, který byl přijat poslední novelou trestního zákoníku (č. 287/2018 Sb.). Návrh vyvolal mezi odbornou veřejností velkou diskusi. Podle názoru vlády trestný čin maření spravedlnosti reaguje na požadavky EU nebo mezinárodních organizací. Ve skutečnosti však přijetí a praktická aplikace tohoto nového trestného činu může způsobit značné problémy při aplikaci v praxi. Jeho použití v praxi nemusí vést k zamýšlenému účinku, ale může představovat další nástroj trestní represe proti obviněným osobám a může zasahovat do nezávislosti obhajoby.

Pátý článek Jiřího Novotného rozebírá soukromoprávní aspekty směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853, která byla schválena 17. května 2017 a kterou se mění směrnice Rady (EHS) 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní. Příspěvek prezentuje základní právní souvislosti této normy s ohledem na principy a cíle, pro které byla Unie (EU) jako mezinárodní organizace založena. Příspěvek poukazuje na základní právní souvislosti této normy mezinárodní organizace s ohledem na dopad této normy na základní instituty soukromého práva.

V šestém příspěvku autora Karla Marka je pojednáno o rozhodčím řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR. Článek pojednává o obsahu Řádu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky. Autor upozorňuje, že ustanovení o závazkových vztazích, jež se týkají uplatnění práva u soudu, soudního řízení nebo soudního rozhodnutí, se použije přiměřeně i pro uplatnění práva před rozhodčím soudem (rozhodcem), pro rozhodčí řízení nebo rozhodčí nález, jestliže se opírají o platnou rozhodčí smlouvu (rozhodčí doložku).

Sedmý článek autora Štěpána Kalamára se orientuje na otevřené informační zdroje, informační společnost a internet. Autor avizuje, že tento příspěvek je úvodním vstupem k připravovanému seriálu vyhledávání, vytěžování a analyzování dat a informací z otevřených informačních zdrojů. Následující články budou věnovány problematice vytěžování dat a informací z otevřených informačních zdrojů, které mohou být jak z veřejného, tak i soukromého sektoru a jsou volně přístupné na internetu ve strukturované a strojově čitelné podobě. Jednotlivé příspěvky budou věnovány vybraným otevřeným zdrojům a možnosti jejich praktického využití pro identifikaci osob a jejich aktivit v digitálním prostředí.

V závěru jsou tři příspěvky věnované recenzím odborných knih a informací o vydání dvou významných knih. Markéta Brunová informovala o posledních výsledcích, které byly dosaženy v oblasti vědy a výzkumu na Katedře kriminalistiky a forenzních disciplín a Katedře veřejného a evropského práva Fakulty právních a správních studií VŠFS v akademickém roce 2018/2019. Pojednala o uskutečněných vědeckých konferencích a vydání dvou publikací (Kriminalistika, Bezpečnostní vědy). Recenzi na knihu Jiřího Bílého s názvem Christianizace římského antického státu zpracoval Alexandr Soukup. A konečně Markéta Brunová podala recenzi na sborník Kriminológia ako súčasť trestnej politiky.

Za celý tým výkonné rady redakce děkuji všem autorům, kteří nám zaslali příspěvky a již nyní připravujeme články do dalšího čísla v roce 2020 časopisu Forenzní vědy, právo a kriminalistika. Ambicí redakčního týmu je vydávat odborný časopis ve vysoce odborné kvalitě a pravidelně dvakrát do roka. Věřím, že budou čtenáři spokojeni.

Jiří Straus
Předseda výkonné rady

K věrohodnosti znaleckého posudku

The Credibility of the Expert Opinion

JIŘÍ STRAUS¹
ZDENĚK KREJČÍ

Abstrakt

Článek pojednává o věrohodnosti znaleckého posudku z pohledu forenzní biomechaniky. Znalecký posudek musí být odborně správný, transparentní, přezkoumatelný a srozumitelný pro soud, strany trestního řízení a případně veřejnost při soudním jednání. Autoři uvádějí obecné požadavky na znalecký posudek a nezbytné vstupní parametry pro zpracování znaleckého posudku z oboru forenzní biomechaniky. Podklady pro zpracování posudku z forenzní biomechaniky jsou získávány z ohledání místa činu, ohledání těla zemřelého, prohlídky těla živého poškozeného a podstatně k nim přispívají závěry znalců z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství, ale také lékařské zprávy, svědecké výpovědi apod. Přesný a věrohodný závěr biomechanických zkoumání je možné precizovat v současné době cestou vytvořeného matematického modelu a počítačových simulací. Znalecký posudek tak může vyjádřit pravděpodobný závěr o možnostech pohybového chování osob v průběhu trestného činu. Takový závěr poskytuje další relevantní informaci pro objektivní rozhodnutí v dané věci.

Klíčová slova

posudek, věrohodnost, forenzní biomechanika, důkaz

Abstract

The article discusses the credibility of the expert opinion from the perspective of forensic biomechanics. The expert report shall be professionally correct, transparent, reviewable and understandable to the court, the parties to the criminal proceedings and, where appropriate, to the public at the trial. The authors present general requirements for expert opinion and necessary input parameters for processing expert opinion in the field of forensic biomechanics. The materials for the forensic biomechanics review are obtained from the crime scene, the body of the deceased, the examination of the body of the living injured person, and contribute significantly to the conclusions of experts in health care, forensic medicine, medical reports, witness testimonies. The conclusion of biomechanical investigations can be refined today by means of a mathematical model and computer simulations. The expert opinion can thus express a probable conclusion about the possibilities of physical behavior of persons during the crime. Such a conclusion provides further relevant information for an objective decision in the case.

Key words

judgment, credibility, forensic biomechanics, proof

¹ Prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc., Katedra kriminalistiky a forenzních disciplín, Vysoká škola finanční a správní, Praha

Vrchní komisař Mgr. Zdeněk Krejčí, Ph.D. et Ph.D., Krajské ředitelství policie Jihomoravského kraje

1 Úvod

Znalecký posudek **právo zařazuje mezi důkazy, ale i důkazní prostředky.**² V rámci volného hodnocení důkazů soud hodnotí posudek a rozhoduje, zdali informaci z posudku (odpověď na položenou otázku) využije pro své rozhodnutí.³

V posledních 20 letech se začala forenzní biomechanika prosazovat ve znalecké činnosti, zejména při posuzování problémů při dokazování násilné trestné činnosti. **Je všeobecně známo, že vývoj vědeckých poznatků v čase přináší nové poznatky, a tak dochází i ke zkvalitňování metodiky a metod konkrétního vědního oboru, což platí i pro odvětví forenzní biomechaniky.** Ve znalecké posudkové činnosti dochází ke konfrontaci názorů, ale není vzácností, když při hodnocení určitého hodnoceného problému se znalci dostávají do konfrontace s odlišným posuzováním věci. **Z tohoto důvodu je významné, aby byly stanoveny vstupní standardy a kritéria, která budou v obecné shodě respektována ve forenzní biomechanické komunitě.** Chceme-li dosáhnout objektivní, tedy i **věrohodné (či kvalitní)** znalecké zkoumání, pak je namísto vědecké názory konfrontovat, ale také činit závěry ke sjednocení vědeckých názorů.

Orgán činný v trestním řízení (dále jen „OČTŘ“) **podle § 105 odst. 1 trestního řádu přibere znalce z oboru kriminalistika, odvětví forenzní biomechanika, pokud k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení je třeba odborných znalostí, přičemž je takové posouzení složité pro předmět dokazování.** OČTŘ vychází z toho, jaké jsou náležitosti znaleckého posudku (§ 13 odst. 1 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění změn a doplnění), zejména však zvažuje, jak vymezit v opatření úkol znalce.⁴ V praxi se většinou využívá vymezení formou otázek. Důležité je, aby znalec se zabýval jen **takovými skutečnostmi, k jejichž posouzení bylo potřeba jeho odborných znalostí. Tedy i v praxi je nezbytné vnímat obsah nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06, v němž tento soud vyjádřil, že: „Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání, věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce. Metodologie znaleckého dokazování vyžaduje, aby jak orgány činné v trestním řízení, tak samotný znalec kriticky hodnotili úplnost a bezvadnost podkladových materiálů, které znalec podrobuje svému zkoumání.“**

Obecně odvětví forenzní biomechaniky významně využívá relevantní informace získané z místa události, a proto je kriminalistická dokumentace významná pro znalecké dokazování. Místo činu musí být pečlivě a objektivně dokumentováno. Samozřejmě důležité jsou i technické parametry a limity technických zařízení. Proto znalec musí vnímat

2 § 89 odst. 2 trestního řádu – pro objasnění je nutno rozlišit, že důkazem je přímý poznatek, který orgán činný v trestním řízení získal o předmětu důkazu (tedy jde o vlastní přímý poznatek vyplývající ze závěrů znalce, tj. výsledek poznávání). Má-li se hovořit o znaleckém posudku jako o důkazním prostředku, jedná se o formu poznávání.

3 KRÍSTEK, Lukáš. Hodnocení znaleckého posudku (a nekvalitní judikatura). Soudce. 2017, 3, s. 15–24.

4 Obdobně ustanovení § 107 odst. 1, věta první trestního řádu.

možnosti výskytu chyb v dokumentaci a trvat na tom, aby měl k dispozici pouze takovou dokumentaci, která nespochybnitelně a přehledně zachycuje místo události nebo průběh skutkového děje. Musí z ní být zřetelné všechny prostorové vztahy mezi skutkovým dějem a kriminalistickými stopami.

Odbornost znalce pak nutí, aby se zabýval věrohodností a pravdivostí předložených informací v kontextu se stanovenými znaleckými verzemi. To je základ i pro vyjadřování znaleckých závěrů v alternativním výsledku a stanovení míry pravděpodobnosti jeho závěrů. Než znalec k předmětu jeho zkoumání vydá znalecký závěr (podobně jako OČTŘ), musí posoudit:

- 1) „zda je úplný ve vztahu k zadání,
- 2) zda závěry posudku jsou náležitě a logicky odůvodněny a
- 3) zda jsou podloženy obsahem nálezu,
- 4) zda bylo přihlédnuto ke všem skutečnostem, s nimiž se bylo třeba vypořádat,
- 5) zda existuje soulad s ostatními provedenými důkazy“.⁵

„Značné potíže mohou vznikat v případech, v nichž závěry znalce mají být opřeny o různé subjektivní údaje nebo o podkladové materiály, které jsou rozporné nebo se vzájemně vylučují. Tehdy by měl znalec vypracovat **podmíněný** nebo **alternativní** závěr pro všechny možné varianty řešení. **Definitivní závěr o spolehlivosti podkladových materiálů a výběr jedné z variant řešení musí učinit orgán činný v trestním řízení, nikoliv znalec.**“⁶

Hodnocení odborné správnosti znaleckého zkoumání v sobě zahrnuje:⁷

- hodnocení teoretických východisek, o něž znalec opírá svůj závěr,
- hodnocení empirického základu posudku, tj. kvality a množství zjištěných znaků zkoumaných objektů,
- hodnocení použitých odborných metod a postupů,
- hodnocení, zda subsumpce konkrétního empirického základu pod obecný teoretický základ je správná.

2 Důraz na správně formulované zadání znalci

Podle empirických zkušeností umožňuje biomechanická analýza pádu z výšky řešit řadu důležitých otázek. Příklady, jak by tyto otázky měly být správně formulovány, aby mohl znalec vyhotovit kvalitní a úplný znalecký posudek, uvádíme níže.⁸

1. Jaká byla trajektorie pádu lidského těla s ohledem na zjištěná zranění na těle osoby lékařem nebo při prohlídce a pitvě zemřelého, stop nalezených a zajištěných na objektu při ohledání místa činu, u kterého byl dokumentován počátek pohybu?

5 Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. 01. 2014 sp. zn. 26 Cdo 3928/2013.

6 MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika. 2010, č. 3, s. 182–184.

7 Podle nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 30. 4. 2007 sp. zn. III. ÚS 299/06.

8 STRAUS, Jiří a kol. Biomechanika pádu z výšky. Praha: PA ČR, 2004. STRAUS, Jiří a Viktor PORADA. Teorie forenzní biomechaniky. Praha: Vysoká škola finanční a správní, a.s., 2018. 168 s. ISBN 978-80-7408-140-8.

2. Stanovit, zda zjištěné důkazy o trajektorii pádu lidského těla prokazují, že počátek pohybu osoby směřující k pádu byl zapříčiněn spontánně či náhodným pohybem, anebo byl dán podnět k tomuto pohybu jinou osobou?
3. Jaká byla potřebná energie jiné osoby k počátku pohybu k pádu, aby trajektorie pádu lidského těla odpovídala dokumentovaným skutečnostem?
4. Mohla tuto potřebnou sílu vyvinout jiná osoba, která dala podnět k počátku pohybu k pádu?
5. Do jakého místa lidského těla poškozeného tato energie musela působit, aby odpovídala zjištěné trajektorii pohybu pádu?
6. Jakou sílu by musela sama poškozená osoba vyvinout, aby vektor rychlosti odrazu způsobil zjištěnou trajektorii pohybu pádu lidského těla?
7. Provést statické (dynamické) grafické znázornění trajektorie pohybu lidského těla při pádu, z různých úhlových a směrových pohledů včetně odpovídajícího popisu.
8. Další zjištěné skutečnosti znalce, které mohou přispět k objasnění.

Znalec nemůže ani nesmí hodnotit právní otázky, a proto se ani nemůže vyjadřovat k tomu, zda se jedná o sebevraždu, nebo o cizí zavinění, nýbrž pouze a jen, zda zjištěné znalecké údaje potvrzují, či vyvrací domněnku zavinění jiné osoby. Odpověď na tyto právní otázky jsou zcela v kompetenci policejního orgánu, který biomechanický posudek musí hodnotit podle zásady volného hodnocení důkazů.

Hodnocení pádu z výšky metodami forenzní biomechaniky umožňuje v současné době velmi dobře počítačová simulace.⁹ Je možné tak vyjádřit biomechanickou přijatelnost jednotlivých verzí pádu. Vždy se uvažují nejméně dvě jasně formulované varianty pádu. Znaleckým hodnocením se zjišťuje pravděpodobnost jedné z verzí a z hlediska forenzní biomechaniky lze uvažovanou pravděpodobnost vyjádřit pojmem, jako je biomechanická přijatelnost.

Nezbytnou podmínkou pro to, aby OČTŘ mohl takové hodnocení uskutečnit, je transparentnost celého znaleckého posudku, jinými slovy řečeno, jedná se o jeho srozumitelnost v celém obsahu pro soud, strany trestního řízení a případně veřejnost při soudním jednání.

Obecné požadavky na znalecký posudek jsou (zkráceně):

- Formální náležitosti (dané zákonem).
- Znaky znaleckého posudku – komplexní, úplný, vnitřně konzistentní, nezávislý a nestranný, opakovatelný.
- Nároky na znalecký posudek – teoretická správnost, použití uznávaných metod, zdůvodnění výběru metody, provedení analýzy jednotlivých faktorů ovlivňujících předmět posouzení.
- Údaje použité při sestavení znaleckého posudku musí být spolehlivé a relevantní.
- Důraz na vhodně formulované zadání znalci.
- Důležitost informací (podkladů) pro kvalitní znalecký posudek.
- Znalec nemůže provádět hodnocení důkazů.
- Znalec nesmí řešit právní otázky.

⁹ STRAUS, Jiří. Počítačová simulace a kriminalistický experiment. *Kriminalistika*. 2018, 3, s. 204–2015.

Faktory ovlivňující kvalitu posudku jsou:

- Formulace zadání (otázek) znalci.
- Existence relevantních podkladů pro vypracování posudku.

3 Proces utváření znaleckého posudku

Proces utváření znaleckého posudku má několik fází, které lze rozdělit na opatřování podkladů pro znalce, posouzení věrohodnosti teoretických východisek, spolehlivost metod použitých znalcem, přípravu posudku, průběh znaleckého zkoumání a způsob vyvozování závěrů, tj. důkazu v užším slova smyslu.

- 1) **O opatřování podkladů již byla zmínka v předchozí části, a proto není vhodné opakovat všechny okolnosti této fáze přípravy znaleckého posudku.** Nicméně jestliže již v počátku kriminalisticky významné události lze důvodně předpokládat, že bude potřeba odborných znalostí znalce, zejména z forenzní biomechaniky, tak OČTŘ s tímto musí počítat a případně přibrat znalce k ohledání místa události (§ 113 odst. 1, věta druhá trestního řádu),¹⁰ popř. přibrat konzultanta (§ 157 odst. 3 trestního řádu).
- 2) **Posuzování věrohodnosti teoretických východisek a spolehlivosti metod používaných znalcem je extrémně složitou myšlenkovou činností pro OČTŘ. K naplnění tohoto požadavku je nezbytné, aby OČTŘ měl o oboru znalecké činnosti reálnou vědomost a základní znalosti získané samostudiem nebo praxí, tedy nelze vyžadovat hlubší teoretické znalosti, což ani z hlediska vzdělání a praxe OČTŘ nelze reálně očekávat. Podstata tedy tkví v tom, aby OČTŘ věděl, co je předmětem znalecké činnosti v odvětví forenzní biomechaniky. Proto lze zopakovat: „Při hodnocení důkazu znaleckým posudkem se soud musí zabývat tím, zda posudek znalce má všechny formální náležitosti, tedy **zda závěry uvedené ve vlastním posudku jsou náležitě odůvodněny a zda jsou podloženy obsahem nálezu, zda znalec vyčerpal úkol v rozsahu, jak mu byl zadán, zda přihlédl ke všem skutečnostem, s nimiž se měl vypořádat, zda jeho závěry jsou podloženy výsledky řízení a nejsou v rozporu s výsledky ostatních provedených důkazů. Soud však nemůže přezkoumávat věcnou správnost odborných závěrů znalce, neboť k tomu soudci nemají odborné znalosti anebo je nemají v takové míře, aby mohli toto přezkoumání zodpovědně učinit.** To však neznamená, že je soud vázán znaleckým posudkem, že jej musí bez dalšího převzít. **Pokud soud má pochybnosti o věcné správnosti znaleckého posudku, nemůže jej nahradit vlastním názorem, nýbrž musí znalci uložit, aby podal vysvětlení, posudek****

¹⁰ Nutno si uvědomit, že podle § 157 odst. 3 trestního řádu platí: „V závažných a skutkově složitých věcech může státní zástupce nebo policejní orgán využít odborné pomoci konzultanta, který má znalost ze speciálního oboru. O přibrání konzultanta sepíše státní zástupce nebo policejní orgán úřední záznam. Se souhlasem státního zástupce nebo policejního orgánu může konzultant v rozsahu nezbytném pro výkon jeho funkce nahlížet do spisu a být přítomen při provádění úkonů trestního řízení. Do provádění úkonů však nesmí zasahovat.“ Pozor: konzultant je v těchto případech vyloučen pro případnou podjatost, aby byl přibrán jako znalec v témže trestním řízení.

doplnil nebo jinak odstranil jeho nedostatky, popřípadě aby vypracoval nový posudek, nebo musí ustanovit jiného znalce, aby věc znovu posoudil a vyjádřil se i ke správnosti již podaného posudku.¹¹

„Ke zjištění pravdivosti závěrů znaleckého posudku lze však dospět také **zprostředkovaně**, a to tak, že se zkoumá jeho **věrohodnost**. O věrohodnosti se mluví tehdy, jestliže na pravdivost poznání je usuzováno z metody, z postupu, kterým jsme k poznání došli. Věrohodná je taková cesta poznání, která svými podmínkami zaručuje pravdivý výsledek poznání.“¹²

Metodologie zkoumání pohybu živého lidského těla si uvědomuje rizika, která existují pro rekonstrukci jeho pohybu v extrémních podmínkách nebo za extrémních situací. Metody tohoto zkoumání k rekonstrukci pohybu lidského těla vycházejí z matematického modelování, což ovšem má své nedostatky. Člověk se nepohybuje jako matematický vzorec, a už vůbec ne v extrémních situacích. Proto mají takové metody svoje úskalí či nedostatky. Dříve pro matematické modelování pohybu nebyly k dispozici žádné počítačové programy, což dnešní technologie překonávají (srov. digitální triky ve filmech, včetně pohybu lidí, množení množství lidí v obraze apod.). V současné době forenzní biomechanika používá dva principiální přístupy, které jsou reprezentovány metodou označenou jako „QUALISYS“,¹³ zejména při výzkumné činnosti pohybu člověka, např. při sportovní činnosti. Druhý přístup používá metodu počítačové simulace pohybového děje Virtual Crash (verze 3 nebo 4).¹⁴

Příprava znaleckého posudku – je závislá od složitosti¹⁵ vlastního předmětu odborného posuzování. Nejedná se však v tomto smyslu o právní otázku řešení, kdy má být zpracováno

11 Zpráva o úrovni znaleckého dokazování u soudů a státních notářství, sp. Zn. Cpj 161/79 občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky, schválené usnesením pléna Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 12. 1980, sp. zn. PLS 3/80, dostupné z <http://www.iustin.cz/files/nsznlci>.

12 MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika. 2010, č. 3, s. 182–184.

13 V kombinaci se specializovanými softwarovými moduly nabízí systém kompletní řešení pro zachycení pohybu, které lze použít pro výzkumné studie, od získávání dat až po analýzu a report. Dostupné z: <https://www.qualisys.com/applications/human-biomechanics/>

14 Počítačová simulace je simulace, při níž je modelem počítačový program, který se pokouší simulovat abstraktní model určitého systému. Úkolem simulačního programu je zjistit, jak se bude systém chovat pro zadaná vstupní data. Úkolem simulačního programu není provádět optimalizaci, tzn. hledat, pro která vstupní data dostaneme optimální řešení. Uživatel může provádět se simulačním programem opakované simulační experimenty s cílem zjistit očekávané výsledky pro různá vstupní data a nalézt tak optimální řešení problému. V případě počítačových simulací je možné říci, že cokoliv, co můžeme popsat, lze také simulovat pomocí počítače. Popisem se má na mysli proces rozčlenění jevu na základní samostatné prvky, kterým lze přiřadit určité hodnoty a určitý počet pravidel, podle kterých se tyto prvky mezi sebou chovají. Počítačově simulovaná realita je proto založena na popisu skutečného světa a sama o sobě vytváří jednodušší a ve své jednoduchosti také dokonalejší svět. Jevy, které nás obklopují, jsme se rozhodli vysvětlit či popsat určitými zákonitostmi, které se zdají být efektivní. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/po%C4%8d%C3%adta%C4%8dov%C3%a1_simulace

15 PROŠEK, Zdeněk. Stále stejná otázka: „jak by mělo vypadat odborné vyjádření?“. Dostupné z: <http://kriminfo.kup.pcr> ke dni 11. 7. 2017 – výkladové stanovisko NSZ č. 9/2003: „Složitost posuzované otázky vyžaduje přibrání znalce, je-li k posouzení otázky potřebná delší doba, nutnost systematického studia příslušné

odborné vyjádření nebo zda má být vyžádán znalecký posudek, ale o náročnost odborného posuzování nebo zkoumání. V řešení je otázka, zda znalec bude pro potřebu vypracování znaleckého posudku používat přístrojů či jiných zařízení a materiálů.¹⁶ Za této situace platí, že znalec si i z tohoto důvodu musí vytvořit možné znalecké verze, které přicházejí v úvahu k objasnění předmětu znaleckého posuzování, za použití další techniky.

V rámci této myšlenkové činnosti je nezbytné, aby hledání reálných znaleckých verzí předcházela věcná kritika¹⁷ dosud získaných podkladových materiálů a informací. Proto zde hraje roli i znalecká zkušenost konkrétního znalce a jeho odborné znalosti o používaných metodách k vypracování znaleckého závěru i u jiných znalců ve stejném oboru nebo i specializace. V souvislosti s myšlenkovou činností znalce je nutno upozornit i na další požadavky, které je třeba respektovat. Jedná se o požadavek, aby každá laická osoba (zejména strany trestního řízení, soudce apod.) porozuměla obsahu posudku od formálního počátku až do uvedení znaleckých závěrů, včetně srozumitelného popisu použitých metod a informací. Znamená to, aby znalec pracoval od okamžiku přípravy k řešení předmětu znaleckého posuzování transparentně a vždy přezkoumatelně.

Průběh znaleckého zkoumání – musí být popsán takovým způsobem, aby jiný znalec mohl na základě zde uvedených informací provést přezkoumání postupu a znaleckou interpretaci výsledků, tedy jak znalec ke svým závěrům dospěl. Proto tato část musí obsahovat všechny výpočty, měření a informace z podkladových materiálů významných pro odbornou interpretaci ve znaleckém závěru (tj. znaleckém závěru v užším slova smyslu). Z popisu objektu a teoretického popisu metod by znalec měl dovodit a vysvětlit, kterou metodu použije pro řešení předmětu znaleckého zkoumání, a dále sdělit, proč nepoužije jinou metodu či jiné metody.

odborné literatury, využívání zásadních empirických a teoretických poznatků, které je potřebné komplexním způsobem zpracovat, existuje potřeba konzultace s dalšími odborníky apod. Bude tomu tak zpravidla i s ohledem na závažnost trestné činnosti, o kterou jde, z hlediska jeho rozsahu, mnohosti pachatelů, zvláštního způsobu provedení činu.“

16 § 14 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění změn a doplnění.

17 KRÍSTEK, Lukáš. *Hodnocení znaleckého posudku (a nekvalitní judikatura), znalecký ústav Znalex, s. r. o., člen skupiny moore stephens: „Kritika (z řeckého krinein a kritiké techné, umění rozlišovat a posuzovat) znamená jako činnost hodnocení, posouzení, ocenění. ... účelem a smyslem kritiky je analyzovat, rozlišovat, hodnotit. ... ideálem je kritika nestranná, věcná, jak to klasicky vyjadřuje požadavek, aby kritik posuzoval vycházející z věci samé (kata to auto, Aristotelés). To vyžaduje, aby se kritik s kritizovanou věcí do hloubky seznámil, aby ji dokázal porovnat s jinými a dokázal přiměřeně rozlišit její dobré a špatné, slabé a silné stránky. Výsledek kritikovy práce může být buď spíše příznivý, pozitivní, anebo naopak negativní, záporný. V obou případech však musí být zdůvodněn: hanopis nebo pomluva není kritika. Smyslem a účelem kritiky je, aby ukázala silné a slabé stránky díla, a to také s ohledem na možnou nápravu, ta ale už není úkolem kritika. Kritik má ukázat nedostatky kritizované věci, není však povinen navrhnout, jak se mají napravit.“* Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/kritika>

TOMEK, Petr. 3 kroky ke kritickému myšlení. Dostupné z: <http://www.osacr.cz/2017/07/23/3-kroky-ke-kritickemu-mysleni/> – 1. Úplnost a vnitřní konzistence. – Jednotlivé části nesmí být spolu v rozporu, žádný krok nesmí scházet ani přebývat. – 2. Falzifikovatelnost – v tomto druhém kroku zjišťujeme, jestli je možné nějak definovat podmínky a důkazy, které by znamenaly, že je teze platná, a zároveň také ty, které by ukazovaly, že platná není. – 3. Shoda s pozorováním – v tomto třetím kroku je potřeba konfrontovat tvrzení s realitou.

Způsob vyvozování závěrů znalce – vychází z požadavků na komplexnost závěrů s přihlédnutím k věcné rovině, tj. že znalec přihlíží nezávisle, nestranně, ale i odůvodněně k zjištěným odborným zjištěním. Bere v úvahu stav odborné vědecké diskuse v jeho oboru a nové poznatky, ev. trendy oboru v budoucnu. Před vlastním vyjádřením odborných závěrů, musí znovu analyzovat, zda měl a mohl mít k dispozici všechny známé relevantní skutečnosti, což tedy znamená být v kontaktu s policejním orgánem nebo jiným zadavatelem znaleckého posudku a tyto skutečnosti si ověřit. V neposlední řadě musí učinit posouzení vnitřní konzistence zvolených metod a obecných předpokladů a principů, na nichž jsou metody založeny. Znalec tak musí ve své interpretaci dosáhnout takového stupně přesvědčivosti posudku, aby nebyly pochybnosti o jeho úplnosti ve vztahu k zadání, bylo znatelné logické odůvodnění jeho závěrů a že přihlédl k souladu s ostatními provedenými důkazy, které měl v době zpracovávání znaleckého závěru k dispozici. Hodnocení důkazu znaleckým posudkem z právního hlediska proto spočívá v posouzení, zda závěry posudku jsou náležitě odůvodněny, zda jsou podloženy obsahem nálezu, zda bylo přihlédnuto ke všem skutečnostem, s nimiž se bylo třeba vypořádat, zda závěry posudku nejsou v rozporu s výsledky ostatních důkazů z podkladových materiálů a zda odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům logického myšlení.¹⁸

Hodnocení znaleckého posudku se realizuje podle kritérií, jež mají trojí povahu,¹⁹ jednak je to právní korektnost důkazu, dále důkazní význam (relevance) znaleckého posudku a za třetí je to hodnocení věrohodnosti znaleckého posudku. Při posuzování věrohodnosti je nutné přihlížet k následujícím kritériím:

- a) způsobilost osoby znalce (či znaleckého ústavu) poskytovat věrohodné znalecké posudky,
- b) úplnost a bezvadnost podkladových materiálů a
- c) odborná odůvodněnost znaleckého posudku.

V mnohých znaleckých oborech je **znalecký závěr vysloven na základě subjektivního názoru znalce**. Subjektivní hodnocení znaleckého zkoumání přináší riziko chybné interpretace závěrů znaleckého posudku. V odborné literatuře jsou známy případy, např. chybného hodnocení vlasů FBI.²⁰ Problémem dle autorů je, že při mikroskopické analýze vlasů je dán velký prostor pro subjektivní (a tudíž nevědecké) zhodnocení případných shod, a díky tomu, bez existence „tvrdých vědeckých dat“, může expert výsledky interpretovat tak, aby to vyhovovalo obžalobě.²¹ Obecně se uvádí, že závěr znalce se opírá o zkušenosti, vědomosti a znalosti znalce.

Otázkou je, co to jsou „zkušenosti znalce“. Je to délka praxe nebo počet zpracovaných znaleckých posudků? Stejně tak je otázkou i pojem „vědomosti znalce“. Je zcela nezpochybnitelné, že znalec musí mít dostatečné vzdělání v oboru a dlouholeté zkušenosti,

¹⁸ Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 06. 08. 2009, sp. zn. 30 Cdo 352/2008.

¹⁹ MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika. 2010, 3, s. 182–184.

²⁰ Pár vlasů stačilo k odsouzení mladíka na dvacet let za vraždu. Jak se o třicet let později ukázalo, ani jeden z vlasů z místa činu mu nepatřil. Jeden z „důkazů“ dokonce na svém těle nenosil člověk, ale pes. Zdroj: https://www.idnes.cz/technet/vojenstvi/psi-chlup-analyza-vlasu-chyba-trest-smrti.a150602_151450_vojenstvi_kuz

²¹ <http://www.ceska-justice.cz/2015/04/fbi-mela-omylem-poslat-na-smrt-az-32-lidi-hrozi-podobne-chyby-i-v-cesku/> (6. 8. 2017)

ale dalším problémem je jeho následné vzdělávání nebo publikační a přednášková aktivita, která by dokladovala jeho další soustavné vzdělávání.

Pravděpodobnost je často nevyhnutelným stupněm poznání. Jakékoliv poznání, zvláště vědecké, nelze vždy redukovat do kategorických soudů „ano-ne“, nýbrž často připouští různá částečná řešení, což platí i pro identifikační činnost. Nelze nutit znalce k tomu, aby činil pouze kategoricky potvrzující nebo negující závěr, jestliže nachází částečné řešení, které dává také určitou důkazní informaci. Z hlediska objektivnosti a přezkoumatelnosti výsledků znaleckého dokazování musí být zřejmé, jaké podklady byly v procesu kriminalistické identifikace k dispozici. Jaké vzorce, grafy a výpočetní programy znalec použil? Co znamenají jednotlivé veličiny vzorců, prameny z kterých pocházejí aj.? Proto je stupeň individuální shody/neshody vždy spojen s určitou mírou pravděpodobnosti.

Důležitým pojmem při hodnocení posudku je věrohodnost znaleckého posudku. Co je to vlastně věrohodnost znaleckého posudku? Ke zjištění pravdivosti závěrů znaleckého posudku lze dospět zprostředkovaně, a to tak, že se zkoumá jeho věrohodnost. O věrohodnosti se mluví tehdy, jestliže na pravdivost poznání je usuzováno z metody, z postupu, kterým znalec došel k poznání. Cesta poznání je věrohodná tehdy, když stanovenými metodami a k nim určenými podmínkami je zaručen takový závěr znaleckého posudku, o němž nejsou žádné pochybnosti. Tedy OČTŘ může považovat závěr poznání jako jistý, což je v praxi velice obtížné.

4 Jaká jsou kritéria posuzování věrohodnosti znaleckého posudku?

Způsobilost osoby znalce (znaleckého ústavu) poskytovat věrohodné znalecké posudky

Požadavky na osobu znalce z hlediska jeho odborné kvalifikace, občanských vlastností a nepodjatosti (objektivnosti) jsou stanoveny v ustanovení § 4 a § 11 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících (dále jen „zákon o znalcích“), v ustanovení § 105 odst. 2 trestního řádu. Respektování těchto požadavků je třeba zajistit již v procesu jmenování znalců (§ 3 a násl. zákona o znalcích), při zapisování do seznamu ústavů (§ 21 zákona o znalcích), při ustanovování znalců nezapsaných do seznamu znalců (§ 24 zákona o znalcích), ale i při přibírání znalce pro konkrétní trestní řízení (§ 105 tr. řádu).

Při hodnocení věrohodnosti znaleckého posudku soudem nastávají situace tehdy, jestliže v trestní věci je předloženo několik znaleckých posudků (např. pro vady posudku podle § 109 trestního řádu, nebo proto, že znalec byl přiřazen OČTŘ, ale také stranou obhajoby podle § 110a trestního řádu), a znalecké **posudky se ve svých podstatných závěrech liší**.

V takovém případě je nutno využít další pomocná kritéria pro úvahu, kterému znaleckému posudku přiznat věrohodnost oproti jinému. Kritéria mohou být např. délka znalecké praxe, publikační činnost znalce a vědecké ohlasy na ni, vědecké aktivity znalce. **Ovšem je namístě varovat před absolutizací těchto kritérií.** Např. renomé odborníka získané v akademickém prostředí se zakládá na specifických předpokladech (vědecké hodnosti,

citační indexy, pedagogické výkony, schopnost teoretické abstrakce), které nemusejí mít valný význam pro kvalitu praktické aplikace poznatků vědy v jedinečných případech, kterou provádí znalec. Lze proto uzavřít tak, že posouzení stupně odborné kvalifikace toliko podle formálních hledisek nepostačuje k závěru o věrohodnosti nebo nevěrohodnosti znaleckého posudku. Vždy je třeba navíc zohlednit objektivní vlastnosti znaleckého posudku, jeho odůvodněnost, přesvědčivost, úplnost a bezrozpornost. Lze i doplnit, že v řízení před soudem má význam i schopnost znalce přesvědčivě a jasně se vyjadřovat k závěrům ve znaleckém posudku, jako i na věcně vhodnou a jasnou argumentaci ze strany znalce obhajoby či znalce přibráného OČTŘ, anebo stran trestního řízení (tj. rozumí se tím i umění rétoriky).

Úplnost a bezvadnost podkladových materiálů

Věrohodnost znaleckého posudku dalekosáhle závisí na objektech, které znalec zkoumá. Těmito objekty jsou nejčastěji stopy a jiné věcné důkazy, srovnávací materiály (např. pokusné stopy, ukázky, zkoušky, vzorky), listiny, protokoly, dokumentační materiál. Značné potíže mohou vznikat v případech, v nichž závěry znalce mají být opřeny o různé subjektivní údaje (např. o svědecké výpovědi o chování obviněného v době spáchání trestného činu) nebo o podkladové materiály, která jsou rozporné nebo se vzájemně vylučují. Tehdy by měl znalec vypracovat podmíněný nebo alternativní závěr pro všechny možné varianty řešení (viz část o znaleckých verzích). Definitivní závěr o spolehlivosti podkladových materiálů a výběr jedné z variant řešení musí učinit orgán činný v trestním řízení, nikoliv však znalec.

Odborná odůvodněnost znaleckého posudku

Požadavek, aby OČTŘ hodnotil mj. též odbornou správnost znaleckého zkoumání a odbornou odůvodněnost závěrů znaleckého posudku, je velmi náročný. OČTŘ nemůže sám nahradit odborné závěry znalce svými laickými názory, byť by sám měl rozsáhlé odborné znalosti. Přesto je však třeba trvat na povinnosti OČTŘ hodnotit znalecký posudek z hlediska odborné správnosti ve vztahu k předmětu dokazování.²²

Důležitou otázkou pro soud je věrohodnost znaleckých závěrů. Právě interpretace znaleckého důkazu je většinou vázána na slovní hodnocení („starý důkaz“). V praxi byl znalecký závěr vyjádřen *„na základě vzdělání, dovedností a zkušeností znalce kategorickým tvrzením. Tato kategorická tvrzení jsou z pohledu logiky a s ohledem na úlohu znalce v soudním procesu nešťastná, protože:*

- 1) tvrzení „byla způsobena“ a „nebyla způsobena“ srovnávacím nožem, odpovídají 0 % a 100 % jistoty, jsou extrémy na kontinuální škále pravděpodobnosti, které

²² BRUNOVÁ, M. Dokazování v trestním řízení. Karlovarská právní revue. 2009, č. 3, s. 27–43. ISSN 1801-2193.

BRUNOVÁ, M. Nové přístupy v teorii kriminalistických stop a identifikace v souvislosti s dokazováním v trestním řízení. Karlovarská právní revue. 2008, č. 2, s. 1–9. ISSN 1801-2193.

jsou principiálně nedosažitelné, protože se vstupem člověka (znalce, kriminalisty, vyšetřovatele, soudce) hodnotícího soustavu dvou objektů (které pocházejí nebo nepocházejí ze stejného zdroje) vzniká nenulová pravděpodobnost chyby;

- 2) tvrzení „byla způsobena“ a „nebyla způsobena“ srovnávacím nožem jsou zároveň již hodnocením ve smyslu právního hodnocení (soudního verdiktu), jehož vynesení expert přesahuje svou pravomoc;
- 3) tvrzení „mohla být způsobena“ srovnávacím nožem je vágní vyjádření, které v sobě skrývá možnost nepochopení při komunikaci mezi expertem a soudcem – jeden si může pravděpodobnost na číselné škále představit na úrovni 10 %, kdežto druhý na úrovni 90 %. Jiný typ vyjádření, např. „Výsledky jsou v souladu s výrokem, že stopu zanechal podezřelý“, může na první pohled vypadat snáze přístupný intuici, ale je v něm skryt zádrhel. Výklad slovního spojení „v souladu“ je silně nekonzistentní v právnickém kontextu.“²³

Drábek²⁴ se ve svém článku dostává k další části, v níž osvětluje interpretaci „Nového důkazu“, který je hodnocen méně zkreslujícím (tj. vyváženějším vůči straně obžaloby a obhajoby), logickým, robustním a transparentním způsobem. Principy takové interpretace jsou jen tři:

- Vyhodnocení se provádí na základě informací o případu. Neexistuje nějaké objektivní vyhodnocení samo o sobě, kdy by bylo možné dojít k závěru bez ohledu na okolnosti případu. Stejný typ důkazu může mít diametrálně odlišnou hodnotu v závislostech na okolnostech... Každá pravděpodobnost je podmíněná a personální (subjektivní). Subjektivita je ovlivněna povahou zkoumaného systému, dosažitelnou informací a zčásti i osobním stykem a vzhledem experta do znalostní domény. To vše způsobuje, že dva znalci mohou dojít k rozdílným závěrům, nebo dokonce stejný znalec změní závěr, když je konfrontován s novou informací. V některých případech (podle povahy nové informace) znalec svůj závěr změnit musí... Nicméně vždy musí znalecovo ohodnocení pravděpodobnosti zůstat nerozporné (koherentní), musí dodržovat pravidla logiky a sledovat linii konkrétního případu.
- Zvažují se vždy nejméně dvě jasně definované soutěžící hypotézy. Tvrzení obžaloby... musí být postaveno proti vyřčenému nebo nevyřčenému (ale soudcem implikovanému) tvrzení obhajoby.
- Znalec zjišťuje „pravděpodobnost důkazu“. Úkolem znalce není zjišťovat pravděpodobnost viny/neviny nebo pravděpodobnost tvrzení obžaloby či obhajoby. Úkolem znalce je zjistit pravděpodobnost svého pozorování za platnosti tvrzení obžaloby a pravděpodobnost za platnosti obhajoby. Pokud se tyto dvě pravděpodobnosti dají do zlomku, dostaneme věrohodnostní poměr – číslo, které je... kondenzátorem všech procesů znaleckého zkoumání. Expertní svědectví je omezeno jen na určení věrohodnostního poměru. Subjektivita a nejistota při hodnocení důkazu se nelze principiálně zbavit. Ohodnocení důkazu bude vždy kombinací personálních zkušeností a dostupných dat... Identifikace je lidské (soudcovo) rozhodnutí. Tato nejistota je vnitřně spjatá s procesem znaleckého zkoumání, které z povahy

23 Za použití článku DRÁBEK, Jiří. Analýza případu O. J. Simpsona pomocí Bayesovských sítí, část 1: O. J. – „Nový“ Důkaz a Bayesova věta. Kriminalistický sborník. 2014, číslo 1, str. 62.

24 DRÁBEK, Jiří. Ústav molekulární a translační medicíny, LF UP Olomouc; Československá společnost pro forenzní genetiku, Olomouc.

věci neumožňuje opakovat pokus (zločin) za přísně stejných podmínek a použít frekventistickou statistiku. Je možné tuto nejistotu poznat, kvantifikovat, v některých případech zásadně minimalizovat, ale nelze ji nikdy úplně anulovat. Důležité je, že tato nejistota je zakomponována do věrohodnostního poměru. Fakt, že proměnné veličiny nelze precizně vyjádřit, nesnižuje validitu vztahu, popsaného věrohodnostním poměrem. Důležitější než absolutní přesnost vyjádření věrohodnostního poměru jsou kauzální vazby a logická struktura. To však neznamena, že by různé znalecké posudky stejného důkazu neměly směřovat ke stejnému ohodnocení – pokud je vše provedeno na úrovni state-of-the-art (za využití všech dostupných poznatků vědy), znalecká ohodnocení musí být s blízkými závěry. Matematickým vyjádřením aplikace tří výše zmíněných pravidel na forenzní důkaz získáme Bayesovu větu, aktualizací úrovně důvěry v tvrzení na podkladě důkazu ... Úkolem znalce je přidat závaží na misku vah – poskytnout věrohodnostní poměr pro dvě srovnávané hypotézy...²⁵

V další části je nutno zmínit vstupní poznatky, které jsou důležité pro řešení pádu z výšky za použití metod forenzní biomechaniky. Podle zkušeností praxe OČTŘ je důležité vymezit pokud možno vyčerpávajícím způsobem množinu vstupních informací nezbytných pro objektivní zpracování posudku z forenzní biomechaniky.

5 Věrohodnost ve vztahu k forenzně biomechanickému zkoumání

Údaje použité při sestavení znaleckého posudku musí být spolehlivé a relevantní. Podklady pro zpracování posudku jsou získávány (jak již v úvodu zmíněno) z ohledání místa činu, ohledání těla zemřelého, prohlídky těla živého poškozeného, a podstatně k nim přispívají závěry znalců z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství, ale také lékařské zprávy, svědecké výpovědi apod. Informace získané z ohledání na místě události vytvářejí nutný a jedinečný základ pro forenzně biomechanickou analýzu pádu a k určení původních podmínek v okamžiku ztráty kontaktu s místem odrazu, tedy posouzení, zda osoba trajektorie pádu byla ovlivněna bez přiložených vnějších sil nebo za jejich použití (tedy, zda se jednalo o vlastní rozhodnutí osoby, nebo k pádu přispěla jiná osoba). Na základě literární analýzy, vytvořeného matematického modelu a analýzy konkrétních případů z forenzně biomechanických posudků, můžeme vyjádřit požadavky na dokumentaci místa nálezu těla po pádu pro objektivní forenzně biomechanické posuzování. Pro výpočet trajektorie těžiště je proto nezbytné získat následující relevantní informace:

- Polohu těla při dopadu.
- Vzdálenost dopadu těla od svislice pádu.
- Úhel délkové osy těla k základně budovy.

²⁵ Za použití článku DRÁBEK, Jiří. Analýza případu O. J. Simpsona pomocí Bayesovských sítí, část 1: O. J. – „Nový“ Důkaz a Bayesova věta. Kriminalistický sborník, 2014, č. 1, str. 63–66. Věrohodnostní poměr je dále rozebrán v článcích: DRÁBEK, Jiří. Analýza případu O. J. Simpsona pomocí Bayesovských sítí, část 2: Bayesovské sítě, Kriminalistický sborník. 2014, č. 2, str. 68–72; DRÁBEK, Jiří, Analýza případu O. J. Simpsona pomocí Bayesovských sítí, část 3: Důkazy v případě O. J. Simpsona. Kriminalistický sborník. 2014, č. 3, str. 58–67.

- Mechanické podmínky dopadové plochy a sklon dopadové plochy.
- V okolí nálezu těla je nutné vyhledávat stopy, které by mohly mít souvislost s danou událostí.
- Předpokládaná dráha pádu je další oblastí, na kterou je nutno se zaměřit. Zde nás zajímají převážně výčnělky, výstupky či terasy, které mohly stát v cestě nebo jiným způsobem ovlivnit průběh pádu tím, že narušily trajektorii pádu a mohly ovlivnit rotaci těla. Opět je zde nutno provést ohledání za účelem zajištění možných trasologických a biologických stop.
- Výška předpokládaného pádu.
- Ohledání místa předpokládané výchozí pozice pádu je nezanedbatelnou součástí ohledání.
- Trasologické a daktyloskopické stopy na místě pádu, například na parapetu okna, biologické stopy na rámu okna (které mohly vzniknout při zápase poškozeného s útočníkem).
- Změříme výšku parapetu od podlahy, výšku a šířku okna, mechanismus otevírání okna, šířku vnitřního a vnějšího parapetu a výšku pevného rámu okna. Dále např. výšku a šířku zábradlí, pokud šlo o pád z terasy, balkónu či ochozu.
- Nález oděvních součástí (např. čepice, obuvi) na místě dopadu, ale i například klíčů, mobilu. Tyto informace mohou svědčit o případné rotaci těla při pádu.
- Tělesná výška a hmotnost těla poškozeného. Tyto úkony provede soudní lékař a zapíše je do pitevního protokolu.
- Posouzení druhu poranění a intenzity při primárním a sekundárním pádu. Provede také soudní lékař a vše popíše v pitevním protokolu.

Pro posouzení zranění těla při dopadu je nutné striktně respektovat závěry soudně lékařských závěrů. Při dopadu vzniká primární silný úder na určitou část těla, poté se může tělo buď odrazit a dopadnout sekundárním dopadem (což velmi často vzniká při volných pádech z velkých výšek, odraz těla a sekundární dopad až do vzdálenosti několika metrů byl pozorován poměrně často při leteckých neštěstích) nebo se tělo po dopadu překlápí a dopadá na další části těla, zpravidla na větší plochu těla. Podle toho rozlišujeme dopady na primární nebo sekundární dopad těla. Proces pádu a následný let člověka (těla) z výšky je dále omezen řadou zákonitostí a má několik etap. Při pasivním pádu dochází nejprve k překlápění těla kolem oporné hrany bez skluzu, translace, a dále dochází ke skládání pohybu, a to rotace těla a translace a následuje „zrušení“ kontaktu těla s oporou a následný pád s rotací nebo bez rotace.

V případě, že v cestě dalšího pádu stojí nějaké překážky (např. části budov, balkony), dojde k úderu a ke změně dráhy padajícího těla, tělu je udělena sekundární rotace kolem jedné ze tří os těla. Při aktivních pádech je průběh pádu ovlivněn působíštěm a orientací vektoru působící síly (umístění do těžiště těla nebo mimo) a dále tím, jakým způsobem je přidáno jeho urychlení. Při volně padajícím letu může člověk, který pád zahájil v určité poloze těla, měnit polohu aktivní činností končetin a celého těla. Poloha těla se při pádu může volně a aktivně činností padajícího měnit, tělo může rotovat kolem těžiště těla. Rozsah poškození těla a jednotlivých tkání je závislý na rychlosti těla v okamžiku dopadu, kontaktní ploše těla a podložky v okamžiku dopadu, charakteru a tvaru dopadové plochy, úhlu dopadu a charakteru tkání, které byly při pádu poškozeny. Síla úderu, která působí na tělo v okamžiku dopadu jako destrukční síla, je prioritně závislá na dopadové rychlosti a hmotnosti těla a následně se na velikosti této síly podílí také čas destrukce,

tedy ten časový okamžik, při kterém rychlost těla nabývá nulovou hodnotu. Jestliže člověk je do okamžiku pádu v klidové poloze, pak rychlost jeho pohybu závisí pouze na výšce oporné plochy od místa dopadu a tíhovém zrychlení. Kinetická energie padajícího těla, z níž lze odvodit sílu úderu, je přímo úměrná hmotnosti těla a výšce pádu. Deformace a destrukce těla v okamžiku dopadu se neřídí zcela podle zákonů mechaniky a fyziky, lidské tělo je značně elastické, má různý stupeň pružnosti a v těchto důsledcích se snižuje síla úderu a destrukce. Snížení destrukčních sil je způsobeno také tím, že u těla v okamžiku dopadu dochází ke skládání končetin a při dopadu tělo dopadá na dvě nebo více částí těla. Nezávisle na druhu pádu vznikají principiálně dva druhy poranění, a to místní (primární), nebo vzdálené (sekundární). Místní (primární, kontaktní) poranění vzniká v místech bezprostředního kontaktu přiložených traumatizujících destrukčních sil v okamžiku dopadu na podložku. Sekundární (vzdálená) poranění vznikají následně jako druhotná poranění vzdáleně od místa primárních poranění.

6 Závěr

V rámci volného hodnocení důkazů soud posudek hodnotí, aby mohl následně rozhodnout. Soud hodnotí posudek a rozhoduje, zdali informaci z posudku (důkaz v užším slova smyslu) využije pro vlastní argumentaci v rozsudku. Hodnotit je však třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání, věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce. Metodologie znaleckého dokazování vyžaduje, aby jak OČTŘ, ale i předtím znalec věcně kriticky zhodnotili úplnost a bezvadnost podkladových materiálů, které znalec podrobil zkoumání.

Nezbytnou podmínkou pro to, aby OČTŘ mohl hodnocení odborné správnosti uskutečnit, je transparentnost znaleckého posudku, jinými slovy řečeno, srozumitelnost nejen pro jiné znalce, ale i pro laiky, mezi něž patří i právníci. Znalci si často neuvědomují, že jejich posudek má také specifickou funkci: **Má zprostředkovat odborné poznatky nikoli vědcům, nýbrž právníkům (OČTŘ), a též procesním stranám.**

Pokud posoudíme komplexním způsobem požadavek na „transparentní a srozumitelný posudek“ může být přezkoumatelný pouze v rámci „hranic“, které poskytuje právě hodnocený posudek. **Znalec musí pracovat podle pravidel vědy.** Proto jsou uvedené přístavky pro samotnou znalcovu činnost aplikovatelné pouze opět jako obecné zásady. Do jaké míry je termín „kvalita posudku“ pro právníky významově ekvivalentní pojmu „věcná správnost posudku“, paradoxně není úplně podstatné. Co je podstatné, že se oba názory zabývají hranicí soudního hodnocení, tedy tím, kam až soudce může jít, aniž by bylo z právní normy, ustálené judikatury či z prováděcího nebo metodického předpisu jasné, jak lze poznat kvalitní posudek.

Obecná kritéria jako **přesvědčivost, odůvodněnost, logická bezrozpornost** apod., coby požadavky na kvalitu znaleckého posudku jsou základem pro kritéria kvality. Proto může být spor o hodnocení věcné stránky posudku, ale nikoliv o hodnocení jeho kvality. Kvalita,

pokud nemá jasná kritéria, je tím, kde dochází ke střetům mezi znalci, včetně osobních animozit znalců, ale její posuzování má mít charakter vědecké rozpravy s používáním věcných argumentů. Tedy vědět vždy a zřetelně, PROČ má jiný znalec rozporné názory, a oč se argumentačně opírá. Tedy, proč je použita metoda špatná, proč je použitý výpočet nesprávný, a jsou vstupní data obou znalců stejná? Stále platí, že znalecký posudek musí splňovat komplexnost, úplnost a musí mít vnitřní argumentační konzistenci.

Údaje použité při sestavení znaleckého posudku musí být spolehlivé a relevantní.

Pokud podklady pro zpracování posudku vycházejí z protokolu o ohledání místa činu, z protokolu o prohlídce těla poškozeného, z Listu o prohlídce těla zemřelého, z pitevního protokolu o ohledání zemřelého, případně znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství, pak znalec musí presumovat jejich pravdivost. Jsou-li v nich uvedeny nesprávné údaje, nenese za ně odpovědnost. Z tohoto pohledu je vázán na kvalitu činnosti OČTR a kvalitu provedené dokumentace. Proto tato případná lidská chyba při prvotních úkonem může mít významný vliv na výsledek znaleckého závěru. Zejména, pokud víme, že informace z nich získané vytvářejí nutný a jedinečný základ pro biomechanickou analýzu.

Přesný a věrohodný závěr biomechanických zkoumání je možné precizovat v současné době cestou vytvořeného matematického modelu a počítačových simulací. Znalecký posudek tak může vyjádřit pravděpodobný závěr o možnostech pohybového chování osob v průběhu trestného činu. Takový závěr poskytuje další relevantní informaci pro objektivní rozhodnutí v dané věci.

Použitá literatura

1. BRUNOVÁ, Markéta. Dokazování v trestním řízení. *Karlovarská právní revue*. 2009, č. 3, s. 27–43. ISSN 1801-2193.
2. BRUNOVÁ, Markéta. Nové přístupy v teorii kriminalistických stop a identifikace v souvislosti s dokazováním v trestním řízení. *Karlovarská právní revue*. 2008, č. 2, s. 1–9. ISSN 1801-2193.
3. FRYŠTÁK, Marek. Věrohodnost znaleckého posudku. In: BRADÁČ, A. a M. KŘÍŽÁK. *Sborník příspěvků konference Expert Forensic Science Brno 2017*. 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Ústav soudního inženýrství, 2017. s. 15–22. ISBN 978-80-214-5459-0.
4. DRÁBEK, Jiří. Analýza případu O. J. Simpsona pomocí Bayesovských sítí, část 1: O. J. – „Nový“ Důkaz a Bayesova věta. *Kriminalistický sborník*. 2014, číslo 1, str. 61–66.
5. DRÁBEK, Jiří. Analýza případu O. J. Simpsona pomocí Bayesovských sítí, část 2: Bayesovské sítě. *Kriminalistický sborník*. 2014, číslo 2, str. 68–72.
6. DRÁBEK, Jiří. Analýza případu O. J. Simpsona pomocí Bayesovských sítí, část 3: Důkazy v případě O. J. Simpsona. *Kriminalistický sborník*. 2014, číslo 3, str. 58–67.
7. KŘÍSTEK, Lukáš. Hodnocení znaleckého posudku (a nekvalitní judikatura). *Soudce*. 2017, 3, s. 15–24.
8. MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. *Kriminalistika*. 2010, 3, s. 182 a násl.

9. NORDGAARD A., R. ANSELL, W. DROTZ and L. JAEGER. Scale of conclusions for the value of evidence. *Law, Probability and Risk*. 2012, 11, 1–24.
10. POSPÍŠIL, Marek. *Volné hodnocení důkazů v judikatuře českých soudů*. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Katedra trestního práva. Brno 2017, 72 s.
11. PROŠEK, Zdeněk. Stále stejná otázka: „jak by mělo vypadat odborné vyjádření?“. In: [Http://kriminfo.kup.pcr.ke dni 11. 7. 2017](http://kriminfo.kup.pcr.ke.dni.11.7.2017)
12. STRAUS, Jiří. Počítačová simulace a kriminalistický experiment. *Kriminalistika*. 2018, 3, s. 204–205.
13. STRAUS, Jiří a kol. *Biomechanika pádu z výšky*. Praha: PA ČR, 2004.
14. STRAUS, Jiří a Viktor PORADA. *Teorie forenzní biomechaniky*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, a.s., 2018. 168 s. Edice SCIENCEpress. ISBN 978-80-7408-140-8.
15. WEINBERGER, O. Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. *Stát a právo*. 1967, č. 13, str. 189–226.
16. ZÁVORA, Jiří. Příčiny obtížné přezkoumatelnosti znaleckých posudků. *Acta iuridica olomucensia*. 2017, vol. 12, no. 1, s. 120–149.
17. http://tech.net.idnes.cz/experiment-nahoda-0my-/veda.aspx?c=A161101_111506_veda_kuz
18. http://www.4n6gen.org/gallery/0/248-zidkova_uvod_do_inferencni_logiky_pro_interpretaci_foreznich_dukazu.pdf
19. <http://www.ceska-justice.cz/2015/04/fbi-mela-omylem-poslat-na-smrt-az-32-lidi-hrozi-podobne-chyby-i-v-cesku/> (6.8 2017)

Recenzenti:

JUDr. Zdeněk Sadílek, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: zsadilek@volny.cz

JUDr. Ing. Olga Vojtěchovská, Ph.D., AMBIS,
e-mail: o.vojtechovska@atlas.cz

Metamfetamin – možnosti spektroskopické analýzy

Methamphetamine – Opportunity of Spectroscopy Analysis

KRISTÝNA DOBŠÍKOVÁ^{a*}

DITA SPÁLOVSKÁ^b

MARTIN KUCHARČ^c

VLADIMÍR SETNIČKA^d

Abstrakt

Metamfetamin, též pervitin, se řadí k syntetickým budivým drogám, také známým jako tzv. „amfetaminová stimulancia“. V České republice pervitin představuje druhou nejrozšířenější drogu a ročně jsou zde odhalovány stovky varen. Doposud není plně objasněn mechanismus jeho působení v těle. Jelikož se jedná o chirální látku, je možné provádět jeho analýzu nejen pomocí metod vibrační spektroskopie (infračervená a Ramanova spektroskopie), ale i pomocí metod chiroptických (vibrační cirkulární dichroismus a elektronový cirkulární dichroismus). Všechny uvedené metody analýzy jsou nedestruktivní, spolehlivé a citlivé. V rámci této práce budou uvedeny jak základní farmakodynamické a farmakokinetické vlastnosti, tak i fyzikálně-chemické vlastnosti metamfetaminu, jeho historie, způsob výroby. Dále budou popsány možné techniky analýzy této drogy se zaměřením na vibrační a chiroptickou spektroskopii.

Klíčová slova

metamfetamin, analýza, infračervená spektroskopie, Ramanova spektroskopie, elektronový cirkulární dichroismus, vibrační cirkulární dichroismus

Abstract

Methamphetamine, also known as pervitin, is in the class of the synthetic stimulative drugs, well known as amphetamine stimulants. Methamphetamine is the second most expanded drug in the Czech Republic and hundreds of drug labs are revealed every year. The mechanism of how methamphetamine affects a human body is still unclear. Since it's chiral compound, it is possible to analyse it by vibrational spectroscopy (infrared and Raman spectroscopy) and even by methods of chiroptical spectroscopy (vibrational

a Ing. Kristýna Dobšíková, Ústav analytické chemie, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Technická 5, 166 28 Praha 6

* Korespondenční autor: dobsikok@vscht.cz

b Ing. Dita Spálovská, Ústav analytické chemie, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Technická 5, 166 28 Praha 6

c Ing. Martin Kucharč, Ph.D., Laboratoř forenzní analýzy biologicky aktivních látek a Ústav chemie přírodních látek, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Technická 5, 166 28 Praha 6

d doc. Ing. Vladimír Setnička, Ph.D., Ústav analytické chemie, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Technická 5, 166 28 Praha 6

circular dichroism and electronic circular dichroism). All these methods are non-destructive, reliable and sensitive. This study is focused on main pharmacokinetic and pharmacodynamics properties, physical chemical properties of methamphetamine, its history and ways of syntheses. Additionally, possible techniques for analysis of this drug, with focus on vibrational and chiroptical spectroscopy, will be described.

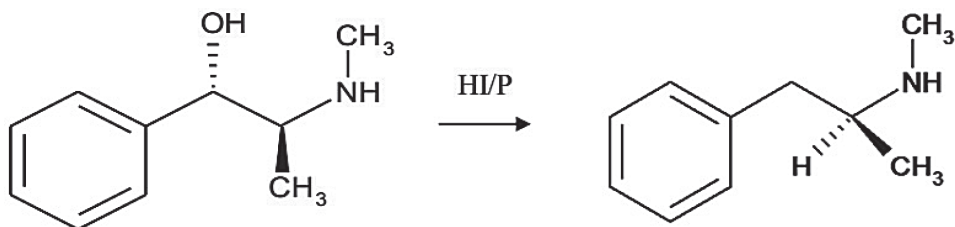
Key words

methamphetamine, analysis, infrared spectroscopy, Raman spectroscopy, electronic circular dichroism, vibrational circular dichroism

Historický kontext

Metamfetamin patří mezi nejrozšířenější drogy v Evropě a v mnohých státech je považován za druhou nejužívanější drogu hned po marihuaně. Prvotní detailnější popsání syntézy pochází z roku 1919, kdy ho známý japonský farmakolog Akira Ogata syntetizoval z efedrinu¹ (obr. 1), který byl několik let předtím izolován z rostliny *Ephedra vulgaris*.²

Obr. 1: Schéma redukce (pseudo)efedrinu na metamfetamin

Jako lék ve formě hydrochloridu byl patentován v roce 1920 a byl uveden na trh pod obchodním jménem „Methedrine“. Užívání tohoto léku postupně narůstalo, ve Velké Británii byl předepisován na poruchy nálad a deprese.³ Na konci 30. let byly zaregistrovány jeho vedlejší účinky, kdy zejména při dlouhodobém užívání způsoboval deprese, duševní potíže i závislost. Další převrat zaznamenal Methedrin v roce 1938, kdy byl vyráběn německou farmaceutickou společností pod obchodním názvem „Pervitin“. Pervitin v průběhu druhé světové války užívali zejména němečtí vojáci i civilisté za vidinou zlepšení koncentrace a výkonu. Byl podáván ve formě čokolády německým pilotům i tankistům pro potlačení ospalosti. Japonsko začalo metamfetamin vyrábět v roce 1941 a jeho užívání se rozšířilo i mezi japonské vojáky a piloty.⁴ Tablety metamfetaminu byly hojně podávány i americkým vojákům a po ukončení války se užívání drogy rozšířilo i mezi civilní obyvatelstvo, díky odprodeji velkých armádních přebytků metamfetaminu a amfetaminu.

K lékařským účelům byl amfetamin předepisován především v Evropě, na Dálném východě a v Severní Americe naopak převažoval metamfetamin. Z důvodu vysoké poptávky po metamfetaminu a amfetaminu po 2. světové válce docházelo k rozšíření z ilegálních zdrojů, a to z domácích výroben nebo z dovozu výrobků ze zahraničí.

V 60. letech bylo zaznamenáno rostoucí zneužívání metamfetaminu ve Velké Británii, kde byl předepisován pod obchodním názvem „Methedrin“ proti závislosti na kokainu. Methedrin se postupem času dostal na černý trh a způsobil tak revoluci v nitrožilním užívání. Na začátku 80. let byl ilegálně vyráběný metamfetamin nahrazen sulfátem amfetaminu, a tak téměř vymizel z britského trhu s drogami. Metamfetamin v České republice vyrábí malé skupiny lidí především z efedrinu. V Roztokách u Prahy se nacházela jedna z největších továren na výrobu efedrinu v Evropě. Teprve až jejím uzavřením v roce 2004 se výchozí surovinou stává nejen efedrin, ale i pseudoefedrin. Ty jsou získávány z dostupných farmaceutických přípravků s obsahem efedrinu nebo pseudoefedrinu, jako jsou Paralen Plus či Modafen.

Výroba metamfetaminu

Výroba metamfetaminu je snadná, neboť jeho syntéza zahrnuje většinou pouze jednostupňový chemický proces. Syntetizuje se nejčastěji redukcí ze dvou druhů prekurzorů – efedrinu nebo pseudoefedrinu. Je známá i syntéza z 1-fenyl-2-propanonu (neboli benzylmethylketonu = BMK), který se ale více využívá jako prekurzor při výrobě amfetaminu.⁵

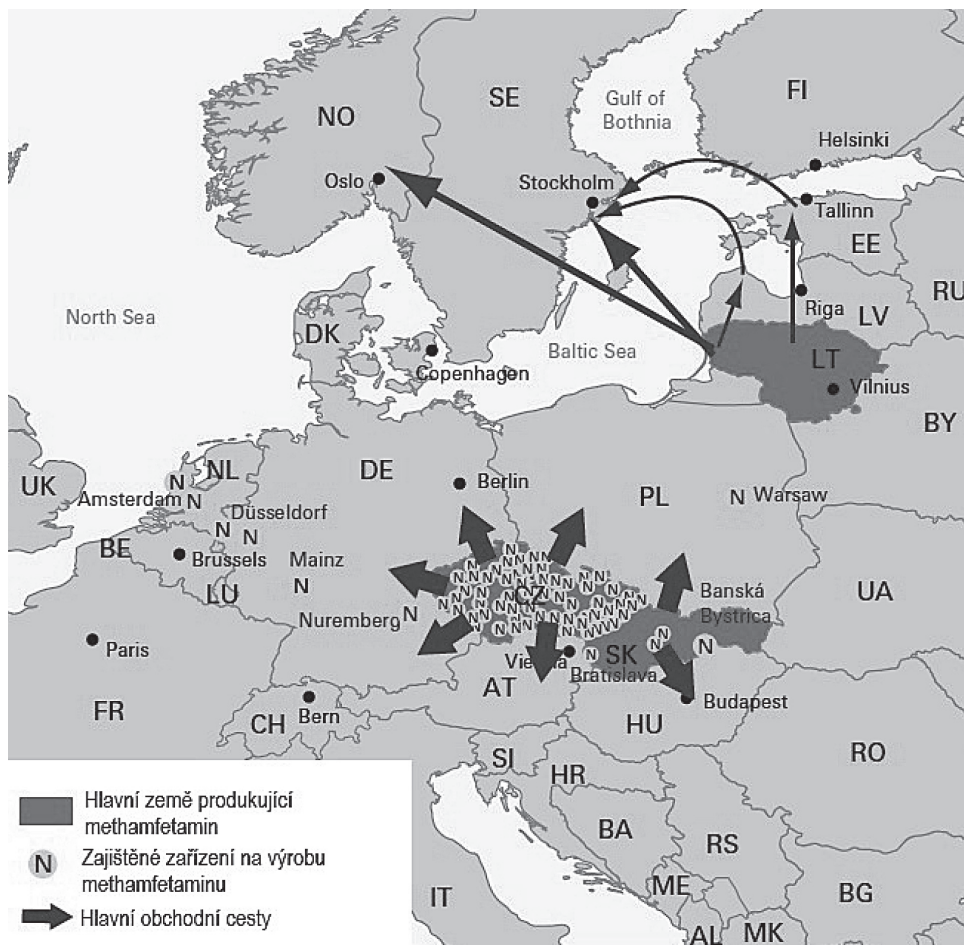
Metamfetamin může být vyráběn pomocí celkem pěti metod, z nichž v Evropě jsou nejběžnější tři a vychází z efedrinu nebo pseudoefedrinu. Následuje redukční reakce – lithium-čpavková metoda – kde je možné místo lithia použít i kovový sodík, ale hrozí zde nebezpečí vzniku plynného vodíku.⁶ Další redukční metodou je metoda s využitím kyseliny fosforečné a jódu nebo redukce červeným fosforem a kyselinou jodovodíkovou, kdy může vznikat velmi nebezpečný meziprodukt. V případě přehřátí se vytvoří fosfan, který je přeměněn červeným fosforem na fosfor bílý, hořlavý na vzduchu. V tomto případě mohou vznikat rozsáhlé popáleniny i poleptání.⁷ Mezi další dva zbývající způsoby výroby metamfetaminu patří Leuckartova metoda⁸ a metoda redukční aminace, které využívají jako vstupní produkt BMK.⁹

Prekurzory efedrin a pseudoefedrin se extrahují z rostliny chvojníku čínského nebo se získávají chemickou syntézou. Tyto tři prekurzory se objevují na seznamu Úmluvy OSN o zákazu nezákonného obchodu s omamnými a psychotropními látkami z roku 1998 a podléhají mezinárodní kontrole (Úmluva Organizace spojených národů proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami z roku 1988). Mezi největší producenty efedrinu a pseudoefedrinu patří Čína, Indie a Německo.

Mezinárodně kontrolované prekurzory bývají často nahrazovány legálními chemickými látkami, jako je např. N-acetylpseudoefedrin acetát nebo přírodními výtažky z rostliny *Ephedra vulgaris* (Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 o prekurzorech drog z roku 2004).

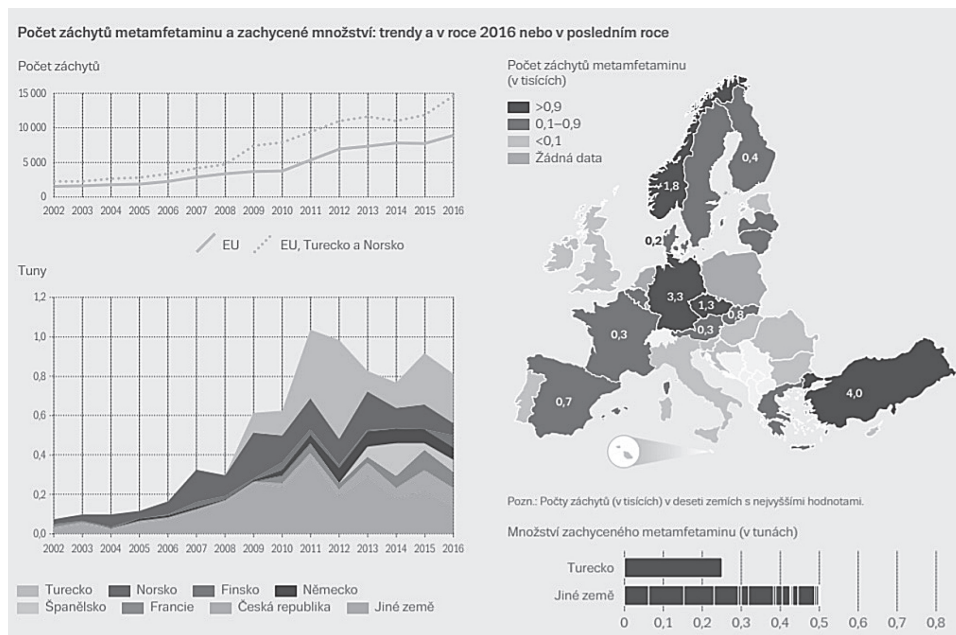
Metamfetamin bývá vyráběn v místě přímé spotřeby a je často distribuován i do okolních států (obr. 2). Mezi hlavní země produkující metamfetamin patří Česká republika, kde bývá každoročně odhalováno mnoho zařízení na výrobu metamfetaminu, dále Slovenská republika a Lotyšsko. Česká a Slovenská republika zásobují zejména střední a západní Evropu na rozdíl od Lotyšska, odkud se metamfetamin šíří do skandinávských zemí.¹⁰

Obr. 2: Hlavní obchodní trasy metamfetaminu a zadržená zařízení na jeho výrobu v roce 2008. Upraveno z cit.¹¹

V roce 2016 bylo hlášeno v Evropě celkem 291 nelegálních varen metamfetaminu, z nichž 261 bylo v České republice.¹² Ve stejném roce bylo zaznamenáno v Evropě celkem 9 000 záchytů metamfetaminu, které představovaly 0,5 tuny, většina z toho byla zadržena v Německu, Norsku a České republice (obr. 3).

Obr. 3: Počet záchytů metamfetaminu, zachycené množství a trendy v roce 2016, převzato z cit.¹¹

Chemické vlastnosti

Metamfetamin má jedno chirální centrum a bývá nejčastěji ve formě (S)-(+)-enantiomeru, který je aktivnější stimulant. Jedná se o bílý krystalický prášek ve formě soli, nejčastěji hydrochloridu, nahořklé chuti. Barva a velikost krystalů jsou úzce spjaty s jeho čistotou, objevuje se i nažloutlý či narůžovělý metamfetamin, který má nižší čistotu.

Způsoby aplikace

Podle způsobu aplikace do lidského těla se může očekávaný účinek dostavit v různé intenzitě i různém časovém intervalu. Orální užití patří mezi nejméně rizikové způsoby aplikace, neboť dochází k pozvolnému nástupu účinků v časovém intervalu 15–30 minut, díky tomu však tento způsob nebývá jeho uživateli nijak zvlášť vyhledáván.

Další možnou aplikací drogy je kouření pomocí trubičky, kdy dochází k inhalaci par vzniklých při zahřívání metamfetaminu v alobalu. Při této aplikaci nehrozí žádné nebezpečí přenosu infekčních onemocnění na rozdíl od aplikace injekční.

Při intranasální aplikaci (neboli „šňupání“) se doba nástupu účinků pohybuje v rozmezí 5–15 minut. Pervitin se vysype na rovnou plochu, vytvoří se z něj pruh, tzv. „čára“ nebo „lajna“, kterou uživatel nasaje pomocí krátkého brčka nebo stočené bankovky. Může docházet k podráždění nosní sliznice, pálení či štípání a při dlouhodobé aplikaci až k nevratnému poškození nosní sliznice.

Nejméně užívaný způsob je tzv. rektální aplikace neboli aplikace do konečníku (lat. *rectum*), který zajišťuje rychlý nástup drogy, tj. do 30 sekund. Droga tak proniká do oběhu, aniž by prošla játry. Riziko této aplikace spočívá v možném přenosu hepatitidy, neboť droga bývá aplikována pomocí injekční stříkačky bez jehly.

Mezi nejoblíbenější a zároveň nejnebezpečnější aplikaci patří intravenózní neboli nitrožilní aplikace. Tato aplikace je spjata s řadou rizik, a to zejména se vznikem abscesů v místě opakovaných vpichů, přenos infekčních onemocnění (hepatitidy a HIV) sdílením injekčního materiálu i riziko předávkování se.

Farmakokinetika a metabolismus

Racemický metamfetamin je primárně metabolizován cytochromem CYP2D6. Jedná se o aromatickou hydroxylaci a N-demethylaci, které poskytují dva hlavní metabolity – *para*-hydroxymetamfetamin a amfetamin. Amfetamin podléhá dalším metabolickým přeměnám na *para*-hydroxyamfetamin, fenylaceton, N hydroxyamfetamin a norefedrin¹³. Eliminační poločas metamfetaminu se pohybuje mezi 8 a 13 hodinami.¹⁴ Přibližně 43 % metamfetaminu je vylučováno močí v nezměněném stavu a 4–7 % je vylučováno ve formě amfetaminu.^{15,16}

Metamfetamin má stimulační účinky na nervovou soustavu: potlačuje únavu, ovlivňuje motoriku, navozuje pocit euforie, způsobuje rozšíření zornic (tzv. mydriázu), zvyšuje krevní tlak a pulz a může způsobovat i nechutenství. Díky své struktuře prochází snadno přes hematoencefalickou membránu a v centrální nervové soustavě zvyšuje koncentraci monoaminů – mediátorů neurotransmiterového systému (dopaminu, serotoninu a noradrenalinu), a to zejména v cytosolu nervových buněk a v interneuronálních synapsích.

Inhibuje i kyselinu monoaminovou (MAO), která zajišťuje biodegradaci dopaminu. Při působení pervitinu dochází k blokaci mechanismu zpětného vychytávání dopaminu, což vede k mnohonásobnému zvýšení koncentrace a jeho vylití z presynaptického neuronu do synaptické šterbiny. V tomto okamžiku začínají nastupovat psychostimulační účinky. Po určité době působení drogy v těle se projevuje dojezd neboli pád, který je způsoben vyčerpáním dopaminu a vede k nárůstu negativních pocitů a potřeby dalšího užití. Při vyčerpání dalších neurotransmiterů může vést k tzv. klinické depresi, která se může projevovat až sebevražděným jednáním.¹⁷⁻¹⁹

Metamfetamin a jeho analýza pomocí vibračních a chiroptických metod

Vibrační spektroskopie je nedestruktivní metoda, která je založena na interakci studované látky s elektromagnetickým zářením, při které dochází ke změně vibrační energie molekul. Pod pojmem vibrace označujeme zejména periodické změny v délce vazeb mezi atomy a také periodické změny úhlů mezi nimi. Mezi metody využívající nepolarizované elektromagnetické záření řadíme infračervenou (IR) spektroskopii a Ramanovu spektroskopii. Metody využívající kruhově polarizovatelné záření označujeme souhrnně jako metody chiroptické a patří k nim zejména spektroskopie Ramanovy optické aktivity (ROA), vibrační cirkulární dichroismus (VCD) a elektronový cirkulární dichroismus (ECD).

Infračervená spektroskopie

Změna dipólového momentu molekuly je nutná k tomu, aby mohl být daný vibrační přechod v molekule pozorován. Dochází k němu u velmi polárních skupin s významným rozdílem elektronegativit. IR spektroskopii dělíme podle vlnových délek excitačního záření na tři oblasti, a to na dalekou (FIR, z angl. far infrared), střední (MIR, z angl. middle infrared) a blízkou (NIR, z angl. near infrared). Oblast MIR, která se pohybuje v rozsahu vlnočtů $4000\text{--}400\text{ cm}^{-1}$, má největší význam pro identifikaci látky a určení její chemické struktury.

IR spektroskopie se využívá jak pro kvantitativní, tak i pro kvalitativní analýzu, kdy přiřazujeme pásy charakteristickým vibracím daných funkčních skupin. Její výhodou oproti ostatním analytickým metodám je možnost měřit vzorky ve všech třech skupenských stavech. Analýza pevného vzorku se provádí technikou difúzní reflektance (DRIFT), kdy se vzorek smíchá s velkým přebytkem transparentní matrice KBr a následně se lisuje tableta.²⁰ Používaná je i technika měření suspenze pevných vzorků v parafinovém oleji – Nujol.²¹ Pro analýzu kapalných vzorků jsou využívány kyvety z halogenidů alkalických kovů a solí alkalických zemin (především NaCl, KBr, CaF_2 , CsI, BaF_2 atd.). Při měření roztoků je velmi důležitá volba vhodného rozpouštědla, které nesmí reagovat s analyzovanou látkou a nesmí významně absorbovat v oblasti absorpce sledované látky. Voda tedy není vhodným rozpouštědlem. Pro silně absorbující kapalně vzorky, gely, pasty, viskózní kapaliny i pevné vzorky volíme techniku zeslabené totální reflexe (ATR), kdy při průchodu krystalem o vysokém indexu lomu dochází k totální vnitřní reflexi IR záření. Vzorek musí být v přímém kontaktu s měrným krystalem, aby došlo k průniku záření ve formě zeslabující se (evanescentní) vlny do vzorku. Plyné vzorky měříme pomocí skleněných válcovitých plynových kyvet s plnicími otvory z kohouty.

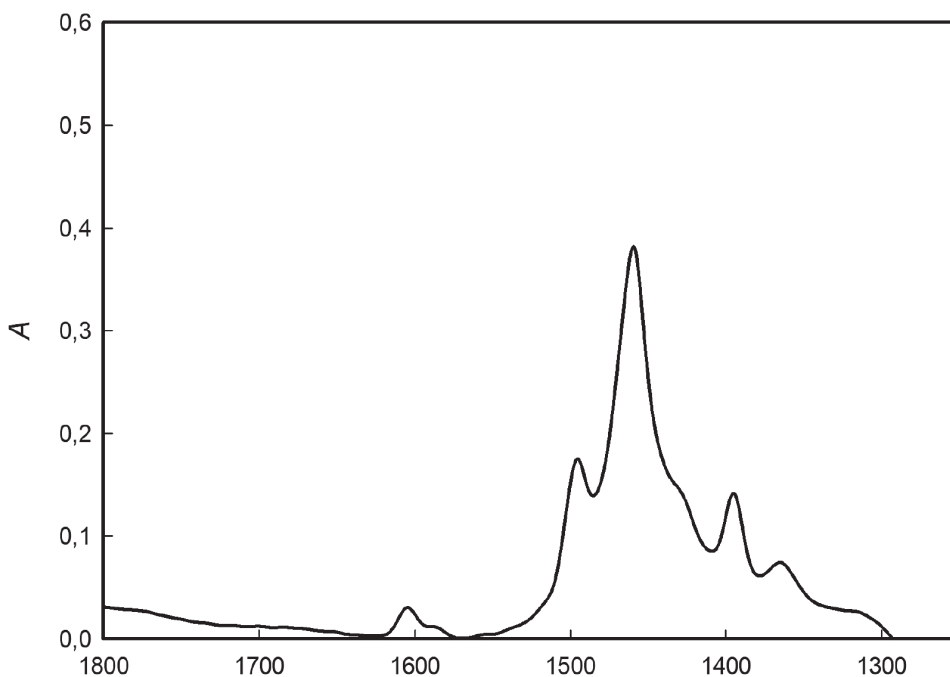
IR spektroskopie je považována za rychlou analytickou metodu při analýze nových psychoaktivních látek (NPS, z angl. new psychoactive substances), kdy je identifikace urychlena srovnáním naměřeného spektra s knihovnou spekter. Je využívána řadu let pro analýzu legálních i ilegálních drog.^{22,23} V oblasti rychlé analýzy drog a padělků se využívá i NIR oblast, kde nacházíme především kombinační a vyšší harmonické přechody molekul. Naměřená data jsou poté zpracovávána s využitím chemometrických metod.^{24,25}

S vývojem IR spektroskopie s Fourierovou transformací (FT) se rozšířily metody forenzní analýzy z důvodu zrychlení analýzy a zvýšení její citlivosti. ATR-FTIR nachází své uplatnění např. v Austrálii, kde metamfetamin patří mezi jednu z nejvíce zabavovaných drog. Technika ATR-FTIR pro svou rychlost, robustnost a možnou mobilní instrumentaci může být využívána na letištních kontrolách při pátrání po nelegálním metamfetaminu.²⁶

Pro analýzu metamfetaminu v moči byla v roce 1993 vyvinuta spřažená technika plynové chromatografie a IR (GC-FTIR), která je schopna identifikovat drogu a její metabolity ve velmi nízkých koncentracích, a to menších než 10 ng/ml (cit.)²⁷.

Pro studium metamfetaminu bylo naměřeno IR absorpční spektrum na spektrometru VCD s FT IFS-66/S vybaveného VCD/IRRRAS modulem PMA 37 (Bruker, Německo). Vzorek o koncentraci 100 g·l⁻¹ rozpuštěný v deuterovaném methanolu byl měřen v kyvetě CaF₂ BioCell (BioTools, Inc., USA) s optickou dráhou 27,3 μm (obr. 4). Vzorek metamfetaminu pochází z reálného záchytu Kriminálního ústavu Policie České republiky.

Obr. 4: IR absorpční spektrum metamfetaminu v deuterovaném methanolu po odečtu rozpouštědla zobrazené ve spektrálním rozsahu 1800–1250 cm⁻¹

Ramanova spektroskopie

Ramanova spektroskopie je nedestruktivní analytická technika, kterou je možné využít především pro kvalitativní analýzu. Její princip je založený na neelastickém rozptylu monochromatického záření z laserového zdroje. Při dopadu monochromatického záření o frekvenci ν_0 na vzorek se jeho část rozptýlí, můžeme pozorovat elastický (pružný Rayleighův) a neelastický (nepružný Ramanův) rozptyl.²⁸ Aby byla vibrace pozorovatelná v Ramanově spektru, musí docházet ke změně polarizovatelnosti molekul. Velmi intenzivní jsou zejména vibrace nepolárních funkčních skupin, a to především nepolárních skupin s násobnými vazbami.

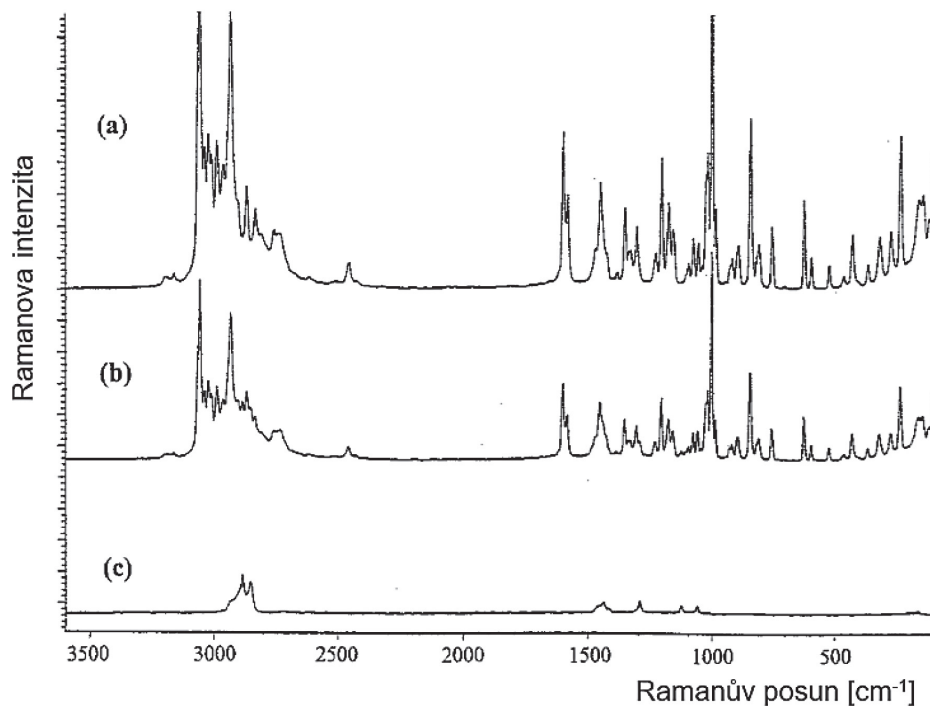
Rozlišujeme dva typy Ramanovy spektroskopie – disperzní a s FT. Při měření na disperzních spektrometrech se rozděluje Ramanovo rozptýlené záření pomocí difrakční mřížky na jednotlivé vlnové délky, které následně dopadají na CCD detektor. Velkým problémem, se kterým se setkáváme, je nežádoucí fluorescence vzorků, ke které dochází především při excitaci v zelené a modré oblasti viditelného záření. Jedná se o emisi záření silnější než vlastní Ramanův signál, která i při nízkých intenzitách může překrýt měřené Ramanovo spektrum. Využívají se lasery s excitační vlnovou délkou např. 780, 633, 532 a 473 nm. Druhým typem jsou FT spektrometry využívající excitační laser s vlnovou délkou 1064 nm, díky čemuž je často potlačena fluorescence, neboť použití laseru s vyšší vlnovou délkou snižuje dodanou energii.²⁹

Mezi pokročilejší metody Ramanovy spektroskopie patří povrchově zesílený Ramanův rozptyl (SERS, z angl. surface-enhanced Raman spectroscopy). V tomto případě je vzorek adsorbovaný na povrchu plazmonického kovu a dochází k zesílení Ramanova signálu řádově až 10^5 – 10^6 (cit.³⁰).

Ramanova spektroskopie nachází uplatnění jak ve farmacii při vývoji léčiv,³¹ tak i při analýze NPS.^{32,33} Byla popsána i metoda využívající Ramanovu spektroskopii pro stanovení amfetaminů ve vzorcích pouličních drog, kdy je vzorek rozpuštěn v kyselém prostředí s vnitřním standardem (NaH_2PO_4) a následně kvantifikován dvěma způsoby. První kvantifikace byla provedena pomocí relativní výšky charakteristických signálů a vnitřního standardu a pomocí analýzy částečných nejmenších čtverců (PLS). Porovnání s výsledky z kapalinové chromatografie ukázaly, že Ramanova spektroskopie je schopná rychlé a nedestruktivní analýzy a stanovení nejen přesného obsahu účinné látky, ale i nečistot a přídavných látek ve vzorcích drog.³⁴

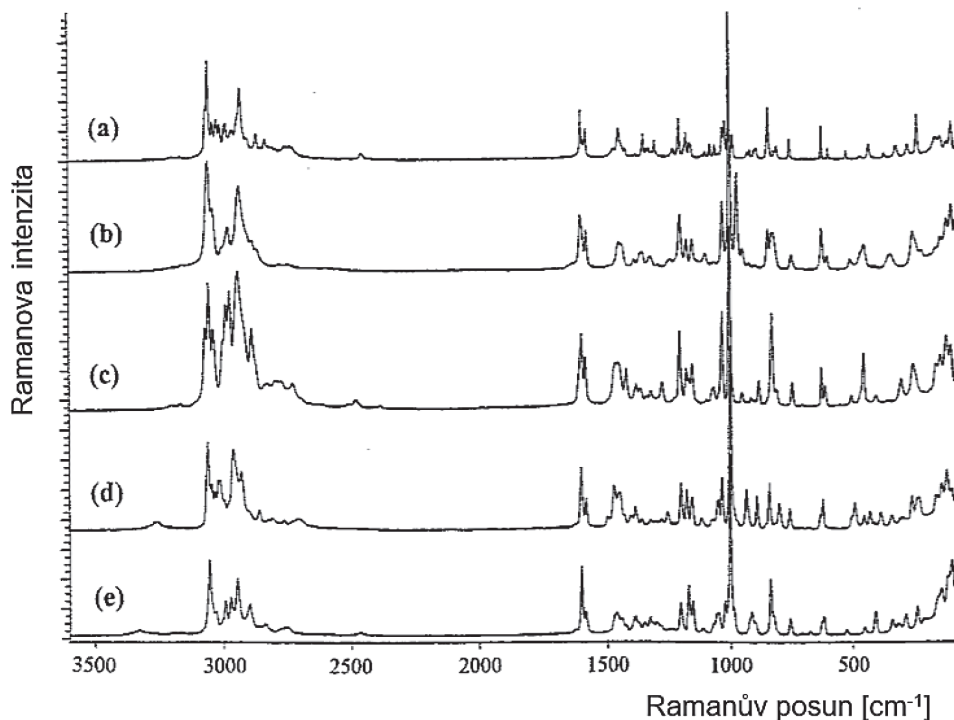
Metoda Ramanovy spektroskopie s FT se osvědčila při analýze vzorků metamfetaminu v plastových obalech (polyethylenové nebo polypropylenové), které jsou běžně používány kriminalisty pro transport vzorků. Obaly nebylo nutné otevírat, při analýze byla jejich interference se vzorkem nízká (obr. 5).

Obr. 5: FT-Ramanovo spektrum a) metamfetaminu, b) metamfetaminu zabaleného v polyethylenovém sáčku a c) polyethylenu, upraveno z cit.³⁵

FT-Ramanova spektroskopie je schopna rozlišit mezi vzorky hydrochloridu metamfetaminu, sulfátu amfetaminu, hydrochloridu efedrinu a dalších strukturně příbuzných látek (obr. 6) rozpuštěných ve vodě či v roztoku NaCl. Detekční limit této metody odpovídal 1 % (w/w) (cit.).³⁵

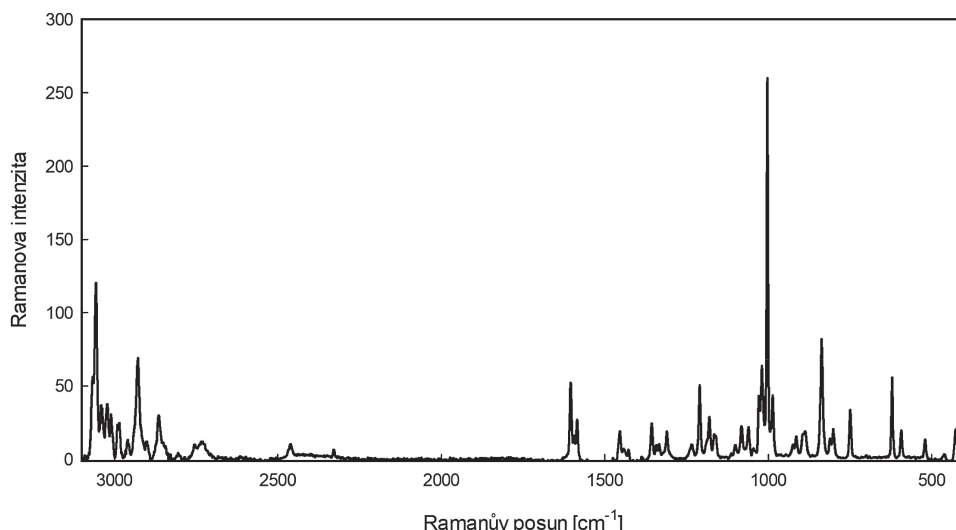
Obr. 6: FT-Ramanova spektra strukturně příbuzných látek: a) hydrochlorid metamfetaminu, b) sulfát amfetaminu, c) hydrochlorid ethylamfetaminu, d) hydrochlorid methylefedrinu a e) hydrochlorid efedrinu, upraveno z cit.³⁵

Studie z roku 2017 ukázala, že je možné metamfetamin a jeho metabolity v moči analyzovat pomocí metody SERS. Analýza moči probíhala na stříbrných čípech. Před samotnou analýzou byla do vzorků přidána 5% (w/w) kyselina dusičná, která dokázala oddělit vedlejší organické látky, které by byly schopné interferovat. Pomocí této techniky bylo možno analyzovat stopové množství 50 ng/ml (cit.).³⁶

V rámci této práce bylo naměřeno Ramanovo spektrum na disperzním Ramanově spektrometru DXR Smart Raman (Thermo Scientific, USA) s excitační vlnovou délkou 780 nm (obr. 7). Jedná se vzorek z reálného záchytu Kriminalistického ústavu Policie České republiky, který byl naměřen v pevném stavu.

Obr. 7: Ramanovo spektrum metamfetaminu naměřené v pevném stavu

Cirkulární dichroismus

Cirkulární dichroismus (CD) využívá rozdílné absorpce levotočivého a pravotočivého kruhově polarizovaného záření chirálními sloučeninami. Dělíme jej podle spektrální oblasti záření na ECD pracující v oblasti ultrafialové a viditelné a na VCD, který naopak využívá oblast IR záření.³⁷

Spektrometry VCD jsou konstruovány ve dvou typech uspořádání, a to disperzní a komerčně dostupné spektrometry s FT. Mezi více používané patří právě VCD s FT z důvodu většího dopadu energie na vzorek, neboť není spektrálně rozkládáno.^{38,39} IR záření vycházející z interferometru je lineárně polarizováno pomocí polarizátoru a poté kruhově polarizováno fotoelastickým modulátorem (PEM). PEM využívá jako optický prvek anizotropní krystal, nejčastěji ZnSe. Kruhově polarizované záření prochází kyvetou se vzorkem až na dusíkem chlazený polovodičový detektor (nejčastěji MCT detektor). Spektra VCD se většinou měří v MIR oblasti ($2000\text{--}600\text{ cm}^{-1}$), kde jsme schopni zachytit charakteristické signály funkčních skupin chirálních látek. Měřenou veličinou je rozdíl absorpance $\Delta A = A_L - A_R$, kde A_L je absorpance pro levotočivé a A_R pro pravotočivé kruhově polarizované záření. Hodnota A by měly ideálně ležet v intervalu 0,4–0,6.

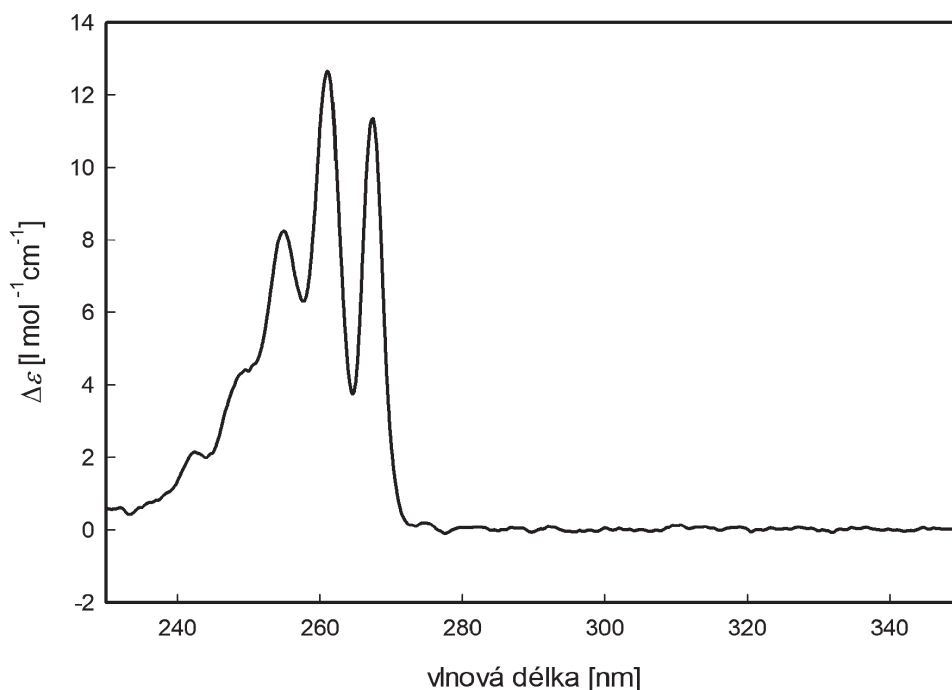
Na spektrometrech VCD jsou měřeny nejčastěji kapalně vzorky, práškové vzorky proto bývají převáděny do roztoku. Méně časté je měření práškových vzorků, které jsou připravovány a měřeny v tzv. homogenních filmech⁴⁰ či v podobě suspenzí (Nujol). Měření spekter VCD probíhá v tzv. spektrálních oknech, v nichž rozpouštědla neabsorbují nebo absorbují málo. Jako rozpouštědla slouží nejčastěji deuterované látky, např. chloroform, alkoholy, dimethylsulfoxid, deuterium oxid atd. Měrné kyvety jsou vyráběny z KBr, CaF_2 nebo BaF_2 a volba kyvety závisí na použitém rozpouštědle a požadované spektrální oblasti měření.

Spektrometry ECD jsou disperzní a jako zdroj záření slouží xenonová lampa, jejíž spektrální rozsah se pohybuje v intervalu 175–900 nm. Záření je rozkládáno pomocí dvou monochromátorů, které navíc zajišťují lineární polarizaci. Kruhově polarizované záření je modulováno stejně jako u VCD v PEM a je detegováno fotonásobičem. Pro měření ECD se používají pravoúhlé, válcové cely a skládané kyvety z taveného křemene. Optika i kyvetový prostor je profukován plynným dusíkem. Umožňuje díky své nízké absorpci v ultrafialové oblasti měřit spektra až ke 175 nm a zabraňuje přechodu vzdušného kyslíku v ozon, který by mohl poškodit optiku přístroje.

ECD se soustřeďuje zejména na látky v roztocích. Lze využít stejná rozpouštědla jako pro měření VCD, navíc i nedeuterovaná rozpouštědla, např. voda, která je ve spektroskopii VCD problematická z důvodu vysoké absorpce v MIR oblasti. Metamfetamin byl v roce 2015 (cit.⁴¹) studován pomocí metody ECD, kdy se autoři soustředili zejména na určení enantiomerní čistoty vzorků.

V rámci této studie bylo naměřeno spektrum ECD na spektrometru J-815 (Jasco, Japonsko) v křemenné kyvetě s optickou drahou 1 cm (obr. 8). Vzorek o koncentraci 1 mg/ml byl měřen v methanolu. Jedná se vzorek z reálného záchytu Kriminalistického ústavu Policie České republiky.

Obr. 8: Spektrum ECD metamfetaminu v methanolu zobrazené ve spektrálním rozsahu oblasti 230–350 nm

Závěr

Metamfetamin je v současnosti jednou z nejvíce užívaných drog v České republice. Počet problémových uživatelů stále narůstá a stále neexistuje žádná schválená účinná farmakologická terapie závislosti na metamfetaminu. Pomocí metod vibrační spektroskopie a metod chiroptických by bylo možné do budoucna detailněji studovat jeho strukturu, která je důležitá pro pochopení jeho působení v lidském těle. V rámci této práce byla naměřena spektra metamfetaminu pomocí Ramanovy a IR spektroskopie a spektroskopie ECD, které mohou být použity pro detailnější studium struktury této látky. Použité spektroskopické metody navíc zajišťují rychlou, účinnou a spolehlivou identifikaci neznámých látek.

Seznam literatury

1. OGATA A. J. *Pharm. Soc. Jpn.* 451, 751 (1919).
2. NAGAI N.: *J. Pharm. Soc. Jpn.* 139, 901 (1893).
3. WOLKOFF D. A.: *Hawaii Med. J.* 56, 34 (1997).
4. MATSUMOTO T., A. KAMIJO, T. MIYAKAWA, K. ENDO, T. YABANA, H. KISHIMOTO, K. OKUDAIRA, E. ISEKI, T. SAKAI and K. KOSAKA. *Addiction* 97, 809 (2002).
5. DI GIOVANNI S., A. VARRIALE, V. MANUEL MARZULLO, G. RUGGIERO, M. STAIANO, A. SECCHI, L. PIERNO, A. MARIA FIORELLO and S. D'AURIA. *Anal. Methods* 4, 3558 (2012).
6. ELY R. and D. MCGRATH. *J. Forensic Sci.* 35, 720 (1990).
7. SKINNER H. F. *Forensic Sci. Int.* 48, 123 (1990).
8. WEBERS V. J. and W. F. BRUCE. *J. Am. Chem. Soc.* 70, 1422 (1948).
9. SKINNER H. F.: *Forensic Sci. Int.* 60, 155 (1993).
12. GRIFFITHS P., V. MRAVCIK, D. LOPEZ and D. KLEMPOVA. *Drug Alcohol Rev.* 27, 236 (2008).
13. EMCDDA-Europol: *Methamphetamine: European Union in the global context*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2009.
14. Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost: *Evropská zpráva o drogách 2018: Trendy a vývoj*. Úřad pro publikace Evropské unie, Lucemburk 2018.
15. LI L., T. EVERHART, P. JACOB III, R. JONES and J. MENDELSON. *Br. J. Clin. Pharmacol.* 69, 187 (2010).
16. BUSTO U., R. BENDAYAN and E. M. SELLERS. *Clin. Pharmacokinet.* 16, 1 (1989).
17. BECKETT A. H. and M. ROWLAND. *Nature* 206, 1260 (1965).
18. BECKETT A. H., M. ROWLAND and P. TURNER. *Lancet* 1, 303 (1965).
19. KISH S. J. *Can. Med. Assoc. J.* 178, 1679 (2008).
20. GOLDSTEIN D. S., J. NURNBERGER JR., S. SIMMONS, E. S. GERSHON, R. POLINSKY and H. R. KEISER. *Life Sci.* 32, 1057 (1983).
21. VOLKOW N. D., J. S. FOWLER, G. J. WANG, E. SHUMAY, F. TELANG, P. K. THANOS and D. ALEXOFF. *PLoS One* 5, e15269 (2010).

22. MUTHA S. C. and W. B. LUDEMANN. *J. Pharm. Sci.* 65, 1400 (1976).
23. GRIFFITHS P. R. (ed.): *Fourier Transform Infrared Spectrometry*, Springer US, Boston 1978.
24. FAGAN P., L. KOCOURKOVÁ, M. TATARKOVIČ, F. KRÁLÍK, M. KUCHAR, V. SETNIČKA a P. BOUŘ. *Chemphyschem.* 18, 2258 (2017).
25. SPÁLOVSKÁ D., F. KRÁLÍK, M. KOHOUT, B. JURÁSEK, L. HABARTOVÁ, M. KUCHAR a V. SETNIČKA. *Chirality* 30, 548 (2018).
26. RODIONOVA O. Y. and A. L. POMERANTSEV. *Trends Anal. Chem.* 29, 795 (2010).
27. LIU C. M., Y. HAN, S. G. MIN, W. JIA, X. MENG and P. P. LIU. *Forensic Sci. Int.* 290, 162 (2018).
28. HUGHES J., G. AYOKO, S. COLLETT and G. GOLDING. *PLoS One* 8, e69609 (2013).
29. KALASINSKY K. S., B. LEVINE, M. L. SMITH, J. MAGLUILO JR. and T. SCHAEFER. *J. Anal. Toxicol.* 17, 359 (1993).
30. LARKIN P., v knize: *Infrared and Raman Spectroscopy* (LARKIN P., ed.), kapitola 2, Elsevier, Oxford 2011.
31. SMITH E. and G. DENT. *Modern Raman Spectroscopy: A Practical Approach*. John Wiley & Sons, Ltd., Chichester 2005.
32. MCCREERY R. L. *Raman Spectroscopy for Chemical Analysis*. John Wiley & Sons, Ltd., Chichester 2000.
33. BREITENBACH J., W. SCHROF and J. NEUMANN. *Pharm. Res.* 16, 1109 (1999).
34. GALA U. and H. CHAUHAN. *Expert Opin. Drug Discov.* 10, 187 (2015).
35. de OLIVEIRA PENIDO C. A. F., M. T. T. PACHECO, I. K. LEDNEV and L. SILVEIRA JR. *J. Raman Spectrosc.* 47, 28 (2016).
36. KATAINEN E., M. ELOMAA, U. M. LAAKKONEN, E. SIPPOLA, P. NIEMELÄ, J. SUHONEN and K. JÄRVINEN. *J. Forensic Sci.* 52, 88 (2007).
37. TSUCHIHASHI H., M. KATAGI, M. NISHIKAWA, M. TATSUNO, H. NISHIOKA, A. NARA, E. NISHIO and C. PETTY. *Appl. Spectrosc.* 51, 1796 (1997).
38. NUNTAWONG N. a 11 spoluautorů. *Sens. Actuators, B* 239, 139 (2017).
39. BEROVA N., P. L. POLAVARAPU, K. NAKANISHI and R. W. E. WOODY (ed.). *Comprehensive Chiroptical Spectroscopy: Applications in Stereochemical Analysis of Synthetic Compounds, Natural Products, and Biomolecules*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken 2012.
40. POLYANICHKO A. and H. WIESER. *Biopolymers* 78, 329 (2005).
41. MACKENZIE M. W. (ed.): *Advances in applied fourier transform infrared spectroscopy*. John Wiley & Sons, Ltd., Chichester 1988.
42. MERTEN C., T. KOWALIK and A. HARTWIG. *Appl. Spectrosc.* 62, 901 (2008).
43. OKUOM M. O., R. BURKS, C. NAYLOR and A. E. HOLMES. *J. Anal. Methods Chem.* 2015.

Poděkování

Tato práce byla realizována za finanční podpory Ministerstva vnitra ČR (MV0/VI20172020056), částečně také Operačního programu Praha – Konkurenceschopnost (CZ.2.16/3.1.00/24503 a CZ.2.16/3.1.00/21537), Národního programu udržitelnosti (NPU MŠMT – LO1601; 43760/2015) a Specifického vysokoškolského výzkumu (MŠMT č. 21 SVV/2019).

Recenzenti:

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc., Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: straus@email.cz

Ing. František Králík, Vysoká škola chemicko-technologická, Praha,
e-mail: kralikf@vscht.cz; Frantisek.Kralik@vscht.cz

Charakteristika regulativního významu norem trestního práva pro kriminalisticko-bezpečnostní činnost

Characteristics of Regulative Importance of Criminal Law for Crime and Security Activity

MARKÉTA BRUNOVÁ¹

Abstrakt

obecná charakteristika regulativního významu trestněprávních norem pro kriminalisticko-bezpečnostní činnost, úkoly, formy a metody, síly a prostředky trestně-procesní činnosti, operativně-bezpečnostní činnost, kriminalisticko-technické činnosti.

Klíčová slova

taktické formy bezpečnostní činností, kriminalisticko-bezpečnostní činnost, teorie policejní vědy, úkoly, formy, metody, síly, prostředky, trestně procesní činnost, operativně-pátrací činnost, kriminalisticko-technická činnost

Abstract

General characteristics of the regulatory significance of criminal law standards for forensic-security activities, tasks, forms and methods, forces and means of criminal procedural activity, operative investigation and forensic-technical activities.

Key words

tactical forms of activities, forensic-security activity, theory of police science, tasks, forms, methods, forces, means, process activity, operative-investigative activity, forensic-technical activity

Úvod

Z charakteristických rysů kriminalisticko-bezpečnostní činnosti je zřejmé, že z hlediska její regulace mají zásadní význam normy trestního práva. Nakonec i její poslání a smysl spočívající v dosahování účelu trestního řízení ještě dále tento význam akcentují. Myšlenky týkající se zajišťování **neodvratnosti trestního postihu** jsou a bezesporu budou stále aktuální. Tento fakt je způsoben potřebou neustále hledat efektivní způsoby boje s novými formami trestné činnosti a na základě zpětné vazby korigovat dosud používané metody a formy činnosti. Realizace neodvratnosti trestního postihu má přímou vazbu na právní normy, v našem případě akcentujeme trestně právní normy. Významnou úlohu

1 JUDr. Markéta Brunová, Ph.D., LL.M., Vysoká škola finanční a správní, a.s., Fakulta právních a správních studií, Estonská 500, 101 00 Praha 10, e-mail: marketa.brunova@mail.vsfs.cz

zde samozřejmě plní příslušné subjekty, které je ve své činnosti aplikují. Zásadní úkoly plní v této oblasti právě **policejní orgány**, kterými jsou především útvary Policie České republiky. Postavení policejních orgánů mají v zákonem vymezených případech i další subjekty, např. pověřené orgány Vojenské policie, Vězeňské služby České republiky, Bezpečnostní informační služby a celní orgány.² Touto problematikou se rozsáhle a dlouhodobě zabývali zejména v letech 2011–2019 Porada a Filák, a posléze v součinnosti s Poradou i Vavera a Brunová (2019).

1 Vymezení organizačně taktické formy kriminalisticko-bezpečnostní činnosti

„Důsledné naplňování neodvratnosti trestního postihu má bezesporu výrazné preventivní účinky na společnost, která velice citlivě vnímá, zda jsou trestné činy včas odhalovány a řádně objasňovány. K těmto úvahám se váže tzv. **zásada pomocné úlohy trestní represe**, i požadavek **ekonomie trestní hrozby**. Rovněž zde patří problematika koncipování právního státu a vymezování jeho základních principů, což má svoji logiku, neboť z myšlenek právního státu vychází již pojetí trestního práva, podle něhož základní funkcí trestní represe je ochrana společnosti před kriminalitou.“³

Naplňování ochranné funkce právního státu bezprostředně souvisí s prohlubující se právní regulací různorodé škály společenských vztahů. Proto se musí teorie policejné bezpečnostní činnosti zabývat řešením modelových situací a vycházet při tom z axiologických charakteristik právních norem, z poznatků o aplikaci norem a kvalifikaci skutků.

Mimo normy trestního práva, které jsou z hlediska aplikace jedny z nejzávažnějších, samozřejmě působí ve smyslu regulace společenských vztahů celá řada dalších norem, ať již **právních** či **neprávních normativních systémů**, které budou postupně nabývat stále většího významu. Vztah obou uvedených normativních systémů je značně složitý a jeho hlubší rozbor se vymyká našemu tématu. Zkoumáme-li vývojové trendy v oblasti trestního práva, vždy je musíme posuzovat a chápat ve vazbě na celospolečenské změny, které u nás v posledních letech probíhají. Určitým „zlomovým bodem“ bude jistě i vstup České republiky do Evropské unie. Vývoj ochranné funkce trestního práva, kterou jistě není možné uměle odtrhovat od další významné funkce, tj. **regulativní**.

Policejní orgány jsou povinny při aplikaci norem trestního práva důsledně realizovat princip zákonnosti (viz základní principy policejné bezpečnostní činnosti). Z něj mimo jiné vyplývá požadavek, aby všechny trestné činy byly včas odhaleny, náležitě zjištěny a o jejich pachatelích mohlo být spravedlivě rozhodnuto. Jak bylo řečeno, policejní orgány vystupují v zákonem stanovených případech jako orgány činné v trestním řízení.

2 Blíže viz § 12 odst. 2, zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním – trestní řád (ve znění novel a doplňků).

3 NOVOTNÝ, O., A. DOLENSKÝ, J. JELÍNEK a M. VANTUCHOVÁ. *Trestní právo hmotné. I. obecná část. 3. přeprac. vyd. Praha: Codex, 1997, s. 14.*

Za těchto okolností nabývá zásadního významu otázka trestně procesní regulace policejné bezpečnostní činnosti, resp. úžeji policejní činnosti. Teoretické východisko pro nás představuje charakteristika trestního práva procesního, jako odvětví práva „...které chrání před trestnými činy zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob tím, že upravuje postup orgánů činných v trestním řízení, popř. i jiných osob zúčastněných na trestním řízení, při zjišťování trestných činů, při rozhodování o nich a při výkonu rozhodnutí a při předcházení a zamezování trestné činnosti“.⁴

Proces aplikace donucení je trestně právními a trestně procesními normami zvláště podrobně upraven, neboť jde vždy o průlom do práv jedince, deklarovaných a garantovaných zákonem, především nejvyšší právní síly, tj. Ústavou České republiky. Proto musí vždy při aplikaci opatření donucovací povahy působit speciální **mechanismus garancí**, především **právních**.⁵

Proces působení na společenském vědomí cestou **aplikace metod preventivně výchovných (prevence) a donucení (represe)** v činnosti policejních orgánů, ale i dalších subjektů, má z hlediska ochrany společenských zájmů největší efekt při tvorbě a upevňování právního vědomí občanů. Právě zákazy, a částečně i příkazy jsou nejvíce spojeny s ochrannou funkcí práva a jejich dodržování je jednou ze záruk uskutečňování subjektivních práv a právních povinností. Při realizaci bezpečnostní politiky je úloha právních zákazů soustředěna nejen k ochraně zprostředkované trestně právními instituty, právními ustanoveními, ale rovněž v současném období stoupá počet technických norem, které vymezují určité míry dovolenosti a přípustnosti. Jejich překročení je potom striktně zakazováno. Aplikace právních zákazů bude nabývat na významu při ochraně vnějšího prostředí. Tento úkol je třeba chápat komplexně jako součást požadavků na celkový způsob života a má blízkou souvislost s úkoly bezpečnostní politiky.

Využíváním **právních zákazů** jsou zřetelně eliminovány takové činy, které jsou asociální a protiprávní, jež poškozují společenské a státní zájmy či ústavní zřízení České republiky. Jestliže je výslovným ustanovením zakázáno určité jednání, neznamená to, že byla předem v obecném modelu zvažována možnost jeho provádění s ohledem na negativní následky, které by s ním byly nebo mohly být spojeny. Právní zákaz je jedním z výrazných projevů mocenského omezení, který však v konečném důsledku směřuje ve prospěch společnosti.

Zásada pomocné úlohy trestní represe ve svých důsledcích znamená, že se má trestní represe uplatnit

1. jako **krajní prostředek v nejzávažnějších případech**, v nichž jiné prostředky společenského působení nejsou dostatečné k nápravě,
2. jen tehdy, je-li **účinná a účelná**.⁶

4 CÍSAŘOVÁ, D. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. podst. přeprac. vydání. Praha: Linde, 2002, s. 16.

5 PORADA V. a kol. *Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie*. Plzeň: A. Čeněk, 2019, s. 344.

6 VAVERA, F. a M. BRUNOVÁ. *Kriminalisticko-bezpečnostní činnost a její druhy*. In: PORADA V. a kol. *Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie*. Plzeň: A. Čeněk, 2019, s. 344.

Z dosud uvedeného je zřejmé, že **ochranná funkce trestního práva** se projevuje jeho působením na stávající komplex nejdůležitějších společenských vztahů. Toto působení nevyžaduje vznik nějakých poruch; ohrožení je permanentní, preventivní, uvědomělé a dobrovolné. Jakmile však dojde ke vzniku nežádoucího vztahu, vstupuje do popředí vedle ochranné funkce i **regulativní funkce práva**, regulující konkrétně vzniklý, nežádoucí právní vztah.

Trestní právo hmotné i trestní právo procesní se projevuje zejména sekundárním preventivním působením, ale také represivním. To je dáno tím, že ve srovnání s jinými odvětvími práva z jeho povahy plyne, že se uplatní v těch nejzávažnějších případech, kdy již nepostačují prostředky mírnější, poskytované jinými právními odvětvími. Pro toto působení je typická funkce regulativní a ochranná.

Při realizaci úkolů ochrany zájmů společnosti, ústavního zřízení České republiky, veřejného pořádku, majetku, práv a oprávněných zájmů občanů působí policejné bezpečnostní orgány organizátorsky, výchovně a aplikují příslušné normy právního řádu. Policejní orgány jako orgány činné v trestním řízení aplikují na přesně vymezených úsecích normy trestního zákona a v přípravném řízení, jakož i postupu, který tomuto stadiu předchází, i část norem trestního řádu. V souvislosti se studiem mechanismů působení sociálních procesů bude možné postupně hlouběji analyzovat i zmíněnou část praktické a nezastupitelné činnosti policejních orgánů tak, aby byly poznány nejdůležitější komponenty z nich. K nim nesporně patří také mechanismus trestně právní ochrany se svou specifikou plynoucí nejen z objektu zkoumání, ale také ze subjektu realizace, jímž jsou především ty policejní orgány, které jsou činné v trestním řízení. Na úseku trestně právní ochrany realizované policejními orgány je v nastávajícím období možné přikročit v oblasti vědecko-výzkumné činnosti, po předchozím provedení adekvátních analýz, k vypracování souborných stanovisek k zefektivnění tak významné praktické činnosti, a to jak de lege lata, tak v souladu s probíhajícími změnami v naší společnosti, de lege ferenda.⁷

2 Trestně procesní činnost

Trestně procesní činnost představuje jeden z druhů kriminalisticko-bezpečnostní činnosti a de facto subsystém této organizačně taktické formy policejné bezpečnostní činnosti. Mimo ni sem patří také subsystémy operativně pátrací činnosti a kriminalisticko-technické činnosti, kterými se budeme rovněž zabývat. Hranice mezi nimi nejsou zcela striktně stanoveny. Mnohdy se prolínají, vzájemně doplňují či na sebe v časové posloupnosti navazují. Tento fakt je vyjádřen společnými charakteristickými rysy kriminalisticko-bezpečnostní činnosti. Na druhé straně jsou dané druhy relativně samostatné, i když v konečném důsledku všechny směřují k dosažení účelu trestního řízení. Diferenciace je dána vlastními konkrétními cíli a úkoly, k jejichž naplnění využívají příslušné subjekty specifické formy, metody a prostředky. Tím je i podmíněna jejich obsahová různorodost a také do jisté míry „striktnost“ právní úpravy dané činnosti nebo naopak na rámcovou

⁷ Tamtéž.

zákonnou úpravu navazuje řada interních normativních instrukcí blíže upravujících postup policejně bezpečnostních orgánů v dané oblasti.⁸

Trestně procesní činnosti rozumíme druh kriminalisticko-bezpečnostní činnosti, který je tvořený systémem opatření a úkonů policejně bezpečnostních orgánů, především procesního charakteru, realizovaný zejména v průběhu přípravného řízení, směřující k objasnění trestných činů, zjištění jejich pachatelů, přijetí nezbytných opatření k předcházení trestné činnosti a vytvoření adekvátních podmínek pro rozhodování soudů.

Úkoly trestně procesní činnosti

Účel trestně procesní činnosti je naplňován cestou realizace úkolů v těchto oblastech: v přípravném řízení, dokazování, konečném produktu, jímž je objasněný skutek.

Formy a metody trestně procesní činnosti: prověřování trestných činů, vyšetřování trestných činů, zkrácené přípravné řízení (podrobný rozbor všech aspektů a odchylek zkráceného přípravného řízení se však již vymyká našemu zkoumání).

V rámci trestně procesní činnosti jsou příslušnými subjekty používány různorodé **metody**. Mimo obecně známé metody, např. formální logiku (analýza, syntéza, dedukce, indukce), nás však zajímají především metody, které nám vypracovává kriminalistika. Pro naši potřebu není nutné jednotlivé kriminalistické metody podrobně vysvětlovat, neboť lze využít všeobecně dostupnou a co do šíře bohatou kriminalistickou literaturu. Z těchto důvodů se omezíme jen na jejich **kategorizaci**:

1. **obecné metody**, které jsou uplatňovány v rámci celé trestně procesní činnosti. Jedná se především o vypracování a prověrku vyšetřovacích verzí a plánování vyšetřování,
2. **jednotlivé metody plnění dílčích úkolů**, směřujících k náležitému objasnění trestných činů, usvědčení jejich pachatelů a vytvoření předpokladů pro jejich spravedlivé potrestání. Do této skupiny náleží především ohledání, výsledk obviněného, podezřelého, poškozeného a svědka, konfrontace, rekonstrukce, domovní a osobní prohlídka, rekonstrukce, vyšetřovací experiment a soudní expertiza.

Síly a prostředky trestně procesní činnosti

Sílami trestně procesní činnosti rozumíme subjekty, které ji realizují buď v celé její šíři, nebo provádějí pouze jednotlivé úkony v některé z uvedených forem této činnosti. Mezi **základní síly trestně procesní činnosti** řadíme především: **subjekty prověřování, subjekty vyšetřování, subjekty zkráceného přípravného řízení**. Prověřování realizují **policejní orgány**. Rozumí se jimi útvary **Policie České republiky** a v řízení o trestných

⁸ Tamtéž.

činech policistů **útvar Ministerstva vnitra pro inspekční činnost**. Za splnění zákonných podmínek mají stejné postavení také **další pověřené orgány**, kterými se však nebudeme zabývat, neboť stojí mimo centrum naší pozornosti.

V rámci trestně procesní činnosti využívají jednotlivé subjekty realizace různorodé prostředky, které představují účinné nástroje rychlého a objektivního objasnění trestného činu, zjištění a usvědčení pachatele; v nemalé míře také předcházení trestné činnosti. Jedná se zejména o následující **prostředky: 1. Kriminalistickou evidenci**, v níž jsou podchyceny údaje o známých pachatelích a jejich trestné činnosti, o neobjasněných trestných činech, apod. **2. Kriminalisticko-technické prostředky**, jež jsou v rámci trestně procesní činnosti využívány především za účelem odhalení, fixace a hodnocení důkazů, a to diferencovaně v různých formách.

3 Operativně pátrací činnost

Z hlediska předcházení, odhalování a objasňování trestné činnosti (především závažné, organizované a latentní) musí příslušné policejné bezpečnostní orgány realizovat specifické metody a prostředky, které vedou ke splnění úkolů i v takto náročné oblasti policejné bezpečnostní činnosti. Mimořádný význam zde má právě **operativně pátrací činnost**, v jejímž rámci mohou oprávněné orgány, zejména služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky, používat utajované i neutajované prostředky a metody. Tato představuje často jednu z mála možností, na rozdíl od jiných druhů policejné bezpečnostní činnosti, jak skutečně efektivně dosáhnout ochrany společenských zájmů.⁹

Podstata a pojem operativně pátrací činnosti

Zkoumáme-li složitě strukturovaný obsah operativně pátrací činnosti, docházíme k závěru, že lze vymezit určité znaky, které odrážejí její podstatu a následně nám potom umožňují relativně přesněji definovat pojem operativně pátrací činnosti.

Charakteristické znaky operativně pátrací činnosti:

- 1) operativně pátrací činnost má **právní povahu**,
- 2) představuje **systém**,
- 3) obsah tvoří **specifické prostředky, metody a postupy**,
- 4) cílevědomě směřuje k **ochraně společenských hodnot**.

Podle účelu a obsahu lze **operativně pátrací opatření kategorizovat na:**

- a) operativně vyhledávací, b) zpravodajsko-operativní, c) operativně technická, d) informačně evidenční.

⁹ Tamtéž, s. 345.

Operativně pátrací činnosti rozumíme: druh kriminalisticko-bezpečnostní činnosti, který je tvořený systémem operativně pátracích opatření a úkonů, realizovaný především pracovníky služby kriminální policie a vyšetřování, založený na zákonech, mezinárodních smlouvách a příslušných interních normativních instrukcích, směřující za využití speciálních utajovaných i neutajovaných prostředků, metod a postupů k předcházení, zamezování, odhalování a objasňování trestných činů, zjištění jejich pachatelů, jakož i pátrání po osobách a jiných objektech.

Úkoly operativně pátrací činnosti

Účel operativně pátrací činnosti je naplňován cestou realizace úkolů v níže uvedených oblastech 1. **Oblast předcházení a zamezování trestné činnosti**, 2. **Oblast odhalování trestné činnosti**, 3. **Oblast objasňování trestné činnosti** a 4. **Oblast pátrání po osobách a věcech**.

Formy a metody operativně pátrací činnosti

Zkoumáme-li blíže operativně pátrací činnost, můžeme rozlišit určité formy, v nichž je realizována. Tyto základní formy se odlišují především svou vazbou k trestnímu řízení a následně rozdílnými možnostmi využití operativně pátracích prostředků. V souladu s tímto kritériem rozeznáváme následující **základní formy**:

1. operativně pátrací činnost realizovaná mimo rámec trestního řízení – **mimoprocесní forma**,
2. operativně pátrací činnost realizovaná v rámci trestního řízení – **procesní forma**.

Ve svém souhrnu směřují všechny používané metody operativně pátrací činnosti k vytvoření vhodných předpokladů pro úspěšný průběh trestního řízení. S ohledem na specifičnost operativně pátrací činnosti nesmíme ztratit ze zřetele také efektivní uplatňování opatření k jejímu utajování a ochraně.

Síly a prostředky operativně pátrací činnosti

Sílami operativně pátrací činnosti jsou subjekty, které ji provádějí v celé její šíři, ale je sem možné řadit i ty, jež realizují některé jednotlivé úkony v rámci uvedených forem operativně pátrací činnosti. Po vytvoření jednotné služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky jsou **základními silami** pracovníci zařazení na příslušných (oprávněných) útvech této služby. V souladu s § 158 b, odst. 1 tr. řádu je oprávněn v řízení o úmyslném trestném činu používat zákonem stanovené operativně pátrací prostředky:

- a) **policejní orgán**,
- b) **útvár Policie České republiky**,
- c) **útvár Bezpečnostní informační služby**.

Při plnění úkolů na úseku boje s trestnou činností využívají oprávněné subjekty také příslušné **prostředky**, jejichž optimální nasazení zvyšuje efektivnost odhalovací, objasňovací a pátrací činnosti.

K zajištění jednotného postupu při vyžadování a používání jednotlivých prostředků byly vydány adekvátní interní normativní instrukce. Jejich rozbor je však již pro jejich rozsáhlost mimo rámec možností našeho zkoumání.¹⁰

4 Kriminalisticko-technická činnost

Kriminalisticko-bezpečnostní činnost jako jedna z hlavních organizačně taktických forem policejné bezpečnostní činnosti je tvořena jednotlivými subsystémy, tj. druhy kriminalisticko-bezpečnostní činnosti. Jedním z nich je i kriminalisticko-technická činnost. O jistých problémech při vymezování relativně samostatného místa daného druhu činnosti jsme se již zmínili. Některé nejasnosti se odvíjejí rovněž od ne zcela přesně definovaného vztahu kriminalistiky a policejních věd. Na aktuální potřebu tuto otázku řešit upozorňuje řada autorů, avšak na obecně akceptovatelné řešení si budeme muset ještě počkat.¹¹ Na druhé straně je mimo veškerou diskusi nesporný metodologický význam kriminalistiky nejen pro činnost policejné bezpečnostních orgánů, ale i pro policejní vědy vůbec.¹²

Podstata a pojem kriminalisticko-technické činnosti

Podstatu kriminalisticko-technické činnosti vystihují nejlépe následující **charakteristické znaky**. Kriminalisticko-technickou činností mohou oprávněné subjekty, při respektování místní a věcné příslušnosti: pronikat do struktury těch společenských vztahů (osobních, právních, ekonomických apod.), které nás zajímají v souvislosti se sledovaným objektem, studovat vliv různých faktorů na psychiku člověka (podezřelého, poškozeného, svědka) a vyvozovat závěry z jeho reakcí; podle získaných výsledků stanovit či doporučit další postup příslušných orgánů, pronikat velmi hluboko do různých materiálních změn, zjišťovat a odhalovat poruchy ve struktuře a uspořádání hmotných částic, sledovat změny v trvání a průběhu různých jevů, procesů a událostí v policejné bezpečnostní činnosti.

¹⁰ Podrobněji viz *Závazný pokyn policejního prezidenta č. 133/2001, kterým se upravuje postup při dožádání a provádění předstíraného převodu, Závazný pokyn policejního prezidenta č. 149/2001, kterým se upravuje postup při vyžadování použití sledování osob a věcí pro účely trestního řízení, Závazný pokyn policejního prezidenta č. 141/2001, kterým se upravuje postup při použití agenta atd.*

¹¹ HOLOMEK, J. a T. ŠÍMANOVSKÁ. *Úvod do metodologie praktických věd. (Policajně vedy ako vedy praktické.)* Bratislava: APZ, 2002, s. 133–135.

¹² VAVERA, F. a M. BRUNOVÁ. *Kriminalisticko-bezpečnostní činnost a její druhy. In: PORADA V. a kol. Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie. Plzeň: A. Čeněk, 2019, s. 345–346.*

Kriminalisticko-technickou činností rozumíme druh kriminalisticko-bezpečnostní činnosti, který je tvořený systémem kriminalisticko-technických metod, prostředků a postupů, realizovaný především pracovníky kriminalisticko-technických a znaleckých (expertizních) pracovišť Policie České republiky, při plnění úkolů vyplývajících ze zákonné právní úpravy a navazujících interních normativních instrukcí, směřující k zajištění důkazů pro trestní řízení, s cílem přispět k řádnému objasnění věci.

Úkoly kriminalisticko-technické činnosti

Pro bohatost obsahu kriminalisticko-technické činnosti není možné a ani účelné vyjmenovávat všechny úkoly, které plní. Nicméně mezi **základní úkoly** patří zejména proces vyhledávání, fixace, shromažďování, zkoumání a vyhodnocování kriminalistických stop a jiných důkazů a informací.

Formy a metody kriminalisticko-technické činnosti

Kriminalisticko-technická činnost nevykazuje tak úzkou vazbu na zákonnou právní úpravu, resp. trestní řád. To je dáno faktem, že používání kriminalisticko-technických metod a v rámci nich uplatnění kriminalisticko-technických prostředků se rozvíjí daleko bouřlivěji než právní úprava, která na tento vývoj není schopna adekvátně reagovat. Na druhé straně ne všechny metody či nasazení techniky představují zásah do práv a svobod občanů, a tedy ne vždy nezbytně vyžadují rigorózní právní úpravu.

Podle **subjektů** realizace rozlišujeme tyto formy: 1. obecná kriminalisticko-technická činnost, uskutečňovaná kriminalistickým technikem, 2. speciální kriminalisticko-technická činnost, realizovaná specializovaným odborníkem, 3. kriminalistickým expertem (znalcem), 4. ostatní kriminalisticko-technická činnost, prováděná policejními orgány, případně dalšími oprávněnými subjekty.

Metody kriminalistické praktické činnosti jsou v odborné literatuře v zásadě shodně členěny na:

1. **obecné poznávací metody**, užívané v kriminalistické vědě i praktické činnosti,
2. **metody převzaté z jiných vědních oborů**,
3. **specifické metody**, které vznikly v rámci kriminalistiky nebo se uplatňují převážně v ní.¹³

Vymezený systém kriminalisticko-technických metod nelze samozřejmě považovat za uzavřený. Opak je pravdou, neboť s prohlubujícím se vědeckým poznáním a dalším rozvojem vědecko-technických poznatků je možné s vysokou pravděpodobností očekávat jisté modifikace stávajících metod nebo doplňování daného systému o metody zcela nové.

¹³ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika*. Brno: CERM, 2001.

Síly a prostředky kriminalisticko-technické činnosti

Pod silami kriminalisticko-technické činnosti rozumíme nejen ty subjekty, které využívají kriminalisticko-technické metody, prostředky, postupy a operace v celé jejich šíři, ale i ty, jež aplikují do praxe pouze některé z nich. V nejširším slova smyslu můžeme jako potenciální adresáty kriminalistických poznatků uvést i mimorezortní subjekty, např. státního zástupce, příslušníka Bezpečnostní informační služby apod. Za **základní subjekty** však považujeme: a) kriminalistického technika, b) kriminalistického experta (znalce), c) policejní orgány.

Při uskutečňování kriminalisticko-technické činnosti využívají oprávněné subjekty různorodé **kriminalisticko-technické prostředky**. Jimi se „...rozumí různá technická zařízení, přístroje, materiály, nástroje, postupy, způsoby a pravidla jejich použití.“ Optimální a systémové použití dostupných kriminalisticko-technických prostředků pro vyhledávání, fixaci, zajišťování a zkoumání stop a jiných věcných důkazů představuje kriminalistická laboratoř.

Závěr

V odborném sdělení se předkládá obecná charakteristika regulativního významu norem trestního práva pro kriminalisticko-bezpečnostní činnost, která je nezbytná pro následnou diferenciaci jednotlivých druhů organizačně taktických forem policejně bezpečnostních činností. Je třeba však uvést, že každá klasifikace, tedy i předkládané vymezení organizačně taktické formy a druhů policejně bezpečnostní činnosti, předpokládá jistou míru abstrakce a nezbytně nutnou míru zjednodušení zkoumané problematiky. Policejně bezpečnostní činnost představuje jednotný systém, který se také takto navenek projevuje. Dílčí subsystémy vykazují vzájemně úzké vazby a některé metody a formy práce jsou proto využívány jak v kriminalisticko-bezpečnostní, tak správně bezpečnostní činnosti a v jejich konkrétních druzích. Typickým příkladem je uplatňování strategických metod, tj. prevence (preventivně výchovná činnost) a represe (donucení). Na druhé straně je však třeba říci, že ne všechny policejně bezpečnostní orgány mají stejné možnosti k jejich naplňování. Vždy musíme uvažovat v rámci pravomocí a kompetencí, které byly danému policejně bezpečnostnímu orgánu svěřeny.

Seznam bibliografických odkazů

CÍSAŘOVÁ, D. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. podst. přeprac. vydání. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-374-2.

HOLOMEK, J. Niektoré východiská teórie a metodológie policajných vied. *Policajná teória a prax*. 2002, č. 1, s. 11. ISSN 1335-1370.

HOLOMEK, J. a T. ŠIMANOVSKÁ. *Úvod do metodológie praktických vied*. (Policajné vedy ako vedy praktické.) Bratislava: APZ, 2002. ISBN 80-8054-249-X.

NOVOTNÝ, O., A. DOLENSKÝ, J. JELÍNEK a M. VANTUCHOVÁ. *Trestní právo hmotné*. I. obecná část. 3. přeprac. vyd. Praha: Codex, 1997. ISBN 80-85963-24-8.

PORADA, V. a kol. *Kriminalistika*. Brno: CERM, 2001. ISBN 80-7204-194-0.

PORADA, V., K. HOLCR a kol. *Policejní vědy*. Plzeň: A. Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-314-8.

FILÁK, A. Teorie policejně bezpečnostní činností. In: PORADA, V., K. HOLCR a kol. *Policejní vědy*. Plzeň: A. Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-314-8.

PORADA V. a kol. *Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie*. Plzeň: A. Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-758-0.

VAVERA, F. a M. BRUNOVÁ. Kriminalisticko-bezpečnostní činnost a její druhy. In: PORADA V. a kol. *Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie*. Plzeň: A. Čeněk, 2019, s. 343–355. ISBN 978-80-7380-758-0.

Recenzenti:

doc. JUDr. Štěpán Kalamár, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: stepan.kalamar@seznam.cz

prof. doc. JUDr. Karel Klíma, CSc., dr. hab., Metropolitní univerzita Praha,
e-mail: klima@mup.cz

Trestný čin maření spravedlnosti

The Crime of Obstruction of Justice

RENATA VESECKÁ¹

Abstrakt

Cílem tohoto příspěvku je představit nový trestný čin maření spravedlnosti, který byl přijat poslední novelou trestního zákoníku (č. 287/2018 Sb.). Návrh vyvolal mezi odbornou veřejností velkou diskusi. Podle názoru vlády trestný čin maření spravedlnosti reaguje na požadavky EU nebo mezinárodních organizací. Ve skutečnosti však přijetí a praktická aplikace tohoto nového trestného činu může způsobit značné problémy při aplikaci v praxi. Jeho použití v praxi nemusí vést k zamýšlenému účinku, ale může představovat další nástroj trestní represe proti obviněným osobám a může zasahovat do nezávislosti obhajoby.

Klíčová slova

trestný čin maření spravedlnosti, trestní právo, trestní zákoník, korupce, advokáti

Abstract

The aim of this article deals with the new crime of obstruction of justice, which was adopted by the last amendment to the Criminal Code (amendment no. 287/2018). The proposal caused a great deal of discussion among the legal professionals. In the Government's view, the crime of obstructing justice responds to the requirements of EU or international organisations. In fact, accepting and practical application of this new crime, is likely to cause significant practical problems. Its use in practice may not lead to the intended effect, but may represent another instrument of criminal repression against accused persons and intervene in the independence of advocacy.

Key words

criminal of obstruction of justice, criminal law, criminal code, corruption, lawyer

Úvod

Poslední novela trestního zákoníku a trestního řádu, novela č. 287/2018 Sb., zavedla do českého právního řádu nový trestný čin maření spravedlnosti (§ 347a TrZ). Trestným se tak do budoucna stane úmyslné předkládání padělaných nebo pozměněných věcných či listinných důkazních prostředků v rámci soudního řízení, a to za účelem jejich použití jako pravých. Kolem přijetí zmíněného trestného činu jsme mohli zaznamenat bouřlivou diskusi, která do velké míry potvrdila obavy části odborné právnické veřejnosti o to, kam

¹ JUDr. Renata Vesecká, Ph.D., Katedra veřejného a evropského práva (FPSS), Vysoká škola finanční a správní, e-mail: vesecka@mail.vsfs.cz

až má státní moc ambice zajít při posunování hranic lidského jednání, ale také to, jak neobratně si stát počíná při transpozici evropského, popř. mezinárodního práva.

Maření spravedlnosti – skutková podstata

Skutková podstata trestného činu maření spravedlnosti podle ustanovení § 347a trestního zákoníku má dvě skutkové podstaty. První skutková podstata postihuje pachatele, který pro účely zahájení řízení před soudem, před mezinárodním soudním orgánem nebo trestního řízení anebo v takovém řízení předloží věcný nebo listinný důkazní prostředek, který má podstatný význam pro rozhodnutí, přestože ví, že je padělaný nebo pozměněný, v úmyslu, aby byl použit jako pravý, anebo padělá nebo pozmění takový důkazní prostředek v úmyslu, aby byl použit jako pravý. Druhá skutková podstata postihuje pachatele, kteří sami nebo prostřednictvím jiného poskytnou, nabídnou nebo slíbí prospěch jinému nebo pro jiného za účelem spáchání trestného činu křivého obvinění (§ 345 TrZ), křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku (§ 346 TrZ) nebo křivého tlumočení (§ 347 TrZ).

Horní hranice trestní sazby, kterou lze uložit za tento trestný čin, činí 10 let. Odnětím svobody na 1 rok až 5 let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch, spáchá-li takový čin jako úřední osoba, spáchá-li takový čin v úmyslu vážně jiného poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, nebo spáchá-li takový čin na jiném, který vůči němu plnil svoji povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona (§ 347a odst. 1, 2, 3 písm. a) až d) TrZ). Odnětím svobody na 2 léta až 8 let pak bude pachatel potrestán, spáchá-li uvedený čin jako člen organizované skupiny, způsobí-li takovým činem značnou škodu, nebo získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch (§ 347a odst. 4 trestního zákoníku). Nej přísnější je naplnění skutkové podstaty trestného činu dle § 347a odst. 5 písm. a), b) TrZ, kdy pachateli hrozí trest odnětí svobody na 3 léta až 10 let, pokud způsobí tímto činem škodu velkého rozsahu, nebo získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.

Původní návrh, který byl do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR předložen Ministerstvem spravedlnosti ČR, obsahoval i třetí základní skutkovou podstatu spočívající ve svádění jiného ke spáchání některého z trestných činů dle ustanovení §§ 345 až 347 trestního zákoníku. Navržená formulace nebyla dostatečně určitá. Odborná diskuse v Poslanecké sněmovně se následně přiklonila k přepracování navržené právní úpravy a došlo nejen k vypuštění třetí základní skutkové podstaty tohoto trestného činu, ale také ke zpřesnění původně navrhované skutkové podstaty jako takové.

Cíl přijetí změny „číslo jedna“

Pokud zapátráme po cílech přijetí tohoto trestného činu, zjistíme z důvodové zprávy k novele č. 287/2018 Sb., že k zavedení trestného činu maření spravedlnosti podle § 347a TrZ, je přistupováno především na základě požadavku transpozice mezinárodní

práva. Ten má vést k posílení postihu trestných činů korupčního charakteru. Konkrétním transpozičním ustanovením je čl. 23 Úmluvy Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (dále jen „Úmluva“). Tato Úmluva byla přijata již v roce 2000, a to rezolucí č. 55/25 Valného shromáždění OSN (ČR přistoupila k dokumentu v roce 2013) a jejím cílem je spolupráce při prevenci, vyšetřování a trestním stíhání tzv. závažných trestných činů mezinárodní povahy definovaných v jejím článku 2 písm. b), které zahrnují organizovanou skupinu, a trestných činů stanovených na základě článků 5, 6, 8 a 23 Úmluvy. Tyto články zavazují smluvní strany kriminalizovat taková jednání, jako je účast ve skupině organizovaného zločinu, praní špinavých peněz, korupce a maření výkonu spravedlnosti.^{2, 3, 4,}

Úmluva požaduje po smluvních státech mj. zavedení trestnosti jednání, které spočívá v příslibu, nabídce nebo poskytnutí neoprávněné výhody s cílem navádět k falešnému svědectví nebo narušit podávání svědectví nebo předkládání důkazů v průběhu řízení v souvislosti se spácháním trestných činů. Uvedené požaduje mj. čl. 70 odst. 1 písm. b) Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (84/2009 Sb. m. s.).

Pokud analyzujeme současnou právní úpravu, pak zjistíme, že požadavek deklarovaný mezinárodním právem (čl. 70 odst. 1 písm. b) Římského statutu MTS) již Česká republika splňuje, neboť trestní zákoník zná trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 346 TrZ, trestný čin padělání a pozměnění veřejné listiny podle § 348 TrZ, ale také trestný čin podplácení podle § 332 TrZ. Toto jednání je trestné také u třetích osob, a to jako účastenství ve formě organizátorství nebo návodu k trestnému činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku nebo podplácení. Pokud sice hlavní pachatel (např. svědek, který měl křivě svědčit, nebo znalec, který měl podat nepravdivý znalecký posudek) nedospěje ani do stádia pokusu, pak nelze skutek účastníka trestně postihnout.^{5, 6,} Uvedené však nelze považovat za žádnou anomálii, která by neměla v trestním právu obdoby a ze které by bylo možné automaticky dovozovat, že ČR nesplňuje požadavky evropského nebo mezinárodního práva. Důvodová zpráva k novele č. 287/2018 Sb. tuto skutečnost ovšem uvádí jako hlavní nedostatek, o který opírá právě zavedení nového trestného činu maření spravedlnosti.

Podle mého názoru by však měl „uvedený nedostatek“, spočívající v nemožnosti postihovat osoby, které navádí jiné osoby ke spáchání shora vyjmenovaných trestných činů bez nutnosti naplnění podmínek akcesority účastenství, být opřen o zcela konkrétní statistiku, ze které vyplývá, že k uvedenému nekalému jednání dochází ve značné míře

2 Důvodová zpráva k novele č. 287/2018 Sb. k návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a změně dalších zákonů.

3 CHMELÍK, J., M. BRUNOVÁ, V. PORADA a S. KRÍŽOVSKÝ. Dokazování terorismu a organizovaného zločinu. In: *Kriminalita – bezpečnost – identifikácia. Zborník z medzinárodného odborného vedeckého seminára, konaného 15. septembra 2007, Košice: VŠBM, 2007, s. 391–401. ISBN 978-80-89282-19-7.*

4 CHMELÍK, J., M. BRUNOVÁ a V. PORADA. Dokazování organizovaného zločinu. In: *Terorismus a medzinárodné právo. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Eurokódex, 2007, s. 280–289. ISBN 978-80-969320-2-3.*

5 Rozhodnutí NS, sp. zn. 4 Tdo 1245/2013, sp. zn. 7 Tdo 1061/2014.

6 BRUNOVÁ, M. Dokazování v trestním řízení. *Karlovarská právní revue. 2009, č. 3, s. 27–43. ISSN 1801-2193.*

a stát toto jednání neumí žádným způsobem postihovat. Důvodová zpráva k novele však nepředstavuje žádnou konkrétní statistiku, o kterou by navrhovanou právní úpravu opírala. Právní řád jednání, o kterém pojednává Úmluva, tedy dosud postihovala za určitých podmínek, a tím bylo možné považovat podle mého názoru požadavky kladené na ČR za vyčerpané. Dosavadní právní úprava tak byla v tomto ohledu zcela legitimní, protože kriminalizovat jednání, které ve svém důsledku nedospěje do žádného vývojového stádia u osoby, která se ho má přímo dopustit, balancuje podle mého názoru na hranici překročení limitů trestního práva a zejména zásady „ultima ratio“ (§ 12 TrZ). Nová právní úprava však v tomto přichází se zásadní změnou a do budoucna má platit, že lze trestně postihovat také jednání, které nedospěje ve své hlavní povaze ani do stadia přípravy, natož do stadia pokusu.⁷

Cíl přijetí změny „číslo dva“

Tvrzení předkladatele v důvodové zprávě, které dále hovoří o tom, že cílem nové právní úpravy je rovněž boj proti korupčnímu prostředí a korupčním trestným činům, vyvolává mylný dojem, že v ČR nelze postihnout jednání korupční povahy týkající se aktivního uplácení svědka, znalce nebo tlumočníka.

Taková skutečnost přitom není pravdou, neboť trestní zákoník již dnes zná např. trestný čin podplácení podle § 332 TrZ, podle kterého je trestné jednání osoby, které sama nebo prostřednictvím jiného poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek jinému nebo pro jiného v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu nebo tak učiní v souvislosti s podnikáním svým nebo jiného.⁸ V této souvislosti je trestné také jednání osoby, která tento úplatek přijala (§ 331 TrZ – trestný čin přijetí úplatku). Uvedené se vztahuje např. na znalce, který v souvislosti s vypracováním znaleckého posudku požaduje úplatek za to, že v posudku uvede hrubě zkreslené údaje, může se dopustit trestného činu přijímání úplatku (rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. června 2010, sp. zn. 3 Tdo 1483/2009). V úvahu rovněž přichází také trestný čin nadržování (§ 366 TrZ), pokud svádí osoba rozdílná od pachatele, který se svému trestnímu stíhání snaží uniknout (pachatel trestného činu nemůže nadržovat sám sobě). Platná právní úprava zná také trestný čin nepřímého úplatkářství (§ 333 TrZ), podle které lze postihovat jednání osoby působící na výkon pravomoci úřední osoby, nebo trestný čin zasahování do nezávislosti soudu (§ 335 TrZ).

Zavádějící je tak tvrzení předkladatele, že nově zaváděný trestný čin maření spravedlnosti by měl přispět k snížení počtu korupčních případů.⁹ Pro takové tvrzení není žádný důvod a uvedené je pouhou spekulací orgánů státní moci.

⁷ BRUNOVÁ, M. *Nové přístupy v teorii kriminalistických stop a identifikace v souvislosti s dokazováním v trestním řízení*. Karlovarská právní revue. 2008, č. 2, s. 1–9. ISSN 1801-2193.

⁸ *Součástí obecného zájmu jsou veškeré zájmy veřejné a ještě některé zájmy soukromé.*

⁹ *Důvodová zpráva k novele č. 287/2018 Sb. k návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a změně dalších zákonů.*

Kritika ze strany advokátského stavu

Návrh vyvolal kritické reakce ze strany odborné veřejnosti, zejména ze strany advokátů. Množily se výtky, poukazující nejen na jeho (v mnohém) duplicitu a zbytečnost, jak jsem naznačila shora, ale terčem kritiky byl také z toho důvodu, že někteří advokáti, za kterými v tomto ohledu stojí i Česká advokátní komora, se obávají možných zásahů do své nezávislé činnosti. Nejen vůči obviněným, ale dokonce vůči advokátům by mohla být dovozena trestněprávní odpovědnost za důkazy, které budou předkládat v zastoupení svých klientů.¹⁰ Podle advokátských předpisů jednak platí, že advokát není povinen bez souhlasu klienta ověřovat pravdivost nebo úplnost jím poskytnutých informací, ale obecně nelze ani po advokátovi spravedlivě požadovat, aby tyto skutečnosti ověřil s plnou relevancí.

Pozitivně lze hodnotit skutečnost, že ze skutkové podstaty tohoto trestného činu nakonec zcela vypadl pojem „svádění“ a byla zavedena účinná lítost (viz podrobně ustanovení § 33 TrZ), podle které trestní odpovědnost pachatele zaniká v případě, že škodlivému následku trestného činu zamezil nebo jej napravil, nebo učinil o trestném činu oznámení v době, kdy škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno. Značně kontroverzní byla představa zákonodárce, že bude možné postihovat trestněprávně pouhé „svádění“ ke spáchání trestného činu křivého obvinění (§ 345 TrZ), křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku (§ 346 TrZ) nebo křivého tlumočení (§ 347 TrZ).

Ke škodě zůstává, že trestný čin maření spravedlnosti zůstal mezi trestnými činy s horní hranicí sazby 10 let (§ 347a odst. 5 TrZ). Jedná se tedy o zvláště závažný zločin, pro jehož trestní postih bude možné za určitých zákonných podmínek použít všeobecně přísnější trestněprávní úpravu, a to jak např. v otázce operativy, tak v otázce ukládání trestů nebo podmínek pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Za nevhodné považují rovněž skutečnost, že uvedený trestný čin podle § 347a odst. 4 TrZ spadá již do kategorie zločinů, na které lze nařídit odposlech a záznam telekomunikačního provozu. Uvedené je výrazným zásahem do svobody jednotlivce a lze uvést, že podrobně není oprávněnost takového zásahu odůvodněna ani v důvodové zprávě.

Závěr

Ačkoliv se podařilo v průběhu legislativního procesu nový trestný čin maření spravedlnosti mírně okleštit, není vyloučeno, že jeho aplikace orgány činnými v trestním řízení bude v praxi způsobovat řadu problémů a je otázkou, do jaké míry a jakým způsobem bude právní úprava policejním orgánem nebo státním zástupcem využívána. Pokud však ve společnosti bude i nadále přetrvávat snaha trestně stíhat za každou cenu, pak se obávám, že do „hledáčku“ maření spravedlnosti se dostanou především obviněné osoby a jejich advokáti.

10 Vyjádření ČAK ze dne 5. 12. 2018 (online dostupné na <http://www.bulletin-advokacie.cz/mareni-spravedlnosti-se-stane-trestnym-cinem2>).

Bibliografie – zdroje

1. BRUNOVÁ, M. Dokazování v trestním řízení. *Karlovarská právní revue*. 2009, č. 3, s. 27–43. ISSN 1801-2193.
2. CHMELÍK, J., M. BRUNOVÁ, V. PORADA A S. KRÍŽOVSKÝ. Dokazování terorismu a organizovaného zločinu. In: *Kriminalita – bezpečnost – identifikace. Zborník z medzinárodného odborného vedeckého seminára*, konaného 15. septembra 2007. Košice: VŠBM, 2007, s. 391–401. ISBN 978-80-89282-19-7.
3. CHMELÍK, J., M. BRUNOVÁ a V. PORADA. Dokazování organizovaného zločinu. In: *Terorismus a medzinárodné právo. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Eurokódex, 2007, s. 280–289. ISBN 978-80-969320-2-3.
4. BRUNOVÁ, M. Nové přístupy v teorii kriminalistických stop a identifikace v souvislosti s dokazováním v trestním řízení. *Karlovarská právní revue*. 2008, č. 2, s. 1–9. ISSN 1801-2193.
5. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
6. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.
7. Důvodová zpráva k novele č. 287/2018 Sb. (návrh zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů) – sněmovní tisk č. 79, online dostupný na <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=79&O=8>.
8. Vyjádření ČAK ze dne 5. 12. 2018 (online dostupné na <http://www.bulletin-advokacie.cz/mareni-spravedlnosti-se-stane-trestnym-cinem2>).
9. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 4 Tdo 1245/2013.
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 7 Tdo 1061/2014.

Recenzenti:

JUDr. Markéta Brunová, PhD., LL.M., Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: marketa.brunova@volny.cz

doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru,
e-mail: vaveraf@seznam.cz

Soukromoprávní aspekty směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853 Private Law Aspects of the Directive of the European Parliament and of the Council (EU) 2017/853

JIŘÍ NOVOTNÝ¹

Abstrakt

Dne 17. května 2017 byla schválena směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853, kterou se mění směrnice Rady (EHS) 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní. Příspěvek prezentuje základní právní souvislosti této normy s ohledem na principy a cíle, pro které byla Unie (EU) jako mezinárodní organizace založena. Příspěvek poukazuje na základní právní souvislosti této normy mezinárodní organizace s ohledem na dopad této normy na základní instituty soukromého práva.

Klíčová slova

Evropského parlamentu a Rady (EU), společný trh, soukromé právo, vlastnictví, volný pohyb zboží, zbraně a střelivo

Abstract

On 17 May 2017, Directive (EU) 2017/853 of the European Parliament and of the Council amending Council Directive 91/477/EEC on control of the acquisition and possession of weapons was adopted. The paper presents the basic legal context of this standard with regard to the principles and objectives for which the European Union was founded. The paper points out the basic legal context of this standard of international organization with regard to the impact of this standard on basic institutes of private law.

Key words

European Union, international organizations, European Parliament and Council (EU) directive, common market, private law, property, free movement of goods, arms and ammunition

Úvod

Dne 17. května 2017 byla schválena směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853,² kterou se mění směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení

¹ PhDr. et Mgr. Jiří Novotný, Vysoká škola finanční a správní, a.s., Fakulta právních a správních studií, odborný asistent, Estonská 500, 101 00 Praha 10, středisko Karlovy Vary, T. G. Masaryka 3, e-mail: jiri.novotny@vsfs.cz

² Directive (EU) 2017/853 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Council Directive 91/477/EEC on control of the acquisition and possession of weapons. OJ L 137, 24. 5. 2017, p. 22–39.

zbraní.³ O obsahu změn prezentovaných směrnicí 2017/853 se vedla (ale i stále vede) poměrně bouřlivá diskuse nejen mezi veřejností, ale i v politických kruzích.⁴ Cílem tohoto příspěvku je posoudit soukromoprávní aspekty změny (původní) směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní. Ačkoli směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853, kterou se mění směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní, zavádí několik nových právních institutů, budu se v následujícím textu zabývat výlučně otázkou změn (nové právní úpravy) týkající se zásobníků do zbraní (dle textu směrnice tzv. zásobovacího ústrojí).

Normotvorba Unie v oblasti zbraní a střeliva

Kontrola nabývání a držení zbraní byla v rámci mezinárodní organizace (Unie) poprvé zakotvena v podobě směrnice Rady (EHS) 1991/447 dne 18. června 1991, přijaté ve smyslu článku 100a Smlouvy o založení Evropského hospodářského sdružení.⁵ Rada (EHS) s ohledem na návrh Komise a stanovisko Hospodářského a sociálního výboru přijala tuto směrnici v souvislosti se závazkem členských států vytvořit nejpozději do 31. prosince 1992 vnitřní trh. Vytvořením vnitřního trhu měl vzniknout prostor bez vnitřních hranic, ve kterém bude zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu, a který bude následně doplněn úplným zrušením kontrol a formalit na vnitřních hranicích členských států. Komise ve své „Bílé knize – Dotvoření vnitřního trhu“ v této souvislosti uváděla, že zrušení hraničních kontrol přepravovaných předmětů a osob mimo jiné předpokládá také sblížení právních předpisů o zbraních. Radou (EHS) byl tak přijetím směrnice 1991/477 sledován záměr vzniku účinné právní úpravy, která umožní uvnitř členských států kontrolu nabývání a držení střelných zbraní a kontrolu jejich přepravy do jiného členského státu vzhledem k tomu, že v budoucnu mělo dojít ke zrušení kontrol držení zbraní na vnitřních hranicích Společenství.

Přijatou směrnicí Rada (EHS) předpokládala, že existence částečně harmonizovaných právních předpisů, která umožní uvnitř členských států kontrolu nabývání a držení střelných zbraní a kontrolu jejich přepravy do jiného členského státu, vznikne mezi členskými státy větší vzájemná důvěra v oblasti ochrany bezpečnosti osob. Za tímto účelem Rada (EHS) směrnicí 1991/477 určila kategorie střelných zbraní, jejichž nabývání a držení fyzickými osobami bude zakázáno nebo bude podléhat povolení či ohlášení. Přechod z jednoho členského státu do druhého se zbraní měl být přijatou směrnicí

3 *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Council Directive 91/477/EEC on control of the acquisition and possession of weapons.*

4 *Návrh ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb. Diskuse vyústila v Poslanecké sněmovně ve schválení návrhu ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb. dne 28. 6. 2017. Poslanecká sněmovna dne 24. 7. 2017 postoupila návrh ústavního zákona Senátu jako tisk 165/0. Navrhovaným ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, mělo být mj. občanům České republiky zajištěno právo nabývat, držet a nosit zbraně a střelivo (také) k zajišťování bezpečnosti České republiky (čl. 3 odst. 3). Tato norma nebyla Senátem Parlamentu ČR schválena.*

5 *Council Directive 91/477/EEC of 18 June 1991 on control of the acquisition and possession of weapons.*

zakázán, pokud nebude dodržen postup, který členským státům bude umožňovat zjistit, že na jejich území je dovezena střelná zbraň. Přijetí směrnice 1991/477, jež přinesla v roce 1991 základní principy pro kontrolu nabývání a držení zbraní na území členských států, se stalo jednotným základem pro specifikaci kategorií střelných zbraní, spolu s jednotnými pravidly pro jejich přeshraniční pohyb v rámci Společenství.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853

Dne 17. května 2017 byla schválena směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853, kterou se mění shora zmíněná směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní. Dle normotvůrců bylo s ohledem na teroristické činy potřeba přiměřeným způsobem pozměnit některé aspekty původní směrnice o kontrole a nabývání zbraní, a to s cílem zamezit zneužívání palných zbraní. K naplnění tohoto cíle bylo dle normotvůrců nutné zajistit, aby příslušné orgány členských států byly schopné střelné zbraně a jejich hlavní části sledovat pro účely konání správního a trestního řízení. Současně bylo dle normotvůrců nezbytné, aby zbraně neuložené pod přímým dohledem držitele byly skladovány tak, že nebudou-li přímo v trezoru, musí být skladovány výhradně odděleně. Pro zbraně skupiny A (v textu směrnice označeny jako zbraně nejnebezpečnější) musí unijní legislativa dle normotvůrců stanovit přísnější pravidla, aby kromě některých náležitě odůvodněných výjimek nebylo možné tyto střelné zbraně jakkoli nabývat, držet a ani s nimi na území členských států obchodovat. Samonabíjecí palné zbraně s neodnímatelným zásobovacím ústrojím umožňujícím střelbu vysokého počtu nábojů a samonabíjecí palné zbraně v kombinaci s vysokokapacitním odnímatelným zásobovacím ústrojím by měly být pro civilní použití zcela zakázány.

Důvodem, pro který byla směrnice 2017/853 na úrovni mezinárodní organizace (Unie) s odkazem na čl. 114 SFEU⁶ přijata, byla dle Evropského parlamentu a Rady (EU) potřeba zamezit zneužívání palných zbraní, čehož nebylo možné uspokojivě dosáhnout na úrovni členských států, a takovému zamezení mohlo být dle normotvůrců dosaženo jen na úrovni mezinárodní organizace (Unie). V tomto ohledu byl také normotvůrci zdůvodněn zmíněný postup (vydání směrnice) s odkazem na zásadu subsidiarity, stanovenou v čl. 5 Smlouvy o Evropské unii, jež normotvůrci současně v textu podpořili argumentem, že směrnice samotná nepřekračuje rámec toho, co je nezbytné pro dosažení cílů směrnice. Důvodem pro přijetí směrnice 2017/853 dle normotvůrců byly současně teroristické útoky na území členských států, jež přijetí směrnice předcházely.

Navrhované změny původní směrnice Rady 91/477/EHS

Dle článku 9 Směrnice 2017/853 se původní článek 10 nahrazuje zněním, na základě kterého: Nabývat zásobovací ústrojí⁷ pro samonabíjecí palné zbraně pro střelivo se

⁶ Původní čl. 100a.

⁷ Pro zásobník či schránku nábojů palné zbraně, ve které jsou uloženy náboje pro střelbu, užívá směrnice 2017/853 pojem zásobovací ústrojí. Národní právní úprava ČR (zákon č. 119/2002 Sb.) užívá pojem zásobník.

středovým zápalem, které mohou pojmout více než 20 nábojů nebo více než 10 nábojů v případě dlouhých palných zbraní, smí pouze osoby, jimž je uděleno povolení podle článku 6 nebo povolení, které bylo potvrzeno, obnoveno nebo prodlouženo podle čl. 7 odst. 4 a. K záměru omezit kapacitu zásobníků již směrnice v úvodu uvádí, že některé samonabíjecí palné zbraně mohou být snadno přeměněny na samočinné palné zbraně, a tím by mohly představovat hrozbu pro bezpečnost. Samonabíjecí palné zbraně s neodnímatelným zásobovacím ústrojím umožňujícím střelbu vysokého počtu nábojů a samonabíjecí palné zbraně v kombinaci s vysokokapacitním odnímatelným zásobovacím ústrojím by proto měly být pro civilní použití zakázány. Pouhá možnost nasazení zásobovacího ústrojí s kapacitou více než 10 nábojů do dlouhých palných zbraní a 20 nábojů do krátkých palných zbraní není určující pro kategorizaci palné zbraně do určité kategorie (dále jen „zásobovací ústrojí“ či „zakázané zásobovací ústrojí“).⁸

Pro případ, že tato povinnost nebude adresátem normy dodržena, zavádí článek 6 směrnice 2017/853 v článku 5 odst. 3 původní směrnice povinnost členského státu zajistit, aby dříve přiznané povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B⁹ bylo odňato, pokud se zjistí, že osoba, které bylo povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B uděleno, má v držení zmíněné zásobovací ústrojí, které lze nasadit na samonabíjecí nebo opakovací palné zbraně pro střelivo se středovým zápalem, ledaže bylo této osobě uděleno povolení podle článku 6 nebo povolení, které bylo potvrzeno, obnoveno nebo prodlouženo podle čl. 7 odst. 4 a. Jinými slovy, směrnice 2017/853 zavádí (v článku 5 odst. 3 původní směrnice) povinnost členského státu odebrat osobě, které bylo uděleno povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B, toto povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B, pokud tato osoba má v držení zmíněné (nově zakázané) zásobovací ústrojí, tj. zásobovací ústrojí, které může pojmout více než 20 nábojů, nebo v případě dlouhých palných zbraní může pojmout více než 10 nábojů.

V České republice nepodléhá nabytí vlastnictví či užívání jakéhokoli zásobovacího ústrojí do palné zbraně žádnému povolovacímu řízení. Pořízení zásobovacího ústrojí do palné zbraně, a to o jakémkoli obsahu (kapacitě nábojů), nepředchází žádné povolovací řízení a nabytí vlastnictví k jakémukoli zásobovacímu ústrojí není právními předpisy regulováno. Obdobně není regulováno ani jeho užívání jinou osobou než vlastníkem tohoto zásobovacího ústrojí. Veškerá zásobovací ústrojí jsou v ČR volně dostupná, nejsou

Směrnice 2017/853 dále pracuje (pouze na jednom místě v textu) s pojmem vysokokapacitní odnímatelné zásobovací ústrojí, jehož specifikaci však blíže nepředkládá.

8 Obecně se pro takto specifikované zásobovací ústrojí vžil pojem velkokapacitní zásobník, a to pro odlišení od zásobníků, které budou volně dostupné, tj. budou mít kapacitu nábojů nižší, než je tímto článkem směrnice vymezena. Ministerstvo vnitra splnilo zadání vlády a vypracovalo novelu zákona o zbraních. Ministerstvo vnitra ČR [online]. 10. 11. 2017 [cit. 2018-12-10]. Dostupné z:

<https://www.mvcr.cz/vyzkum/docDetail.aspx?docid=22095814&doctype=ART>

9 Zbraň kategorie B je zbraň, u které nabytí vlastnictví, držení či nošení podléhá povolení správního orgánu (Policie ČR), (§ 12 odst. 1). Dle ust. § 5 odst. 1 jsou zbraněmi kategorie B zejména krátké opakovací nebo samonabíjecí zbraně, tj. pistole a revolvery, a většina ostatních samonabíjecích zbraní (zákon č. 119/2002 Sb.).

evidovaná, a lze je zakoupit bez ohledu na věk osoby kupujícího.¹⁰ Národní právní úprava¹¹ se otázkou vlastnictví či užití zásobovacího ústrojí do střelné zbraně vůbec nezabývá,¹² a ponechává tak tyto komponenty (jako věci movité) zcela mimo právní úpravu zbraní a střeliva co do vymezení podmínek nabývání či užívání těchto komponentů (zásobovacího ústrojí).

Pohledem soukromého práva

Je třeba zdůraznit, že navrhovaná změna původní směrnice v žádném případě nenařizuje omezení vlastnického práva či užívání předmětného zásobovacího zařízení (na 20 nábojů v případě krátkých střelných zbraní, a 10 nábojů v případě zbraní dlouhých) pro osoby, které nejsou držitelem povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B. Pro tyto osoby bude nadále, tj. i po implementaci směrnice do národní právní úpravy vlastnictví i užívání těchto zásobovacích zařízení zcela bez jakéhokoli omezení. Omezená dispozice se (zakázaným) zásobovacím zařízením tak pro dosavadní vlastníky či uživatele těchto (nově zakázaných) zásobovacích zařízení neznamena omezení vlastnického práva ve smyslu čl. 11 Listiny základních práv a svobod. Tyto osoby budou moci nadále bez jakéhokoli omezení zásobovací zařízení nejen vlastnit, ale budou moci s ním jako s jakoukoli věcí běžné potřeby jako vlastníci nakládat bez jakéhokoli omezení.

Je však důležité poznamenat, že v případě osob, které jsou oprávněným držitelem povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B, bude situace dle předkládané právní úpravy zcela odlišná. Ani v případě těchto osob (oprávněných držitelů střelné zbraně kategorie B) nepředkládá navrhovaný text směrnice přímé odejmutí (zakázaného) zásobovacího zařízení takovému držiteli v případě, že se zjistí, že tato osoba má takové zásobovací ústrojí v držení. I oprávněný držitel zbraně kategorie B si bude moci vlastnické právo k zakázanému zásobovacímu ústrojí vstupem implementovaných změn v účinnost podržet.

Pokud se ale následně zjistí, že taková osoba (oprávněný držitel střelné zbraně kategorie B) má však takové zásobovací ústrojí v držení, bude dle směrnice správními orgány tomuto oprávněnému držiteli střelné zbraně kategorie B odňato povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B. Oprávněnému držiteli střelné zbraně kategorie B tak v případě držby zakázaného zásobovacího ústrojí nebude zakázané zásobovací ústrojí

10 V případě střelné zbraně či střeliva je držba jinou osobou, než jejich vlastníkem, právním předpisem upravena a podléhá poměrně přísným podmínkám, jejichž splnění v první řadě spočívá na vlastníkovi těchto věcí.

11 Zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu a o změně zákona č. 156/2000 Sb., o ověřování střelných zbraní, střeliva a pyrotechnických předmětů a o změně zákona č. 288/1995 Sb., o střelných zbraních a střelivu (zákon o střelných zbraních), ve znění zákona č. 13/1998 Sb., a zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o zbraních).

12 Zásobovací ústrojí není zákonem o zbraních považováno za hlavní součást zbraně podléhající povolovacímu řízení v případě pořízení.

odebráno či zabaveno, avšak tento bude omezen po určitou dobu na svém oprávnění nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B.

V tomto ohledu lze dovozovat, že oprávněný držitel střelné zbraně kategorie B se stane po odnětí povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B vlastníkem zakázaného zásobovacího ústrojí bez jakéhokoli omezení, a k tomuto zakázanému zásobovacímu ústrojí bude moci bez jakékoli restrikce vykonávat svá vlastnická práva v plném rozsahu, tak jako jiný vlastník tohoto zakázaného zásobovacího ústrojí, který neměl nikdy povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B. Změna směrnice v případě odejmutí povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B z důvodu držby zakázaného zásobovacího ústrojí nikterak nebrání dotyčné osobě, aby si o opětovné povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B požádala, a ani pro tento případ nestanoví splnění žádných zvláštních podmínek z důvodu, že tato osoba povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B pozbyla, protože držela zakázané zásobovací ústrojí. V tomto ohledu lze usuzovat, že dotyčná osoba zakázané zásobovací ústrojí zcizí smlouvou na jinou osobu a pro případ, že si bude chtít alespoň částečně uchovat svou držbu nad tímto zásobovacím zařízením, zcizí jen ve prospěch osoby ve společné domácnosti.¹³

S odkazem na shora uvedené lze jednoznačně dovozovat, že soukromoprávní dopad navrhované změny původní směrnice v otázce zakázaného zásobovacího ústrojí má výlučně soukromoprávní dopad do vlastnických práv oprávněných držitelů střelných zbraní (osoby s povolením nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B). Oprávnění držitelé střelných zbraní (osoby s povolením nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B) sice nebudou ze svých vlastnických práv zcela změnou původní směrnice vytěsněni, ale budou stíženi odejmutím povolení nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B za držbu věci (zakázaného zásobovacího ústrojí), která u jiných osob sankcí stížena není. Jiné osoby, než osoby s povolením nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B, držba zakázaného zásobovacího ústrojí nikterak nepostihuje.¹⁴

V tomto ohledu je již na první pohled z nové úpravy původní směrnice zřejmý zřetelný odklon od základních zásad soukromého práva, jež svůj základ odvozují od stěžejních hodnot pluralitní demokracie.¹⁵ Pokud následně připustíme, že právo vlastnické v pojetí právních teorií představuje právo věc užívat a nakládat s ní tím nejúplnějším a nejvšestrannějším a veškerým možným způsobem (ovládání věci) či jako oprávnění nakládat podle libosti podstatou a užitky věci (svoboda vlastnictví), je změnou původní směrnice poměrně pokřivena zásada, kdy lidé jsou si rovni v důstojnosti a v právech, a to

13 V tomto ohledu se nabízí jakýkoli druh smlouvy, která oprávněného vlastníka vyloučí z možnosti individuálně určenou věc užívat, tj. smlouva kupní, směnná, darovací, nájemní aj.

14 Soukromé vlastnictví je primárním předpokladem svobody ekonomické. Vlastnictví v demokratické společnosti je předpokladem svobody jiné, zejména právní, a svobody vyjadřování a postojů k veřejné autoritě (politické moci). GRAY, John. *Liberalismus*. Praha: Občanský institut, 1999. 114 s. ISBN 80-86228-01-0.

15 DVOŘÁK, J., J. ŠVESTKA, M. ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Vydání první*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 48. ISBN 978-80-7478-325-8.

v neprospěch osoby s povolením nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B.¹⁶

Pokud dále vezmeme v úvahu, že dle ust. § 3 odst. 2 písm. e) občanského zákoníku, který blíže rozvádí ust. čl. 11 Listiny základních práv a svobod ČR tak, že vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, nelze vůči změně původní směrnice ve vztahu k zakázanému zásobovacímu ústrojí ničeho namítat. Navrhovaná změna původní měrnice v otázce zakázaných zásobníků nikterak nezasahuje do soukromoprávní úpravy, která je v případě vlastnického práva upravena na principu, že vlastnické právo drží ten, kdo se věci ujal, aby ji měl jako vlastník (§ 989, odst. 1 NOZ), či na principu, kdy jiné právo drží ten, kdo je počal vykonávat jako osoba, jíž takové právo podle zákona náleží, a komu jiné osoby ve shodě s ním plní (§ 989 odst. 2 NOZ).

Obdobě nelze namítat ničeho proti omezení možnosti užívat zakázané zásobovací zařízení, pokud by toto bylo právní řádem nastaveno pro všechny uživatele takového zařízení bez rozdílu. Dle občanského zákoníku v tomto ohledu poctivý držitel smí věc držet a užívat ji, ba ji i zničit nebo s ní i jinak nakládat, v mezích právního řádu (§ 996, odst. 1 NOZ). Pokud tedy zákonodárce převezme novelizovaný obsah původní směrnice a tento implementuje do národního právního řádu (zákon o zbraních), bude moci po vstupu této změny v účinnost, oprávněný vlastník zakázaného zásobovacího ústrojí smět zásobovací ústrojí držet a užívat ho, ba i toto zničit nebo s ním i jinak nakládat, v mezích implementované směrnice, tedy v limitech stanovených zákonodárcem v národní normě.

Ničeho v souvislosti se změnou směrnice nelze namítat ani proti omezení vlastnického práva (např. dispozice se zakázaným zásobovacím ústrojím), když takové omezení lze vůči vlastníkům učinit ve veřejném zájmu, a jen na základě zákona (§ 1038 NOZ), což zákonodárce pravděpodobně učiní výhradně změnou zákona o zbraních, nikoli podzákonnou normou. Je však nutné podotknout, že omezení vlastnického práva jen některých vlastníků se koná výlučně prostřednictvím vyvlastňovacího řízení.¹⁷ Omezení vlastnických práv k určité (movité) věci právní normou (v našem případě k zásobovacímu ústrojí), avšak jen pro některé osoby, současný právní řád nepředkládá a ani právnická literatura se o takových případech nezmiňuje.^{18, 19}

16 DVOŘÁK, J., J. ŠVESTKA, M. ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl třetí: Věcná práva.* Vydání první. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 29. ISBN 978-80-7478-935-9.

17 Nuceným omezením vlastnického práva je zásah, který pouze zužuje některou ze složek vlastnického práva. STAŠA, J. *Vyvlastnění a jiné omezení majetkových práv.* In: *Správní právo: obecná část.* 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, kap. XV, s. 322. ISBN 978-80-7179-254-3.

18 DVOŘÁK, J., J. ŠVESTKA, M. ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl třetí: Věcná práva.* Vydání první. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 48. ISBN 978-80-7478-935-9.

19 V minulosti takový případ představovalo např. omezení cizích státních příslušníků v přístupu k věcem nemovitým na území ČR. V tomto případě byla pro nabytí nemovitě věci např. kupní smlouvou překážkou státní příslušnost k cizímu státu. Na státní příslušníky ČR nemělo toto ustanovení zákona č. 219/1995 Sb., devizový zákon, žádný dopad (§ 17).

Možnost nabytí vlastnické právo k určité věci je sice možné na základě rozhodnutí zákonodárce ponechat na předchozím povolení či dovolení orgánů veřejné moci, nelze však následně za užívání určité, jinak obecně volně dostupné, věci stíhat jakoukoli sankcí jen část vlastníků. Problematickou se tedy jeví realizace navrhované změny směrnice ve věci zásobovacího ústrojí vůči oprávněnému držiteli střelných zbraní, neb tato je v přímém rozporu s principem rovnosti v důstojnosti a právech dle čl. 1 Listiny. Zmíněný čl. 1 Listiny výslovně uvádí, že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Právo vlastnit majetek pak dle čl. 11 Listiny zaručuje pro všechny vlastníky shodný zákonný obsah a ochranu. V kontextu s těmito principy se na základě nové úpravy směrnice oprávněný držitel střelných zbraní dostává vůči jinému držiteli zásobovacího ústrojí do zcela nerovného postavení, kdy je vlastnické právo oprávněného držitele zbraní kategorie B k zásobovacímu ústrojí jednoznačně a bez náhrady omezeno, a to po dobu, kdy je držitelem zbraní kategorie B.

Porušení principu rovnosti v přístupu ke zboží

Změna původní směrnice (Rady 91/477/EHS) předpokládá, že nabývání vlastnictví k zásobovacímu ústrojí pro samonabíjecí palné zbraně pro střelivo se středovým zápalem, které mohou pojmout více než 20 nábojů nebo více než 10 nábojů v případě dlouhých palných zbraní, bude možné jen pro osoby, jimž bude uděleno povolení (podle článku 6 směrnice), nebo povolení, které bylo potvrzeno, obnoveno nebo prodlouženo (podle čl. 7 odst. 4 a).

Pořízení zásobovacího ústrojí do palné zbraně, a to o jakémkoli obsahu (kapacitě nábojů), nepředchází v současnosti žádné povolovací řízení a nabytí vlastnictví k jakémukoli zásobovacímu ústrojí není právními předpisy v ČR regulováno, a obdobě není regulováno ani jeho užívání jinou osobou než vlastníkem takového zásobovacího ústrojí. Veškerá zásobovací ústrojí bez ohledu na druh zbraně a kapacitu nábojů jsou v ČR volně prodejná, nejsou evidovaná a lze je zakoupit bez ohledu na věk osoby kupujícího.

Vezmeme-li v tomto ohledu v úvahu skutečnost, že v České republice nepodléhá nabytí do vlastnictví či užívání jakéhokoli zásobovacího ústrojí do palné zbraně žádnému předchozímu povolovacímu řízení, a změna původní směrnice nezakotvuje povinnost členských států původní zásobovací ústrojí od současných vlastníků odebrat (vyvlastnit), lze dospět analýzou změny původní směrnice ke zjištění, že dosavadní vlastníci zakázaného zásobovacího ústrojí si toto bez dalšího ponechají, avšak budoucí vlastníci zcela shodného zásobovacího zařízení budou na takové zásobovací zařízení podstupovat povolovací řízení.²⁰

20 Nový článek 10 odst. 1 směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní: „The arrangements for the acquisition and possession of ammunition shall be the same as those for the possession of the firearms for which the ammunition is intended. The acquisition of loading devices for centre-fire semi-automatic firearms which can hold more than 20 rounds or more than 10 rounds in the case of long firearms shall be permitted only for persons who are granted an authorisation under Article 6 or an authorisation which has been confirmed, renewed or prolonged under Article 7(4a).“

Obecně nelze ničeho namítat proti možnosti státu upravit výkon vlastnických práv k určitým věcem a vznik vlastnických práv k určitým věcem upravit prostřednictvím právních předpisů tak, že jejich nabytí či pozbytí je vázáno na předchozí povolení (dovolení) orgánů veřejné moci. Ostatně tak se to děje i právě v případě zbraní a střeliva, ke kterým je možné vlastnická práva nabývat či tyto věci užívat (dle vůle zákonodárce) na základě předchozího povolení orgánů veřejné moci, jež je koncipováno zákonem.²¹ Vlastnické právo koncipované v čl. 11 Listiny je tak pro případ vlastnictví a užívání střelných zbraní a jejich příslušenství zákonodárcem omezeno za účelem ochrany základních práv třetích osob, jako je právo na život, zdraví či ochranu majetku, která jsou s právem na vlastnictví a držení zbraní a jejich příslušenství nesouměřitelná.²²

Pokud však bude implementována změna původní směrnice způsobem, který je navrhován, dojde následně k situaci, kdy určitá skupina obyvatel (dosavadních vlastníků nově zakázaného zásobovacího ústrojí nabytého před vstupem implementace v účinnost) bude mít nepochybně širší obsah vlastnických práv, resp. bude mít volný přístup k určitému zboží, než jiná skupina obyvatel, která ke zcela shodnému zboží mít přístup nebude či její přístup k tomuto zboží bude značně ztížen (skupina obyvatel, která si nově zakázané zásobovací ústrojí ať již z jakéhokoli důvodu před vstupem implementace v účinnost nepořídila).²³

V tomto ohledu spočívá můj poukaz na druhou kolizi nové právní úpravy původní směrnice (Rady 91/477/EHS) s principy soukromého práva, a to principem rovnosti.²⁴ Ačkoli princip rovnosti (nový) občanský zákoník²⁵ výslovně nezmiňuje, je možné kolizi se soukromoprávním principem rovnosti (diskriminaci) dovozovat nejen z norem předcházejícího občanského zákoníku (zákon č. 40/1964),²⁶ ale i z textu zákona č. 198/2003

21 *Zákon o střelných zbraních zavádí pro všechny občany nárok na získání zbrojního průkazu po splnění všech zákonem stanovených podmínek. Jde tedy o věc nárokovou, kdy správní orgán správním aktem povoluje činnost (vlastnit, držet a nosit zbraň či doplněk zbraně), která je vázána na určité hmotněprávní předpoklady.* STAŠA, J. *Správní akty*. In: *Správní právo: obecná část*. 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, kap. XV, s. 322. ISBN 978-80-7179-254-3.

22 *Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. února 1999, sp. zn. I. ÚS 16/98, 68/1999 Sb., N 25/13 SbNU 177.*

23 *Dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod má každý právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má dle zmíněného čl. 11 stejný zákonný obsah a ochranu. Tuto zásadu zmiňovalo ust. § 124 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů: „Všichni vlastníci mají stejná práva a povinnosti a poskytuje se jim stejná právní ochrana.“*

24 *Zásadu rovnosti občanský zákoník opomíjí, přestože ta je spolu se zásadou autonomie vůle stěžejní soukromoprávní zásadou. S ohledem na význam zásad to však není na překážku, neboť ani mlčení zákona nemůže popřít její existenci a důležitost.* LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 54. ISBN 978-80-7400-529-9.

25 *Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.*

26 *Ustanovení § 124 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, představuje vyjádření ústavního principu zakotveného v Listině čl. 11 odst. 1 a je současně odrazem metody právní regulace v občanském právu – rovnost v občanskoprávních vztazích.* PLECITÝ, Vladimír a Jiří KOCOUŘEK. *Občanský zákoník: výklad, judikatura, související předpisy: (stav k ...)*. 4. doplněné vydání. Praha: Eurounion, 2007, 735 s. ISBN 978-80-7317-059-2.

Sb., kterým je (mj.) vymezeno právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech přístupu ke zboží a službám.²⁷

Problematika držby zakázaného zásobovacího ústrojí

Změna původní směrnice (Rady 91/477/EHS) pro případ, že se zjistí, že osoba, které bylo povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B uděleno, má v držení zmíněné zakázané zásobovací ústrojí, a této osobě nebylo uděleno patřičné povolení, zavádí v článku 5 odst. 3 původní směrnice sankci pro takového oprávněného držitele zbraně kategorie B v podobě odnětí povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B. V případě, že tedy oprávněný držitel zbraně kategorie B bude mít v držení zakázané zásobovací ústrojí, bude stížen sankcí, jež představuje odnětí oprávnění nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B.²⁸

S odkazem na shora uvedené lze jednoznačně dovozovat, že soukromoprávní dopad navrhované změny původní směrnice v otázce zakázaného zásobovacího ústrojí má výlučně soukromoprávní dopad do vlastnických práv oprávněných držitelů střelných zbraní (osoby s povolením nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B). Oprávnění držitelé střelných zbraní (osoby s povolením nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B) sice nebudou ze svých vlastnických práv zcela změnou původní směrnice vytěsněni, ale budou stíženi odejmutím povolení nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B za držbu věci (tj. za držbu zakázaného zásobovacího ústrojí), která u jiných osob sankcí stížena není. Jiné osoby, než osoby s povolením nabývat a povolením držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B, držba zakázaného zásobovacího ústrojí nikterak nepostihuje.

V tomto ohledu je možné ze změny původní směrnice dovozovat, že v otázce zakázaného zásobovacího ústrojí dojde v případě oprávněného držitele zbraní kategorie B k faktickému vyvlastnění, neb možnost oprávněného držitele zbraní kategorie B užívat zásobovací ústrojí bude neslučitelným s jeho právem na pokojné užívání majetku.²⁹ Avšak ani v tomto

27 Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů, zapracovává příslušné předpisy Evropské unie a v návaznosti na přímo použitelný předpis Evropské unie a na Listinu základních práv a svobod a mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu, blíže vymezuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace i v přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování (ust. § 1 odst. 1 písm. j).

28 Nový článek 5 směrnice Rady 91/477/EHS: „Členské státy zajistí, aby bylo povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B odhato, pokud se zjistí, že osoba, které bylo povolení uděleno, má v držení zásobovací ústrojí, které lze nasadit na samonabíjecí nebo opakovací palné zbraně pro střelivo se středovým zápalem a které: a) může pojmout více než 20 nábojů, nebo b) v případě dlouhých palných zbraní může pojmout více než 10 nábojů, ledaže bylo této osobě uděleno povolení podle článku 6 nebo povolení, které bylo potvrzeno, obnoveno nebo prodlouženo podle čl. 7 odst. 4a.“

29 *Papamichalopoulos v Greece (Series A, No 260-B; Application No 14556/89) European Court of Human Rights (1993) 16 EHRR 440 24 JUNE 1993. The Greek authorities had treated the applicants as the owners*

ohledu nebudou vlastnická práva oprávněného držitele zbraní kategorie B k zásobovacímu ústrojí zcela omezena, když tomuto nadále možnost nakládat se zakázaným zásobovacím ústrojím zůstane zachována, avšak tento bude moci svá vlastnická práva k zásobovacímu ústrojí vykonávat s určitým omezením po dobu, kdy taková osoba bude oprávněným držitelem zbraní kategorie B.

Nová právní úprava zavádí v článku 5 odst. 3 původní směrnice povinnost členského státu zajistit, aby dříve přiznané povolení nabývat a povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B bylo odňato, pokud se zjistí, že osoba, které bylo povolení držet palnou zbraň zařazenou do kategorie B uděleno, má v držení zmíněné zakázané zásobovací ústrojí. Zde však možná tví úskalí celého problému, který se může jevit ve vztahu k oprávněnému držiteli palné zbraně kategorie B nepřiměřeně tvrdé.³⁰ Jak české, tak třeba i anglické znění nového článku 5 odst. 3 původní směrnice doslovně hovoří o postihu osoby (oprávněného vlastníka zbraně kategorie B), který má v držení zakázané zásobovací ústrojí.³¹ Porušení nově zavedeného pravidla chování ve vztahu k zakázanému zásobovacímu ústrojí je tedy dle nové právní úpravy původní směrnice způsobeno výlučně držbou zakázaného zásobovacího ústrojí. Vlastnictví zakázaného zásobovacího ústrojí, alespoň pro držitele takového zásobovacího ústrojí před vstupem změny původní směrnice v platnost, sankcionováno novou právní úpravou směrnice není.

Nový občanský zákoník na rozdíl od předchozí právní úpravy není postaven na konceptu držby³² věci, ale na principu držby vlastnického práva (k věci).^{33,34} V tomto ohledu lze držet

of the land and therefore they are the de facto owners of the land. Although the land of the applicants was not expropriated per se, they nevertheless were not able to enjoy their land or deal with as they saw fit. In addition, all their attempts to remedy the situation within the Greek judicial system failed. The consequences were sufficiently serious to amount to a de facto expropriation within the meaning of Article 1 of Protocol No 1.

30 V této práci specifikované pravidlo chování (norma), která zakazuje možnost držet (zakázané) zásobovací ústrojí, je doslovným převzetím textu českého znění nového článku 5 odst. 3 původní směrnice Rady 91/477/EHS.

31 „Member States shall ensure that an authorisation to acquire and an authorisation to possess a firearm classified in category B shall be withdrawn if the person who was granted that authorisation is found to be in possession of a loading device apt to be fitted to centre-fire semi-automatic firearms or repeating firearms, which: a) can hold more than 20 rounds; or; b) in the case of long firearms, can hold more than 10 rounds, unless that person has been granted an authorisation under Article 6 or an authorisation which has been confirmed, renewed or prolonged under Article 7(4a).“

32 Držitelem byl římským právem nazván ten, kdo měl faktickou moc nad věcí (possessio corpore, corpus) s úmyslem mít ji výlučně pro sebe (animus possidendi = animus rem sibi habendi). BUBELOVÁ, K. Držitel – detentor nebo possessor? Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, č. 2, str. 30. ISBN 80-244-0099-5.

33 Dle ust. § 987 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je držitelem ten, kdo vykonává právo pro sebe. Dle ust. § 988 odst. 1 lze držet právo, které lze právním jednáním převést na jiného a které připouští trvalý nebo opakovaný výkon.

34 Držba je v tomto ohledu hlavním projevem vlastnického práva, kdy je jejím prostřednictvím fakticky vykonává vlastnictví v jeho vnějším projevu. BĚLOVSKÝ, P. Držba práv a držba vlastnického práva. In: Pocta Senté Radvanové k 80. narozeninám. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009, s. 49. ISBN 978-80-7357-432-1.

jakékoli právo, které lze převést a které umožňuje jeho trvalý či opětovný výkon. Výkon vlastnického práva bez úmyslu mít jej pro sebe v tomto konceptu odpovídá detenci,³⁵ kdy taková osoba (detentor) věc pouze fakticky ovládá, ale k této se chová jako k věci cizí. Držitelem v tomto ohledu je tedy osoba, která drží právo pro sebe.³⁶ Zmíněné specifikum (nového) pojetí držby v právním řádu ČR může při doslovném přenosu normativního pravidla (zákazu držet zásobovací ústrojí) do národního pramene práva způsobit nejen postih pro osoby, které zakázané zásobovací ústrojí mají u sebe (skutečně jej užívají, disponují s ním jako detentor), ale především osoby, které k zakázanému zásobovacímu ústrojí drží právo vlastnické.³⁷

Dalším poměrně problematickým místem v nové právní úpravě původní směrnice je absence seznatelnosti bližšího úmyslu normotvůrce (Unie) ve vztahu k užití zakázaného zásobovacího ústrojí. Z textu předpisu nelze vyčíst, zda normotvůrce zamýšlel postihnout jen takového držitele zbraně kategorie B, který má zásobovací ústrojí u sebe a toto spolu se zbraní užívá (detentor), či zda normotvůrce zamýšlel postihnout kromě oprávněného uživatele zásobovacího ústrojí i osoby, které takové zásobovací ústrojí vlastní.

Osobně se kloním k první ze zmíněných variant. V kontextu národní právní úpravy lze tak zákonodárci na ochranu vlastníků (zakázaného) zásobovacího ústrojí před skutečnými uživateli zakázaného zásobovacího ústrojí doporučit nahrazení dispozicí právní normy „drží (zakázané) zásobovací ústrojí“ za příznačnější, „má (zakázané) zásobovací ústrojí spolu se zbraní typu B u sebe“, či „používá (zakázané) zásobovací ústrojí spolu se zbraní typu B“. Pokud však zákonodárce přenesl do národního právního řádu nové pravidlo doslovně (drží), lze zcela s jistotou dojít k závěru, že dojde k omezení nejen uživatele zakázaného zásobovacího ústrojí, ale především pak skutečného vlastníka této věci.³⁸

Závěr

V předkládaném příspěvku jsem poukázal na soukromoprávní dopady změny směrnice Rady (EHS) 1991/447 ze dne 18. června 1991 o kontrole nabývání a držení zbraní se zaměřením na problematiku spojenou se zásobovacím ústrojím střelné zbraně, jehož nabytí a užívání je v současnosti v ČR zcela bez jakékoli právní regulace. Navrhované změny původní směrnice Rady (EHS) 1991/447 jsou pro vlastníka zásobovacího ústrojí

35 Již v římském právu *detentio* označovala faktickou fyzickou moc nad věcí bez úmyslu mít ji výlučně pro sebe. BUBELOVÁ, K. Držitel – detentor nebo possessor? *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, č. 2, str. 30. ISBN 80-244-0099-5.

36 V praxi lze tento příklad demonstrovat na užívání věci cizí, kdy nájemce je detentorem věci a současně je držitelem práva nájemního. Obdobně je detentorem vypůjčitel věci.

37 Držba má v pojetí zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, abstraktní náplň, která není totožná s tím „mít věc u sebe“. Obsahem držby je tak nakládání s věcí jako vlastní, přičemž držba není nově vázána striktně na určitou věc. HURDÍK, Jan. *Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 230. ISBN 978-80-7380-377-3.

38 CHMELÍK, J., V. PORADA, E. BRUNA a M. BRUNOVÁ. *Rukověť trestního práva hmotného a procesního*. Praha: Linde, 2007, s. 246. ISBN 978-80-7201-662-4.

v případě, že je oprávněný držitel střelné zbraně kategorie B, nepřiměřeně tvrdé, když se tento oprávněný držitel střelné zbraně dostává vůči jinému držiteli zásobovacího ústrojí do zcela nerovného postavení tím, že jeho vlastnické právo k zásobovacímu ústrojí je jednoznačně a bez náhrady omezeno, a to po dobu, kdy je držitelem zbraní kategorie B.

Obdobně změna původní směrnice zakládá nerovný přístup ke zboží (věci movité), když nově zavádí nabytí a užívání směrnicí vymezeného zásobovacího ústrojí na základě předchozího povolení správního orgánu, avšak dosavadním vlastníkům zcela shodné zásobovací ústrojí bez dalšího ponechává bez jakékoli následné regulace ze strany veřejné moci. Posledním problematickým momentem spojeným se změnou původní směrnice o kontrole nabývání a držení zbraní je dle mého názoru užití pojmu držba zakázaného zásobovacího ústrojí, který v kontextu současné národní právní úpravy ČR může znamenat dopad na veškeré dosavadní vlastníky zakázaného zásobovacího ústrojí. V tomto ohledu jsem navrhl použití příznačnějšího pojmu „užívá“, které by právní normou blíže specifikovalo osobu, která se zakázaným zásobovacím ústrojím manipuluje společně se zbraní a nepostihovalo tak běžného držitele ve smyslu současné právní úpravy občanského práva.

Použité zdroje

1. BUBELOVÁ, K. *Držitel – detentor nebo possessor?* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. 2000, č. 2, str. 30. ISBN 80-244-0099-5.
2. Council Directive 91/477/EEC of 18 June 1991 on control of the acquisition and possession of weapons.
3. Directive (EU) 2017/853 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Council Directive 91/477/EEC on control of the acquisition and possession of weapons. OJ L 137, 24.5.2017, p. 22–39.
4. DVOŘÁK, J., J. ŠVESTKA, M. ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* Vydání první. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 432 s. ISBN 978-80-7478-325-8.
5. DVOŘÁK, J., J. ŠVESTKA, M. ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl třetí: Věcná práva.* Vydání první. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. s. 48. ISBN 978-80-7478-935-9.
6. GRAY, John. *Liberalismus.* Praha: Občanský institut, 1999. 114 s. ISBN 80-86228-01-0.
7. HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo: obecná část.* 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 792 s. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-254-3.
8. HURDÍK, Jan. *Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 308 s. ISBN 978-80-7380-377-3.
9. CHMELÍK, J., V. PORADA, E. BRUNA A M. BRUNOVÁ. *Rukověť trestního práva hmotného a procesního.* Praha: Linde, 2007, 246 s. ISBN 978-80-7201-662-4.
10. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.* 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

11. Ministerstvo vnitra splnilo zadání vlády a vypracovalo novelu zákona o zbraních. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 10. 11. 2017 [cit. 2018-12-10]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/vyzkum/docDetail.aspx?docid=22095814&doctype=ART>
12. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. února 1999, sp. zn. I. ÚS 16/98, 68/1999 Sb., N 25/13 SbNU 177.
13. Návrh ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.
14. Papamichalopoulos v Greece (Series A, No 260-B; Application No 14556/89) European Court of Human Rights (1993) 16 EHRR 440 24 JUNE 1993.
15. PLECITÝ, Vladimír a Jiří KOCOUREK. *Občanský zákoník: výklad, judikatura, související předpisy: (stav k ...)*. 4. doplněné vydání. Praha: Eurounion, 2007. 735 s. ISBN 978-80-7317-059-2.
16. Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky.
17. WINTEROVÁ, Alena a Jan DVOŘÁK (eds.) *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. 630 s. ISBN 978-80-7357-432-1.
18. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
19. Zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon.
20. Zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu a o změně zákona č. 156/2000 Sb., o ověřování střelných zbraní, střeliva a pyrotechnických předmětů a o změně zákona č. 288/1995 Sb., o střelných zbraních a střelivu (zákon o střelných zbraních), ve znění zákona č. 13/1998 Sb., a zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o zbraních).
21. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.
22. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Recenzenti:

prof. JUDr. Karel Marek, CSc., Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: k.marek@centrum.cz

prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc., Západočeská univerzita Plzeň,
e-mail: premyslraban@post.cz

***Ještě k rozhodčímu řízení před Rozhodčím
soudem při Hospodářské komoře ČR
a Agrární komoře ČR***
***Still to the Arbitration Proceeding before
the Arbitration Court at the Czech Chamber
of Commerce and the Agrarian Chamber of
the Czech Republic***

KAREL MAREK¹

Abstrakt

Článek pojednává o obsahu Řádu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky. Závěrem upozorňuje, že ustanovení o závazkových vztazích, jež se týkají uplatnění práva u soudu, soudního řízení nebo soudního rozhodnutí, se použije přiměřeně i pro uplatnění práva před rozhodčím soudem (rozhodcem), pro rozhodčí řízení nebo rozhodčí nález, jestliže se opírají o platnou rozhodčí smlouvu (rozhodčí doložku). V rozhodčím řízení probíhá i dokazování. K dokazování se vztahuje § 20 zákona o rozhodčím řízení. Zásadní kategorií důkazních prostředků jsou důkazy listinné, které s ohledem na povahu sporů ze smluv, které jsou v rozhodčím řízení projednávány, jsou většinou dostačující k prokázání skutkových tvrzení stran. Zákon stanoví, že důkazy výslechem účastníků, svědků či znalců – tedy druhy důkazních prostředků v civilním řízení před soudy zcela běžné a možno říci zásadní – mohou rozhodčí soudy provádět pouze tehdy, jestliže se uvedené osoby k řízení dobrovolně dostaví a poskytnou výpověď. Také jiné důkazy mohou provádět jen tehdy, jsou-li jim poskytnuty. Příčinou této specifické úpravy průběhu dokazování je okolnost, že k provedení svých úkonů nedisponuje rozhodce ani rozhodčí soud státní donucovací mocí k jejich nařízení.

Klíčová slova

rozhodčí soud, závazkové vztahy, občanský zákoník, řád rozhodčího soudu, uplatnění práva před soudem, rozhodování sporů, rozhodčí řízení, rozhodce, dokazování, znalecký posudek

Abstract

Article discusses the Rules of the Arbitration Court attached to the Economic Chamber of the Czech republic and Agricultural Chamber of the Czech republic. Notes that the provisions on obligational relations which concern the application of rights before court, court proceeding or court decisions, shall apply as appropriate to the application of rights before an Arbitration Court (arbitrator), to arbitration proceedings or to the award

¹ Prof. JUDr. Karel Marek, CSc. – Vysoká škola finanční a správní, Praha. Příspěvek vznikl v rámci projektu VŠFS Dopad rekodifikace občanského práva na vybrané smluvní typy v podnikání a odpovědnost statutárních orgánů.

if they based on a valid arbitration agreement. The evidence is governed by § 20 of the Arbitration Act. The fundamental categories of evidence is documentary evidence that due to the nature of the settlement agreements, which are negotiated in arbitration, are usually sufficient to prove the facts alleged by the parties. The Act provides that evidence questioning the parties, witnesses or experts – the kind of evidence in civil proceedings before courts quite common and can say essential – may tribunals shall be performed only if that person to control voluntarily attend and testify. Other evidence may only be used if they are provided to them. The cause of this specific adjustment during the proof is the fact that to carry out its tasks does not have an arbitrator or arbitral tribunal coercive state power for their regulation.

Key words

Arbitration Court, obligational relations, Code Civil, Rules of the Arbitration Court, application rights before the Court, dispute resolution, arbitration, the Arbitrator, the taking of evidence, expert opinion

Úvod a metody zpracování

Přestože jsme měli možnost se k nadepsané problematice vyjádřit² (a na naše publikace navazujeme), považujeme za aktuální se k dané tematice vrátit. Využívání alternativních způsobů řešení sporů se totiž rozšiřuje. Významnou roli v ČR zde přitom sehrává právě Rozhodčí soud při HK ČR a AK ČR. Náš text nemůže mít takový rozsah jako monografické publikace, může však reagovat na aktuální změny.

Jak známo, **rozhodčí řízení** je mimosoudní způsob řešení sporů nezávislými a nestrannými rozhodci (ať již ad hoc nebo jako rozhodců stálých rozhodčích soudů), který bývá využíván jako **alternativa civilního procesu** při řešení majetkových sporů. Rozhodčí řízení je neveřejné, což je spolu s jeho rychlostí a často i nižšími náklady ve srovnání s běžným soudním řízením považováno za jeho největší výhody.

V České republice jsou v souladu s právní úpravou tři stálé rozhodčí soudy.³ Dva jsou specializované. Jsou to Burzovní rozhodčí soud při Burze cenných papírů Praha, a.s. a Mezinárodní rozhodčí soud při Českomoravské komoditní burze. Obecným rozhodčím soudem je Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky se sídlem v Praze. Vzhledem k tomu, že jde o rozhodčí soud s obecnou působností, bude naše pojednání orientováno především na tento soud a jeho rozhodčí

2 MAREK, K. Např. v Aktuálně k rozhodčímu řízení před Rozhodčím soudem při HK ČR a AK ČR. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds.). Sborník PRÁVO, OBCHOD, EKONOMIKA VII, UPJŠ Košice, 2017, s. 384–395; JANKŮ, M. a K. MAREK. Dokazování znaleckými posudky v rozhodčím řízení. Policačná teória a prax. 2018, č. 2, s. 54–63.

3 Ve Slovenské republice se přitom rozhodčí soudy počítaly v desítkách až stovkách a i když se jejich počet snížil, stále se nám z našeho pohledu může jevit vysoký a nadále jsou jich desítky. K těmto otázkám viz mj. KUBÍČEK, P. Rozhodcovské konanie a novela zákona o rozhodcovskom konaní. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR, J. (eds). Právo, obchod, ekonomika V., sborník vědeckých prací, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2015, s. 238–241.

řád. Tento rozhodčí soud si přitom na základě sjednané rozhodčí smlouvy volí řada subjektů z České republiky, ze Slovenské republiky, ale také z dalších států, zejména států z EU, ale i z jiných zemí z celého světa vč. bývalých zemí SSSR.

Rozhodčí soud při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR požívá mimořádné autority. O tom svědčí, že v posledních letech rozhoduje několik stovek tuzemských i mezinárodních sporů ročně. To je počet, který u jiných rozhodčích soudů v jiných zemích nebývá zdaleka dosahován.

Výhodou je, že rozhodčí nálezy jsou přitom na základě tzv. Newyorské úmluvy vykonatelné ve většině států světa. Tak široká vykonatelnost při rozhodování obecnými soudy není dána.⁴

O prestiži Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR svědčí mj. i skutečnost, že jako jeden ze čtyř ve světě a jeden ze dvou v Evropě rozhoduje spory o jména generických rodů domén: *.com*, *.org*, *.net* apod.

Řešení sporu před Rozhodčím soudem je velmi výhodné, a to i pro vysoce vymezenou odbornost příslušných rozhodců.⁵

Rozhodčí soud při HK ČR a AK ČR (dále jen RS) je jednou z prvních institucí v Evropě, která nabízí také rozhodčí řízení on-line. Jedná se o novou možnost vedení rozhodčího řízení, která může být efektivním nástrojem obzvláště při řešení jednodušších obchodních sporů. Celý proces probíhá elektronicky a celé řízení trvá zhruba pětatřicet dnů od elektronického podání žaloby včetně zaslání příloh, přes úhradu poplatků, jmenování rozhodce, rozhodnutí a vydání rozhodčího nálezu. Rozhodčí nález je pak možné si vyžádat i v klasické listinné formě. Takových rozhodčích řízení se zatím provádí kolem 20 ročně.

Již od roku 1949 patří RS k nejvýznamnějším mezinárodním „arbitrážním“ institucím a svým přístupem k moderním trendům rozhodování je v evropském i celosvětovém měřítku pozitivně vnímaným subjektem schopným transparentně a kvalitně řešit jemu příslušné spory.

Rozhodčí soud po založení působil při Československé obchodní komoře. Později v r. 1980 byl jeho název změněn na Rozhodčí soud při Československé obchodní a průmyslové komoře a s účinností od 1. 1. 1995 došlo ke změně názvu na Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky. Přes uvedené změny jde stále o též soud, který si vydobyl významné postavení zejména mezi evropskými rozhodčími soudy. Velké vážnosti se však těší i mimo kontinent.

Při zpracování tohoto pojednání používáme zejména metodu analytickou a komparativní. Získané poznatky pak syntetizujeme. Cílem pojednání je ukázat přednosti řízení před RS, popř. naznačit některé problémové otázky.

4 Viz mj. JANKŮ, M. *Rozhodčí řízení, Alternativní způsoby řešení sporů*. Praha: VŠFS, 2015, 143 s.

5 MATZNER, J. *Rozhodčí doložka – dobrý sluha, špatný pán*. Právní rádce, 2015, č. 1, s. 38–39.

K obsahu Řádu RS a diskuse

Rozhodování Rozhodčího soudu při HK ČR a AK ČR je charakteristické zásadami:

- jednoinstančnosti,
- rychlého rozhodování,
- malé formálnosti,
- výběrem rozhodců (rozhodce) stranami,
- rozumnými náklady,
- kvalitní administrativní podporou sekretariátem RS
- a vedením sporu a rozhodováním v souladu s určenými pravidly, zejména podle Řádu RS.

Rozhodčí soud, resp. jeho řád umožňuje klientům ovlivnit rychlost řízení, vybrat si místo, kde bude probíhat případné ústní jednání, jmenovat kvalitního rozhodce a domoci se tak svých práv s tím, že rozhodčí řízení u Rozhodčího soudu je ekonomicky dostupné právníkům i fyzickým osobám – českým i zahraničním.

V dalším textu čerpáme z Rozhodčího řádu RS, který můžeme nazvat obecným. Kromě tohoto obecného řádu RS byl postupně vydán i zvláštní dodatek Řádu RS pro rozhodčí řízení on line, Řád pro řešení sporů pro domény .cz a Řád pro úhradové domény ve zdravotnictví (zvláštní dodatek řádu pro řízení ve spotřebitelských sporech je již obsolentní; aktuálně totiž nemohou být spotřebitelské spory v rozhodčím řízení v ČR projednávány).

V roce 2012 byl vydán **nový řád RS** (dále též jen Řád) v návaznosti na:

- novely právních předpisů, zejména pak zák. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů;⁶
- získané poznatky z dosavadního projednávání a rozhodování sporů (úprava Řádu, která se osvědčila a nebyla v rozporu s novou právní úpravou, pak byla zachována);
- v souladu se záměrem vytvořit místo dosavadního řádu pro mezinárodní spory a řádu pro vnitrostátní spory jen jeden Řád;⁷
- tehdejší úpravu ochrany spotřebitelů.

Řád byl s účinností k 1. 10. 2015 novelizován dodatkem č. 1. Novela byla provedena především podle dosavadních poznatků z přípravy a projednávání sporů.

Zvláštní postavení mělo řešení spotřebitelských sporů. Byly zde řešeny spory, které vznikaly z neplnění smluvních závazků, kde na jedné straně stojí podnikatel a na druhé straně spotřebitel. Klasickým spotřebitelským sporem byly například spory o uznání reklamace vad zboží koupeného v obchodě. **Řád plně reflektoval přijatou novelu zákona o rozhodčím řízení, která přinesla ve vztahu ke spotřebitelským sporům v důsledku unijní úpravy zásadní změny, zavádějící nové prvky ochrany spotřebitele.**

6 Důvody novelizací právních úprav mj. viz BĚLOHLÁVEK, A. J., D. KOVÁŘOVÁ a K. HAVLÍČEK. *Rozhodčí řízení v teorii a aplikační praxi. Sborník Pražský právník podzim, 2015*, 313 s.

7 Též viz LIPTÁK, F. *Právne princípy v medzinárodnej obchodnej arbitráži*. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vědeckých prací, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014*, s. 547–558.

Tyto změny se týkaly jednak zpřísnění požadavků na náležitosti rozhodčích doložek uzavíraných ve spotřebitelských smlouvách a dále rozšíření práv spotřebitelů v průběhu rozhodčího řízení a po jeho skončení.

Rozhodčí doložka⁸ ve spotřebitelských vztazích musela být tehdy nově, pod sankcí absolutní neplatnosti, sjednána samostatně, tj. nikoliv jako součást podmínek, kterými se řídí smlouva hlavní, a musela mít zákonem určený obsah. V případě Rozhodčího soudu byla tato zvláštní zákonem uložená informační povinnost splněna odkazem na Řád, který požadované informace obsahoval.

Pokud šlo o úpravu rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech, měl Řád Rozhodčího soudu k tomu řadu ustanovení. Spory ze spotřebitelských smluv mohli rozhodovat, nebyla-li uzavřena smlouva o rozhodci, pouze rozhodci zapsaní v seznamu rozhodců pro spotřebitelské spory vedeném Ministerstvem spravedlnosti. Rozhodci byli v těchto sporech povinni při rozhodování zohlednit kromě věcně použitelného hmotného práva i předpisy na ochranu spotřebitele. Řád Rozhodčího soudu v § 9 odst. 2 vyloučil i rozhodování spotřebitelských sporů podle zásad spravedlnosti, k čemuž jsou rozhodci v jiných sporech oprávněni na základě pověření stran.

Spotřebitelé pak mohli vznášet námitku nedostatku pravomoci Rozhodčího soudu, případně námitku podjatosti rozhodců kdykoliv v průběhu řízení, zatímco v ostatních

8 Doporučená znění rozhodčích doložek do smluv, která publikuje RS:

„Všechny spory vznikající z této smlouvy a v souvislosti s ní budou rozhodovány s konečnou platností u Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky podle jeho řádu třemi rozhodci.“

Alternativně je možno zpracovat toto ustanovení:

„Všechny spory vznikající z této smlouvy a v souvislosti s ní budou rozhodovány s konečnou platností u Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky podle jeho řádu jedním rozhodcem jmenovaným předsedou Rozhodčího soudu.“

Doporučené znění dodatku s rozhodčí doložkou k existujícím smlouvám:

Smluvní strany se dohodly na uzavření dodatku č. ke smlouvě č. ze dne v tomto znění: zde uvést příslušné dohodnuté znění rozhodčí doložky (viz výše)

V..... dne.....

*.....
podpisy zástupců smluvních stran*

Doporučená rozhodčí doložka pro řízení on-line:

„Všechny spory, které vzniknou z této smlouvy anebo v souvislosti s ní, budou rozhodovány s vyloučením pravomoci obecných soudů s konečnou platností v rozhodčím řízení u Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky v Praze podle jeho Řádu on-line jediným rozhodcem určeným předsedou Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky.“

Strany pro toto řízení volí tyto e-mailové adresy pro vedení řízení on-line:

*.....
.....“*

sporech jsou tyto námitky, až na výjimky, časově omezeny. Podle § 29 odst. 1 Řádu nebylo možno spotřebitelské spory rozhodovat ve zjednodušeném řízení bez ústního jednání na základě písemností. Rozhodčí nález vydávaný ve spotřebitelských sporech musel být vždy odůvodněn a musel obsahovat poučení o právu podat návrh na jeho zrušení soudem.

Na rozdíl od ostatních sporů se nemohly strany ve spotřebitelských sporech dohodnout odchýlně od Řádu na náhradě nákladů právního zastoupení, v terminologii Řádu o tzv. výlohách na zástupce.

Nad rámec úpravy rozhodčího řízení obsažené v Řádu Rozhodčího soudu stojí za zmínku v této souvislosti uvést dva zákonné důvody pro přezkum rozhodčích nálezů soudem, které tehdy stanovila novela zákona o rozhodčím řízení výlučně pro spory ze spotřebitelských smluv.

Podle prvního z nich byl soud oprávněn zrušit rozhodčí nález, případně zastavit exekuci, pokud rozhodce rozhodoval v rozporu s předpisy na ochranu spotřebitele nebo ve zjevném rozporu s dobrými mravy nebo veřejným pořádkem. Tento důvod představoval zásadní průlom do doposud bezvýjimečně respektovaného principu zákazu hmotněprávního přezkumu rozhodčích nálezů, neboť umožnil soudům, alespoň částečně, přezkoumávat rozhodčí nálezy i po věcné stránce.

Druhým z uvedených důvodů byl případ, kdy rozhodčí smlouva pro spotřebitelské spory neobsahovala náležitosti podle § 3 odst. 5 zákona o rozhodčím řízení. Šlo o speciální úpravu ve vztahu k obecným náležitostem platnosti rozhodčích smluv s tím, že v tomto případě byl nedostatek náležitostí stižen absolutní neplatností rozhodčí doložky.

Společné problémy bylo pak možno ve spotřebitelských sporech najít v ČR i SR.⁹ Rozhodčí řízení nebylo přitom pro spotřebitelské spory takové, do kterého by nebylo třeba více ingerovat. Speciální úpravy na ochranu spotřebitelů byly pak do určité míry proti smyslu rozhodčího řízení jako řízení probíhajícího jen s limitovanými zásahy státních institucí.

Šlo o to, najít taková právní řešení, které by ochránila spotřebitele (aniž bychom spotřebitele považovali za osoby bez vlastního běžného uvažování) a přitom nenarušovala zásady rozhodčího řízení.¹⁰

Jevilo se, že by obecná úprava rozhodčího řízení a úprava spotřebitelských sporů měla být oddělená.

K obdobným závěrům dospěla i K. Chovancová, která zkoumala úpravu daných otázek v Rakousku, Německu a v Anglii. Konstatovala, že možným a praktickým řešením je přijetí zvláštní právní úpravy úsporné spotřebitelské arbitráže. Její součástí by bylo použití

9 KUBÍČEK, P. *Stále rozhodcovské súdy a príprava novej právnej úpravy rozhodcovského konania*. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vědeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014, s. 541–546.

10 HUČKOVÁ, R. *Koncepčné otázky novej právnej úpravy rozhodcovského konania v slovenských podmienkach*. Tamtéž, s. 501–505.

pravidel vybraných stálých rozhodčích soudů, podle kterých by se rozhodovaly jen spory se spotřebiteli.¹¹ To, že k takové úpravě dojde, to předvíдалa i R. Hučková. Předvíдалa, že spotřebitelské spory budou rozhodovat jen speciální stálé rozhodčí soudy.¹² To již našlo svoje vyjádření v právní úpravě SR. Distinkce mezi spotřebitelským a komerčním řízením se jevila potřebná.¹³

Další změna právní úpravy však přinesla v ČR takové řešení, že spotřebitelské spory nelze již v ČR v rozhodčím řízení projednávat a rozhodovat vůbec. V ČR tedy nedošlo ke konstituování zvláštní rozhodčí úpravy spotřebitelských sporů.¹⁴ Stalo se tak zcela bez ohledu na to, že před tím byla přijata komplexní úprava rozhodčího řízení právě spotřebitelských sporů.¹⁵

Dále tedy pojednáváme jen o sporech „nespotřebitelských“.

Pro rozhodování sporů před RS přitom platí, že spory rozhodující zásadně rozhodci zapsaní na listině rozhodců RS. Rozhodci musí být nezávislí a nepodjatí.¹⁶

Ve výjimečných případech může předsednictvo Rozhodčího soudu na žádost některé ze stran rozhodnout o zápisu rozhodce do listiny rozhodců tzv. ad hoc, nejde-li o jediného rozhodce (který by rozhodoval spor sám) nebo o předsedu senátu.

Není-li v rozhodčí doložce výslovně uveden počet rozhodců nebo je-li rozhodčí doložka v tomto ohledu neurčitá, rozhoduje spor podle Řádu senát složený ze tří rozhodců. Nedohodnou-li se rozhodci do 14 dnů ode dne oznámení o jejich jmenování na předsedovi senátu, určí předsedu senátu předseda RS.

Zavedena je i **možnost tzv. zvláštního jmenování předsedy senátu**. Podstata spočívá v tom, že na žádost některé ze stran zašle Rozhodčí soud stranám seznam deseti rozhodců, ze kterých předseda Rozhodčího soudu hodlá jmenovat rozhodce. Každá ze stran má právo oznámit jména čtyř rozhodců, které odmítá, a předseda Rozhodčího soudu následně jmenuje předsedu senátu z rozhodců, kteří nebyli žádnou ze stran odmítnuti. Tato zvláštní možnost je zpoplatněna.

11 CHOVANCOVÁ, K. Rozhodcovské doložky v spotřebitelských zmluvách / Európske variácie. *Tamtéž*, s. 506–524.

12 HUČKOVÁ, R. Rozhodcovské konanie. *UPJŠ Košice*, 2013, 208 s.; k ochraně spotřebitele v SR viz HUČKOVÁ, R. Nové mechanizmy uplatňovania práv spotrebiteľov. *Studia iuridica Cassoviensia*, č. 1/2016, s. 36–45; k ochraně spotřebitele v ČR a SR viz HORÁČEK, T. a R. HUČKOVÁ. Implementace směrnice o alternativním řešení spotřebitelských sporů v České a slovenské republice. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika V.*, sborník vědeckých prací, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2015, s. 156–166.

13 ŠTEVČEK, M. a T. GÁBRIŠ, T. Reforma rozhodcovského konania v Slovenskej republike s osobitým zreteľom na tzv. obchodnú arbitráž. *Justičná revue* č. 4/2015, s. 448–462.

14 K tematice mimosoudního řešení spotřebitelských sporů viz: HORÁČEK, T., M. ETLÍKOVÁ, B. VÍTOVÁ, T. VEČL, J. FIALOVÁ, N. KREJCAR, M. NOVOTNÁ, Š. NĚMEČKOVÁ, R. I. SIK-SIMON a A. IVANČO. *Téma: Mimosoudní řešení spotřebitelských sporů*. *Soukromé právo*, č. 7–8/2017, s. 2–49.

15 NĚMEC, R. a V. GLATZ. Rozhodčí řízení, jeho specifika a výhody. *Bulletin advokacie* č. 9/2018, s. 16–22.

16 Viz MAISNER, M. Efektivita rozhodčího řízení. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 46–50.

Řád ve svém základním ustanovení deklaruje, že RS působí jako nezávislý orgán pro rozhodování majetkových sporů nezávislými a nestrannými rozhodci. Rozhodčí soud rozhoduje spory, jestliže jeho pravomoc vyplývá pro daný spor:

- z platné rozhodčí smlouvy uzavřené mezi stranami, nebo
- z mezinárodní smlouvy,
- a jde o věc, ve které lze rozhodčí smlouvu uzavřít.

Rozhodování majetkových sporů nezávislými a nestrannými rozhodci a výkon rozhodčích nálezů upravuje zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů (v úplném znění).

Podle ustanovení § 2 odst. 1 tohoto zákona se strany mohou dohodnout, že o majetkových sporech mezi nimi, s výjimkou sporů vzniklých v souvislosti s výkonem rozhodnutí a incidenčních sporů, k jejichž projednávání by jinak byla dána pravomoc soudu, má rozhodovat jeden nebo více rozhodců nebo stálý rozhodčí soud (rozhodčí smlouva).

Podle ustanovení § 2 odst. 3 písm. b) citovaného zákona se rozhodčí smlouva může týkat i všech sporů, které by v budoucnu vznikly z určitého právního vztahu nebo z vymezeného okruhu právních vztahů (rozhodčí doložka). Jde o okruh velmi široký.

Rozhodčí smlouvu (rozhodčí doložku) však lze sjednat jen ve věcech, o nichž by účastníci mohli uzavřít smír.

Arbitrabilita v českém právním řádu má zásadně objektivní charakter vymezený třemi základními podmínkami, které musí být splněny kumulativně. Musí jít o spor mezi stranami rozhodčí smlouvy, takový spor musí mít majetkový charakter a strany mohou o předmětu sporu uzavřít smír.¹⁷ Obě strany sporu, resp. budoucího sporu, musí v rozhodčí smlouvě vyslovit souhlas s tím, aby jejich spor nebyl řešen a rozhodován soudy, ale rozhodci ad hoc nebo rozhodčími soudy.¹⁸

Standardem pro rozhodování sporů cestou rozhodčího řízení však zůstává i nadále nejen oblast vnitrostátních, ale i mezinárodních obchodních vztahů.

Podle § 43 Řádu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky a podle § 28 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů (v úplném znění) je rozhodčí nález konečný a závazný, dnem doručení stranám nabývá účinku pravomocného soudního rozhodnutí a je soudně vykonatelný.¹⁹

17 Blíže viz HORÁK, P. Objektivní arbitrabilita – možnost rozhodčího řízení. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 23–25.

18 K tomu viz KINDL, M. Na co nezapomínat při sjednávání rozhodčí smlouvy. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 29–32.

19 K této tematice blíže viz ŘEZNÍČEK, D. Vykonatelnost a výkon rozhodčích nálezů. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 43–45.

Rozhodčí nález je exekucním titulem využitelným pro zahájení exekučního řízení podle platných právních předpisů v případě, že povinná strana rozhodnutí Rozhodčího soudu nerespektuje a nesplní.

Povinná strana pak chce někdy využít obrany nedostatku pravomoci (příslušnosti) RS. Nedostatek pravomoci RS však může vznést strana nejpozději při prvním úkonu v řízení, který se týká věci samé. To však neplatí, jde-li o námitku, že ve věci nelze rozhodčí smlouvu uzavřít.

O pravomoci rozhodčího soudu k projednávání a rozhodnutí sporu, ať už na základě námítky vznesené stranou nebo z vlastní iniciativy rozhodců v rámci zkoumání podmínek řízení, rozhoduje stejně jako doposud rozhodčí senát, resp. jediný rozhodce (pokud spor projednává jediný rozhodce), který si může v případě potřeby vyžádat před svým rozhodnutím stanovisko předsednictva Rozhodčího soudu k této otázce.

V případě negativního rozhodnutí rozhodčího senátu, tedy pokud rozhodčí senát dospěje k závěru, že pravomoc rozhodčího soud není dána, je možnost přezkumu tohoto rozhodnutí na žádost jedné ze stran. Přezkum provádí předsednictvo Rozhodčího soudu, které napadené rozhodnutí potvrdí nebo zruší.

Řízení před Rozhodčím soudem je jednoinstanční. Strany se však mohou v rozhodčí smlouvě dohodnout, že rozhodčí nález může být k žádosti některé z nich nebo obou přezkoumán jinými rozhodci. Stává se tak jen velmi výjimečně. Při podání návrhu na přezkoumání rozhodčího nálezu se pak postupuje obdobně jako při podání žalobního návrhu.

Jen v případech určených zákonem (v zásadě lze říci, že by šlo o procesní pochybení) může před obecným soudem proběhnout řízení o zrušení rozhodčího nálezu. Strana, která se dozví, že je účastníkem řízení před soudem o zrušení rozhodčího nálezu, oznámí tuto skutečnost bez zbytečného odkladu RS; současně zašle RS opisy všech podání v takovém řízení o zrušení rozhodčího nálezu, které má k dispozici.

Úpravu obsahuje Řád také (pro případ, kdy je výjimečně zrušeno rozhodnutí RS soudem) pro nové projednávání sporu po zrušení rozhodčího nálezu. Úprava stanoví, že pokud se strany písemně nedohodnou jinak, spor znovu projednávají rozhodci zúčastnění na původním projednávání sporu (s výjimkou rozhodce, který buď nebyl povolán, nebo neměl způsobilost být rozhodcem ve sporu, byl-li nález zrušen z tohoto důvodu).

Takový postup lépe vyhovuje zásadám rychlosti a hospodárnosti rozhodčího řízení, neboť původní rozhodci jsou s případem seznámeni a strany nejsou zatíženy další poplatkovou povinností.

V opačném případě, tedy pokud se strany dohodnou, že spor budou rozhodovat jiní rozhodci, hradí strany rovným dílem nebo v poměru jimi dohodnutém nový poplatek za projednávání sporu ve výši stanovené sazebníkem nákladů.

Řád obsahuje řadu dalších potřebných ustanovení. Mj. vymezuje úkony předsednictva RS (§ 2) a tajemníka (§ 4).

Určuje (v § 3), že spory rozhodují zásadně rozhodci zapsaní na seznamu rozhodců ke dni zahájení řízení (na tomto seznamu je dnes přes 500 kvalifikovaných rozhodců z České republiky, Slovenské republiky²⁰ a z širokého okruhu dalších států). V seznamu jsou zapsáni opravdu renomovaní odborníci ze všech oblastí – právních, ekonomických, ale i technických.²¹ „U dobře vedeného rozhodčího soudu si lze z listiny rozhodců vybrat procesně zdatného a odborně znalého rozhodce, který rozumí problematice předmětného sporu, a bude tedy dobrým arbitrem.“ Proto existují přesvědčení, že stálé rozhodčí soudy jsou tím nejlepším místem pro řešení obchodních sporů.²²

Při výkonu funkce jsou rozhodci nezávislí a nevystupují nikdy jako zástupci kterékoli strany. Přijetí funkce rozhodce musí být písemné (§ 5 odst. 2 zákona). Spor rozhoduje rozhodčí senát složený zásadně ze tří rozhodců, nebo pokud se o tom strany dohodly, jediný rozhodce. Ustavení rozhodčího senátu nebo jmenování jediného rozhodce se provádí podle Řádu (§ 23). Není-li stanoveno jinak, vztahují se ustanovení Řádu o rozhodcích a rozhodčím senátu i na jediného rozhodce.

Vzhledem k šetření nákladů stran má význam i ustanovení (§ 5) Řádu o místu konání ústních jednání. Pravidelným místem konání ústních jednání je sídlo RS, kterým je Praha. Se souhlasem tajemníka RS vydaným na základě dohody stran nebo na základě podnětu rozhodčího senátu v případě, že se strany na místě konání ústního jednání nedohodly, může rozhodčí senát rozhodnout o konání ústního jednání na jiném místě České republiky nebo v zahraničí. Souhlas tajemníka a rozhodnutí rozhodčího senátu se nevyžaduje, má-li se řízení konat ve stálém sudišti nebo v jednacím místě rozhodčího soudu, tj. v Brně (kde se projednává řada sporů), Ostravě, Zlínu a Plzni. Ujednání o konání ústního jednání v jiném místě než v sídle RS je často využíváno; lze předpokládat, že tomu tak bude i nadále. Šetří to čas i náklady.

Následující ustanovení Řádu upravuje postup v řízení (§ 6) a jazyk, ve kterém se řízení koná (§ 7). Rozhodci postupují v řízení zásadně takovým způsobem, který považují za vhodný, tak, aby při zachování rovného postavení stran a při poskytnutí stejné příležitosti k uplatnění práv všem stranám byl bez zbytečných formalit zjištěn skutkový stav věci potřebný pro rozhodnutí sporu. Řízení se koná v češtině, popř. ve slovenštině, pokud se strany písemně nedohodly jinak. Je-li však tato dohoda uzavřena až po zahájení řízení, nejsou jí rozhodci vázáni.

Veškeré písemnosti musí být předloženy v takovém počtu, aby každá ze stran, každý člen rozhodčího senátu a sekretariát RS měli po jednom vyhotovení. Toto neplatí v případě, že strana dodala RS dokument ze své datové schránky do datové schránky RS (§ 18a zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů) anebo prostřednictvím veřejné datové sítě na elektronickou adresu RS s elektronickým podpisem založeným na kvalifikovaném certifikátu služeb (uznávaný elektronický podpis).

20 Ze Slovenské republiky mj. i významní profesori Dr.h.c.mlti prof. JUDr. M. Mamojka, CSc., prof. JUDr. J. Husár, CSc., prof. JUDr. J. Suchoža, DrSc.

21 Viz rozhovor A. J. Bělohávkova s M. Karfíkovou. In: *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 11–13.

22 Rozhovor A. J. Bělohávkova s V. Horáčkem. In: *Bulletin advokacie* č. 9/2018, s. 14–15.

Podle ustanovení nazvaného Použití hmotného práva (§ 9) řeší RS spory podle hmotného práva, jímž se předmět sporu řídí, a v obchodních věcech též s přihlédnutím k obchodním zvyklostem.

Spor může být rozhodnut podle zásad spravedlnosti, avšak jen tehdy, jestliže k tomu strany rozhodce výslovně pověřily.

Velmi významnou otázkou je doručování (§ 10). Písemnosti ve sporu zasílá RS na adresu, kterou strana uvedla, nebo dodáním do datové schránky, pokud strana takové dodávání umožnila (§ 18a odst. 1 zák. č. 300/2008 Sb.). Pokud strana žádnou adresu neuvedla a dodání do datové schránky není možné, zasílají se jí písemnosti na adresu, která je RS známa. Pokud si strana zvolila zástupce, zasílají se písemnosti tomuto zástupci.

S účinky doručení adresátovi mohou namísto adresáta přijímat písemnosti, a to i do datové schránky, osoby jím zmocněné k přijímání písemností, jakož i další osoby uvedené jako příjemci písemností v občanském soudním řádu.

Žaloby, žalobní odpovědi, předvolání, rozhodčí nálezy a usnesení se doručují do vlastních rukou s potvrzením o doručení, anebo dodáním do datové schránky adresáta. Zpráva zasláná prostřednictvím veřejné datové sítě na elektronickou adresu adresáta (strany) musí být opatřena uznávaným elektronickým podpisem.

Kterákoli z písemností může být doručena rovněž osobně s potvrzením o doručení.

Všechna doručení RS jsou platná, a to i tehdy, jestliže adresát písemnost odepřel převzít nebo ji nevyzvedl přes oznámení provozovatele poštovních služeb. Písemnost, jejíž převzetí bylo adresátem odepřeno, je doručena dnem, kdy převzetí bylo odepřeno.

Písemnost určená k doručení do vlastních rukou, kterou adresát nevyzvedl do 10 dnů od oznámení provozovatele poštovních služeb, se považuje za doručenu poslední den této lhůty, i když se adresát o uložení nedozvěděl. Pokud se doručuje do zahraničí, stačí, bylo-li doručeno podle práva státu místa doručení.

Dokument, který byl dodán do datové schránky, je doručen okamžikem, kdy se do datové schránky přihlásí osoba, která má s ohledem na rozsah svého oprávnění přístup k dodanému dokumentu. V případě Rozhodčího soudu však nelze uplatnit fikci doručení zásilky po uplynutí deseti dnů, neboť Rozhodčí soud není orgánem veřejné moci. Je upraveno i doručování prostřednictvím veřejné datové sítě (e-mailem) s využitím elektronického podpisu.

Jestliže strana po zahájení rozhodčího řízení změnila adresu, aniž to oznámila RS, je platně doručováno, jsou-li písemnosti zasílány na poslední známou adresu. Jestliže se určeným postupem nepodařilo doručit straně na její poslední známou adresu, může jí předseda RS ustanovit osobu pověřenou k přijímání písemností. Touto pověřenou osobou může být jen osoba zapsaná na seznamu rozhodců RS (lze mluvit o tzv. opatrovníkovi k přejímání písemností).

Řád dále upravuje otázky přerušení řízení (§ 11), navrácení v předešlý stav (§ 12), zajištění důkazů a předběžná opatření (§ 13), účast vedlejších účastníků (§ 14) a úkony předsednictva, předsedy a tajemníka (§ 15). Není-li stanoveno jinak, platí ustanovení Řádu o řízení před rozhodčím senátem přiměřeně i pro úkony předsednictva, předsedy nebo tajemníka RS.

Rozhodčí řízení je zahájeno dnem doručení žaloby RS, nevyplývá-li z mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána, něco jiného (§ 16). Podmínkou pro projednání žaloby je zaplacení poplatku za rozhodčí řízení a paušálu na správní náklady ve správné výši podle hodnoty předmětu sporu.

Je přitom určen minimální obsah žalobního návrhu (§ 17) a též je určeno, že žalobní návrh musí být podepsán oprávněnou osobou.

Žalobce je povinen uvést v žalobě hodnotu sporu (§ 18). To platí i v případech, kdy uplatněný nárok nebo jeho část má nepeněžitou povahu. Hodnota předmětu sporu se určuje:

- vymáhanou částkou, jde-li o žalobu o peněžitě plnění;
- hodnotou vymáhané věci, jde-li o žalobu o vydání věci;
- hodnotou předmětu právních vztahů v okamžiku podání žaloby, jde-li o žalobu na určení, zda tu právní vztah nebo právo je, či není, nebo o žalobu o nahrazení projevu vůle stran;
- v ostatních případech zejména na základě údajů, které má žalobce k dispozici.

Strany sporu tím, že přijímají rozhodčí doložkou, uzavřenou ve vzájemné shodě, příslušnost rozhodce (rozhodčího soudu) projednat a rozhodnout spor, musí počítat s tím, že při řízení nebudou aplikována všechna pravidla jinak platná pro kontradiktorní řízení v civilních věcech před soudy a že respektování všech procesních pravidel pro dokazování před soudy není ve zjednodušené podobě řízení rozhodčího ani možné, ani vhodné.

K dokazování se vztahuje § 20 zákona o rozhodčím řízení. Základní kategorií důkazních prostředků jsou důkazy listinné, které – s ohledem na povahu sporů ze smluv, které jsou v rozhodčím řízení projednávány, jsou většinou dostačující k prokázání skutkových tvrzení stran. Zákon ostatně stanoví, že důkazy výsledkem účastníků, svědků či znalců – tedy druhy důkazních prostředků v civilním řízení před soudy zcela běžné a možno říci zásadní – mohou rozhodčí soudy provádět pouze tehdy, jestliže se uvedené osoby k řízení dobrovolně dostaví a poskytnou výpověď. Také jiné důkazy mohou provádět jen tehdy, jsou-li jim poskytnuty. Příčinou této specifické úpravy průběhu dokazování je okolnost, že k provedení svých úkonů nedisponuje rozhodce ani rozhodčí soud státní donucovací mocí k nařízení. Může se nicméně stát, že provedení některého důkazu se ukáže v průběhu řízení jako nezbytné pro zjištění skutkového stavu. Potom lze využít ustanovení druhého odst. § 20, podle nějž procesní úkony, které nemohou rozhodci sami provést, provede na jejich dožádání soud.

Pokud jde o druhy důkazů, které rozhodci mohou provádět v rozhodčím řízení, je výčet uvedený v ustanovení § 20 odst. 1 pouze demonstrativní. Obecně i pro rozhodčí řízení platí, že jako důkaz je možno použít vše, co může věrohodně prokázat skutkové

či právní okolnosti věci, tj. toho, co je předmětem řízení nebo co z pohledu rozhodců může takové okolnosti prokázat. Analogické použití občanského soudního řádu (dále jen OSŘ), které umožňuje § 30 zákona, bude v daném případě vhodné. Skutečností ovšem zůstává, že nepůjde o postup podle občanského soudního řádu, nýbrž může jít pouze o obdobu takového postupu, kdy úprava v OSŘ slouží spíše jako vodítko. Bude tak možno například provést důkaz též notářským a exekutorským zápisem či jakoukoliv listinou, včetně veřejných listin, výpisů z veřejných knih apod. Všechny tyto důkazy však musí být poskytnuty rozhodcům dobrovolně.²³

Způsob provádění důkazů v rámci rozhodčího řízení je v kompetenci rozhodců. Jsou to rozhodci, kteří rozhodují, zda budou čteny dokumenty, slyšení svědci či prováděny a zkoumány jiné důkazy. Při tomto rozhodování musí rozhodci vždy brát v úvahu náklady celého rozhodčího řízení. Od rozhodců se nevyžaduje provádět vlastní vyšetřování. Je de facto na uvážení samotných stran, jaké důkazy předloží na podporu své argumentace s ohledem na předložené nároky či vznesené námitky. Rozhodci hodnotí důkazy podle svého vlastního přesvědčení a na základě tohoto přesvědčení vynáší své rozhodnutí. Důkazy, které posuzují, zahrnují také svědectví a posudky znalců.

Řád dále mj. upravuje i zpětvzetí žaloby (§ 21). Je zde respektována zásada dispozice s návrhem. Do skončení rozhodčího řízení může vzít žalobce žalobu zpět, a to zčásti nebo zcela. Je-li žaloba vzata zpět, rozhodčí senát zcela, popř. v rozsahu zpětvzetí žaloby, rozhodčí řízení zastaví. Jestliže ostatní účastníci se zpětvzetím žaloby z vážných důvodů nesouhlasí, rozhodčí senát rozhodne, že zpětvzetí žaloby není účinné. Senát pak pokračuje v řízení.

Strana žalovaná má právo v rámci přípravy na projednání sporu podat žalobní odpověď, předložit své důkazy k prokázání svých tvrzení a oznámit jméno a příjmení rozhodce, kterého si zvolila, nebo požádat, aby jmenování rozhodce provedl za něj předseda RS.

V případě zániku funkce rozhodce v průběhu řízení je ta ze stran, která měla právo tohoto rozhodce jmenovat, oprávněna jmenovat nového rozhodce, a to i v případě, že rozhodce byl původně jmenován předsedou rozhodčího soudu. Nově jmenovaný rozhodce vstupuje do řízení ve stavu k datu přijetí funkce rozhodce. Změna v osobě rozhodců v průběhu řízení není důvodem pro změnu předsedy rozhodčího senátu.

Řád pak obsahuje i obvyklou úpravu o vyloučení rozhodce pro podjatost, nahrazení rozhodce pro nečinnost a rozhodování o pravomoci (§ 24, § 25).

Upravena je i problematika přípravy projednání sporu rozhodčím senátem (§ 26). Rozhodčí senát prověří stav sporu k projednání a shledá-li to nutným, učiní doplňující opatření k přípravě projednání sporu, zejména si vyžádá písemná stanoviska, důkazy a další doplňující písemnosti a stanoví k tomu přiměřené lhůty. Rozhodčí senát musí též sledovat, zda u některé strany nedošlo k zahájení insolvenčního řízení.²⁴

²³ Blíže viz mj. JANKŮ, M. *Rozhodčí řízení, Alternativní způsoby řešení sporů*. Praha: VŠFS, 2015, 143 s.

²⁴ K těmto otázkám viz zejména BĚLOHLÁVEK, A. J. *Rozhodčí řízení versus insolvenční řízení z pohledu práva EU*. *Obchodněprávní revue* č. 6/2018, s. 161–1787 a č. 7–8/2018, s. 193–209.

Pokud jde o samotná procesní pravidla, doznala tato ustanovení Řádu spíše zpřesnění než zásadních změn. Zmínit lze povinnost rozhodčího senátu pořizovat protokol o hlasování v případech, kdy rozhodnutí senátu ve sporu není jednomyslné. Je rovněž povinné uvádět tuto skutečnost i v rozhodčím nálezu.

O čase a místě ústního jednání vyrozumí RS strany předvoláním, které jim bude zasláno s takovým předstihem, aby každá ze stran měla k dispozici lhůtu alespoň 10 dní na přípravu k jednání.

Spor se zásadně projednává v neveřejném jednání a strany si mohou dohodnout, že rozhodčí senát rozhodne spor bez ústního jednání na základě písemností (§ 28, § 29).

Řád též umožňuje urychlené řízení (§ 30), a to s vydáním rozhodnutí do čtyř měsíců nebo do dvou měsíců. Pro urychlené řízení jsou stanoveny podmínky vč. zvýšené poplatkové povinnosti a zkracování některých podmiňujících lhůt určených Řádem obecně. (Urychlené řízení při zvláštní poplatkové povinnosti je obvyklé i u rozhodčích soudů v jiných zemích.)²⁵

V Řádu je upravena i protižaloba (§ 31). Ustanovení o protižalobě se použijí přiměřeně i na uplatnění námítky započtení, vyplývá-li uplatněná námítka z jiného právního vztahu, než je nárok uplatněný žalobou.

Pro rozhodčí řízení je pak významné a typické vedení stran k vyřešení sporu smírem. Rozhodčí senát je podle okolností případu oprávněn vyzvat v každém stadiu řízení strany k uzavření smíru a uvést návrhy, doporučení a podněty, které podle jeho názoru mohou přispět k jeho uskutečnění (§ 32). Uzavření smíru se ve značném počtu sporů daří.

O každém ústním jednání se vždy pořizuje zápis v jazyce řízení, který obsahuje určené náležitosti (§ 33).

Řád následně upravuje skončení řízení a vydání rozhodčího nálezu (§ 34 až 39). Řád řeší i hlasování o rozhodčím nálezu, vyhlášení rozhodčího nálezu a doplnění a opravu rozhodčího nálezu (§ 40 až 42).

Ve stanovených případech se zastavuje rozhodčí řízení bez vydání nálezu. Řízení se skončí vydáním usnesením o zastavení řízení.

Za významné lze považovat ustanovení Řádu Rozhodčího soudu, které výslovně stanoví, že rozhodčí řízení končí právní mocí rozhodčího nálezu nebo doručením usnesení o zastavení řízení.

Část čtvrtá Řádu (§ 45 až 57) je věnována pravidlům o nákladech rozhodčího řízení. Upravuje náklady rozhodčího řízení, ustanovení o platbách a poplatku za rozhodčí řízení, možnosti snížení poplatku za rozhodčí řízení a jeho částečné vrácení, ustanovení

²⁵ DOBIÁŠ, P. *Standardy rozhodčího řízení v nových rádech mezinárodních rozhodčích soudů. Obchodní právo* č. 12/2014, s. 514–524.

o urychleném řízení, poplatku při protižalobě, popř. námitce započtení, poplatku za přezkum a poplatku za zvláštní jmenování předsedy rozhodčího senátu. Je zde upraven i paušál na správní náklady RS, ustanovení o zvláštních nákladech, náhradě nákladů řízení, výjimkách a sazebníku nákladů řízení, který tvoří nedílnou součást Řádu.

Součástí Řádu Rozhodčího soudu jsou i pravidla o nákladech rozhodčího řízení a sazebník nákladů. Pravidla umožňují snižování poplatku za rozhodčí řízení v případech, kdy je spor rozhodován jediným rozhodcem, ve zjednodušených řízeních, v případech zpětvzetí žaloby nejméně 7 dní před datem konání ústního jednání apod., na druhé straně jsou stanoveny poplatky za přezkum rozhodnutí a za zvláštní jmenování předsedy rozhodčího senátu.

Výslovně je zakotvena zásada, že úspěšné straně se přiznává náhrada nákladů rozhodčího řízení (v případě částečného úspěchu podle poměru přiznané a zamítnuté části nároku) a pokud jde o náklady právního zastoupení, přiznávají se (kromě odůvodněných případů, ve kterých se nepřiznávají) náhrady podle zvláštního předpisu, kterým je advokátní tarif, pokud se strany písemně nedohodnou jinak.

Poplatky či paušály na správní náklady, které byly uhrazeny na základě Řádu, se stranám vrací pouze v případě, že je tak Řádem výslovně stanoveno; v ostatních případech se nevrací, a to bez ohledu na to, kdy a za jakých okolností bylo řízení ukončeno.

V závěru této části (§ 57 odst. 2) je provedeno vymezení tuzemských sporů. Tuzemským sporem se pro účely sazebníku rozumí spor, v němž se použije české hmotné právo, řízení se koná v češtině, na území České republiky, rozhodnutí se vydává v češtině a všichni účastníci, popř. organizační složky zahraničních právnických osob účastníci se sporu a zapsané v českém obchodním rejstříku, mají sídlo či bydliště na území České republiky.

Závěrem

Na základě návrhu kterékoliv ze stran a se souhlasem druhé strany provede RS dobrovolné smírcí řízení, a to bez ohledu, zda mezi stranami byla uzavřena rozhodčí smlouva. Návrh smíru, který smírcí výbor stranám doporučí, mohou strany přijmout nebo odmítnout.

Otázky neupravené v Řádu se řídí ustanovením zákona.

Přitom se ustanovení o závazkových vztazích, jež se týkají uplatnění práva u soudu, soudního řízení nebo soudního rozhodnutí, použije přiměřeně i pro uplatnění práva před rozhodčím soudem (rozhodcem), pro rozhodčí řízení nebo rozhodčí nález, jestliže se opírají o platnou rozhodčí smlouvu (rozhodčí doložku). Účinností nového občanského zákoníku nedošlo v tomto k žádné změně.

V rozhodčím řízení probíhá i dokazování. K dokazování se vztahuje § 20 zákona o rozhodčím řízení. Zásadní kategorií důkazních prostředků jsou důkazy listinné, které s ohledem na povahu sporů ze smluv, které jsou v rozhodčím řízení projednávány, jsou

většinou dostačující k prokázání skutkových tvrzení stran. Zákon stanoví, že důkazy výsledkem účastníků, svědků či znalců mohou rozhodčí soudy provádět pouze tehdy, jestliže se uvedené osoby k řízení dobrovolně dostaví a poskytnou výpověď. Také jiné důkazy mohou provádět jen tehdy, jsou-li jim poskytnuty.

Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem se za téměř sedmdesát let jeho existence právem stalo vyhledávanou alternativou k řízení před obecnými soudy. Strany sporů se na Rozhodčí soud obracejí i opakovaně a nejčastěji oceňují rychlost projednání, volbu jazyka řízení, profesionální administraci sporu, možnost výběru rozhodců dle potřeb každého sporu a bezproblémovou vymahatelnost rozhodčího nálezu v České republice i v signatářských zemích Úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z roku 1958.

Existují však i některé překážky, které mohou bránit efektivitě v rozhodčím řízení: zejména nedostatečná pozornost při výběru rozhodců, zbytečná, obsáhlá a komplikovaná podání, předkládání dalších a dalších procesních návrhů a zneužívání podání ke zrušení rozhodčího nálezu soudem.²⁶

Pro rozhodčí řízení se jeví klíčové zvolení vhodného rozhodce (rozhodců). Důležité je též již v průběhu obchodního případu jeho pečlivé dokumentování a v průběhu rozhodčího řízení pečlivé provedení dokazování. Podle ustanovení § 34 Řádu RS a § 118a OSŘ, pokud nedoloží strana sporu svoje tvrzení řádnými důkazy, nemůže být rozhodnuto v její prospěch.

Seznam výchozí literatury

BĚLOHLÁVEK, A. J. Rozhodčí řízení versus insolvenční řízení z pohledu práva EU. *Obchodněprávní revue* č. 6/2018, s. 161–1787 a č. 7–8/2018, s. 193–209.

BĚLOHLÁVEK, A. J., D. KOVÁŘOVÁ a K. HAVLÍČEK. *Rozhodčí řízení v teorii a aplikační praxi*. Sborník Pražský právní podzim, 2015, 313 s.

DOBIÁŠ, P. Standardy rozhodčího řízení v nových řádech mezinárodních rozhodčích soudů. *Obchodní právo* č. 12/2014, s. 514–524.

HORÁČEK, T., M. ETLÍKOVÁ, B. VÍTOVÁ, T. VEČL, J. FIALOVÁ, N. KREJCAR, M. NOVOTNÁ, Š. NĚMEČKOVÁ, R. I. SIK-SIMON A A. IVANČO. Téma: Mimosoudní řešení spotřebitelských sporů. *Soukromé právo*. Č. 7–8/2017, s. 2–49.

HORÁČEK, T. a R. HUČKOVÁ. Implementace směrnice o alternativním řešení spotřebitelských sporů v České a slovenské republice. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika V., sborník vědeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, s. 156–166.

HORÁK, P. Objektivní arbitrabilita – možnost rozhodčího řízení. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 23–25.

HUČKOVÁ, R. Konceptné otázky novej právnej úpravy rozhodcovského konaní v slovenských podmienkach. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vědeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014, s. 501–505.

26 Viz MAISNER, M. Efektivita rozhodčího řízení. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 46–50.

HUČKOVÁ, R. Nové mechanizmy uplatňovania práv spotrebiteľov. *Studia iuridica Cassoviensia*, č. 1/2016, s. 36–45.

HUČKOVÁ, R. *Rozhodcovské konanie*. Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2013, 208 s.

CHOVANCOVÁ, K. Rozhodcovské doložky v spotrebiteľských zmluvách / Európske variácie. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vedeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014, s. 506–524.

JANKŮ, M. A K. MAREK. Dokazování znaleckými posudky v rozhodčím řízení. *Policajná teória a prax*, č. 2/2018, s. 54–63.

JANKŮ, M. *Rozhodčí řízení, Alternativní rozhodování sporů*. Praha: VŠFS, 2015, 143 s.

KINDL, M. Na co nezapomínat při sjednávání rozhodčí smlouvy. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 29–32.

KUBÍČEK, P. Stále rozhodcovské soudy a příprava nové právní úpravy rozhodcovského konania. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vedeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014, s. 541–546.

KUBÍČEK, P. Rozhodcovské konanie a novela zákona o rozhodcovskom konaní. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika V., sborník vedeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, s. 238–241.

LIPTÁK, F. Právne princípy v medzinárodnej obchodnej arbitráži. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vedeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014, s. 547–558.

MAISNER, M. Efektivita rozhodčího řízení. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 46–50.

MAREK, K.: Aktuálně k rozhodčímu řízení před Rozhodčím soudem při HK ČR a AK ČR. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds.): *Sborník Právo, obchod, ekonomika VII, UPJŠ Košice*, 2017, s. 384–395.

MATZNER, J. Rozhodčí doložka – dobrý sluha, špatný pán. *Právní rádce* 1/2015, s. 38–39.

NĚMEC, R. a V. GLATZ. Rozhodčí řízení, jeho specifika a výhody. *Bulletin advokacie* č. 9/2018, s. 16–22.

RABAN, P. Aktuální problémy alternativního rozhodování sporů. In: SUCHOŽA, J. a J. HUSÁR (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vedeckých prací*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014, s. 559–570.

Rozhovor A. J. Bělohávka s V. Horáčkem. In: *Bulletin advokacie* č. 9/2018, s. 14–15.

Rozhovor A. J. Bělohávka s M. Karfíkovou. In: *Bulletin advokacie* č. 9/2018, s. 11–13.

ŘEZNÍČEK, D. Vykonatelnost a výkon rozhodčích nálezů. *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 43–45.

ŠTEVČEK, M. a T. GÁBRIŠ. Reforma rozhodcovského konania v Slovenskej republike s osobitým zreteľom na tzv. obchodnú arbitráž. *Justičná revue* č. 4/2015, s. 448–462.

Recenzenti:

JUDr. Taťána Sommerová, Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: tatana.sommerova@vsfs.cz

doc. JUDr. Petr Liška, Ph.D., LL.M., Právnická fakulta UK Praha,
e-mail: peliska@csas.cz

Otevřené informační zdroje *Informační společnost a internet* *Open Information Sources* *Information Society and Internet*

ŠTĚPÁN KALAMÁR¹

Foto: Ilustrační (upravené)²

Abstrakt

Příspěvek „Otevřené informační zdroje – informační společnost a internet“ je úvodním vstupem k připravovanému seriálu vyhledávání, vytěžování a analyzování dat a informací z otevřených informačních zdrojů. Následující články budou věnovány problematice vytěžování dat a informací z otevřených informačních zdrojů, které mohou být jak z veřejného, tak i soukromého sektoru, jsou volně přístupná na internetu ve strukturované a strojově čitelné podobě.³ Jednotlivé příspěvky budou věnovány vybraným otevřeným zdrojům a možnosti jejich praktického využití pro identifikaci osob a jejich aktivit v digitálním prostředí. Tento seriál je určen nejen pro specialisty pracující na úseku vyhledávání, identifikace a objasňování počítačové kriminality, ale i pro zájemce z řad široké veřejnosti, kteří mají zájem o zvýšení své počítačové gramotnosti.

¹ doc. JUDr. Štěpán Kalamár, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, Praha, Fakulta právních a správních studií, Katedra veřejného a evropského práva, e-mail: 34909@mail.vsfs.cz

² Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Otevřené_vzdělávací_zdroje

³ Newton media: Otevřená data – nedocenený zdroj informací [online]. [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: <http://www.newtonmedia.cz/cs/mediainfo-cz/komentare/otevrena-data-nedoceneny-zdroj-informaci-a-zisku/detail>

Klíčová slova

otevřené informační zdroje, informační společnost, počítačová gramotnost, digitální propast, informační a komunikační technologie (ICT)

Abstract

The contribution "Open Information Sources – Information Society and the Internet" is an introductory entry to the upcoming series of search, extraction and analysis of data and information from open information sources. The following articles will address the issue of data and information extraction from open sources, which can be from both the public and private sectors, are freely accessible on the Internet in a structured and machine-readable form. Individual contributions will be devoted to selected open sources and possibilities of their practical use for identification of persons and their activities in the digital environment. This series is intended not only for specialists working in the field of search, identification and clarification of cybercrime, but also for the general public interested in increasing their computer literacy.

Key words

open information resources, information society, computer literacy, digital divide, information and communication technologies (ICT)

Úvod

Konec minulého 20. století byl charakteristický prognózami a plány pro přechod do nového třetího tisíciletí, jejichž hlavní dominantou byla vize „*informační společnosti*“, jako dalšího stupně vývoje lidské společnosti.

Jak uvádí Jiří Zlatuška ve svém příspěvku „*Informační společnost*“⁴, budování informační společnosti se stává důležitým a významným prvkem veřejné politiky všech rozvinutých zemí celého světa. Setkání ministerské skupiny G7⁵ na konferenci o informační společnosti, které se konalo v Bruselu v únoru 1995 povýšilo budování tzv. „Globální informační společnosti“ na mezinárodní úkol prvořadé důležitosti. Při této příležitosti byl také zahájen provoz internetových stránek Evropské unie – „*Europa*“.⁶

4 ZLATUŠKA, Jiří. Zpravodaj ÚVT MU: Informační společnost [online]. 1998, VIII (4), s. 1–6 [cit. 2019-05-18]. ISSN 1212-0901. Dostupné z: <http://webserver.ics.muni.cz/zpravodaj/articles/122.html>

5 G7: Skupina sedmi hospodářsky nejvyspělejších zemí světa – Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, Velká Británie, USA.

6 www stránky Evropské unie. Europa.eu. Dostupné na: https://europa.eu/european-union/index_cs

Informační společnost

Termín informační společnost se poprvé objevuje v roce 1975 v Norově-Mincově zprávě.⁷ Od té doby se tento pojem objevuje v různých dokumentech a můžeme se s ním setkat ve vládních programech všech rozvinutých zemí. Informační společnost je spojena s využíváním informačních technologií a digitálním obsahem. Je to společnost „založená na integraci informačních a komunikačních technologií do všech oblastí společenského života v takové míře, že zásadně mění společenské vztahy a procesy“.⁸ Důsledkem rozvoje Informačních technologií je nebývalý nárůst informací v digitální formě, které jsou charakteristické jejich shromažďováním, využíváním a šířením prostřednictvím internetu. S tím souvisí i **počítačová gramotnost**. Barbora Červenková ve svém příspěvku „Informační společnost vs digitální propast“⁹ uvádí, že trh zaměstnanosti se s rozvojem informačních a komunikačních technologií (ICT) mění. Tradiční oblasti jak v zemědělství, tak i v průmyslu jsou stále na větším ústupu, a naopak se nebývale rozvíjí oblasti informační, vznikají nové obory a pracovní příležitosti.

Digitální propast (Digital divide) – informační gramotnost

V 90. letech minulého století dochází k obrovské expanzi počítačů a rozvoji internetu po celém světě. S tímto rozvojem úzce souvisí i termín „**Digital divide**“ (*digitální propast – digitální dělení*), což značí nerovnoměrné rozložení informačních a komunikačních technologií (ICT) a přístup k internetu ve společnosti, bez ohledu na hranice jednotlivých států. I bez znalosti výsledků výzkumů z této oblasti se dá vyjádřit předpoklad, že se současným prudkým rozvojem ICT bude přístup k těmto technologiím a k internetu odvislý nejen podle vyspělosti té či oné země, ale též také podle toho, zda se jedná o venkov, město nebo i o různé skupiny uživatelů internetu, a to nejen podle věku, pohlaví, ale i např. dokončeného vzdělání nebo podle specifických skupin obyvatelstva.

Tento předpoklad potvrzuje i Národní telekomunikační a informační správa (**National Telecommunications and Information Administration – NTIA**) amerického ministerstva obchodu, která zveřejnila průzkum „Falling Through the net“ (padající přes síť) se zaměřením na venkov a vybraná města v Americe. Autorka příspěvku „*Digital divide*“ (Digitální dělení) Eva Johanna Schweitzer¹⁰ komentuje rozdíly v přístupu k ICT na základě výsledků tohoto

7 MINC, Alain a Simon NORA. *L'informatisation de la société. Rapport à M. le Président de la République: zpráva pro prezidenta*. 1978. ISBN 13: 978-2020049740.

8 POJEZNÁ, Tereza. Informační společnost: Charakteristika, vybrané strategické dokumenty a orgány, statistická data z roku 2016. In: EDTECH.cz [online]. Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: <https://medium.com/edtech-kisk/informační-společnost-431b81861a42>

9 ČERVENKOVÁ, Barbora. Informační společnost vs digitální propast. EdTech KISK. 2018. ISSN 2570-9364. Dostupné také z: <https://medium.com/edtech-kisk/učící-se-společnost-informace-901718db7acb>

10 SCHWEITZER, Eva Johanna. *Digital divide: society*. In: *Encyclopædia Britannica*. Dostupné také z: <https://www.britannica.com/topic/digital-divide>

průzkumu z poloviny roku 1995 a člení tyto rozdíly v přístupu a v používání ICT **na dvě úrovně**:

- V **1. úrovni** je to otázka přístupu k ICT z pohledu průmyslově vyspělých zemí a rozvojových zemí (globální dělení).
- Ve **2. úrovni** je to otázka používání počítačů a internetu různými socioekonomickými skupinami v rámci jednotlivých států (*sociální dělení*) a pak také různými skupinami uživatelů s ohledem na jejich občanskou angažovanost [civic engagement (tzv. *demokratické dělení*)].

Toto téma je natolik aktuální, že se stalo předmětem zpracování i kvalifikačních prací na různých vysokých školách v České republice. Z mnoha prací pro demonstraci vybírám např. diplomovou práci „Digital Divide v informační společnosti“ Tomáše Punara, který dospěl k závěru, že „čím nižší je socioekonomický status jedince ve společnosti, tím menší je pravděpodobnost, že bude mít k ICT přístup a schopnost je efektivně využívat“.¹¹

Problematickou digitální propasti mezi různými věkovými skupinami a jejím řešením se ve své diplomové práci zabýval Pavel Prudký,¹² který odkazuje především na práci Pippa Norrise,¹³ který rozlišuje koncept „Digital divide“ digitální propasti na tři roviny, a sice na rovinu globální, sociální a demokratickou, a práci Petera Millwarda, který zkoumal důvody, proč se někteří klienti rozhodnou používat internet, zatímco jiní ne.

Šedá digitální propast¹⁴

Podle Millwarda je šedá digitální propast postavena na skutečnosti, že „*použitelnost internetu pro starší generace je založena nejen na dostupnosti technologií, ale také na nedostatku dovedností s nimi pracovat*, což vede k názoru, že informační a komunikační technologie jsou pro mladé, z čehož také u seniorů plyne dlouhodobý, škodlivý nedostatek zájmu o využívání internetu“.¹⁵

11 PUNAR, Tomáš. *Digital Divide v informační společnosti* [online]. Brno, 2009, 55 s., 15 s. příloh. [cit. 2019-05-24]. Available from: <https://theses.cz/id/8ibsr6/Masarykova_univerzita_v_Brně_Fakulta_sociálních_studií_Vedoucí_práce_prof._PhDr._Petr_Mareš,_CSc>.

12 PRUDKÝ, Pavel. *Problematická digitální propast mezi různými věkovými skupinami a její řešení* [online]. Praha, 2011, 89 s., 7 s. příloh. [cit. 2019-05-23]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/46833/DPTX_2010_1__0_286550_0_95062.pdf. Diplomová práce. Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK. Vedoucí práce doc. PhDr. Rudolf Vlasák.

13 NORRIS, P. *Digitální dělení: občanská angažovanost, chudoba na informace a internet v demokratických společnostech*. Cambridge: Cambridge univerzitní tisk. 2001.

14 „Šedá digitální propast“: Vnímání, vyloučení a bariéra přístupu k internetu pro starší lidi Peterem Millwardem. První pondělí, svazek 8, číslo 7 (červenec 2003).

15 MILLWARD, Peter. *The "grey digital divide": Perception, exclusion and barriers of access to the Internet form older people*. *Firstmonday.org* [online]. peer-reviewed journal, on the internet, 2003, 7. 7. 2003, 8 (7) [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1066/986#m4>

Termíny „**Šedá digitální propast**“ a „**funkční gramotnost**“¹⁶ jsou spojené nádoby. Funkční gramotnost lze chápat nebo také definovat i jako „*sníženou schopnost fungovat v rychle se proměňující informační společnosti*“ u věkově starších lidí.¹⁷

V roce 1978 proto UNESCO poprvé přišlo s termínem funkční gramotnosti v definici, podle které: „*Funkčně gramotný člověk je takový, který může být zapojen do všech aktivit, v nichž je pro efektivní fungování v jeho skupině a komunitě vyžadována gramotnost, a také které mu umožňují pokračovat ve využívání čtení, psaní a počítání v zájmu jeho vlastního komunitního rozvoje* (UNESCO, 1978:12).“ V této definici byla mezi gramotnost poprvé zahrnuta i dovednost počítání. V souvislosti s funkční gramotností Unesco používá i termíny **digitální, internetová a mediální gramotnost, internetová gramotnost někdy splývá s počítačovou gramotností**.¹⁸

Obecně se předpokládá, že tyto rozdíly posilují sociální nerovnosti a způsobují přetrvávání nedostatku informací nebo znalostí u těch skupin občanů, kteří mají přístup k novým médiím a mohou si dovolit je vlastnit („*haves*“) a využívat je, a těch, kteří si to dovolit nemohou, nemajetní občané („*have nots*“). Tato výzkumná zpráva odhalila rozsáhlé nerovnosti v přístupu k ICT v jednotlivých členských státech USA, přičemž migrantské nebo etnické menšiny a starší, méně majetní lidé žijící na venkově s nízkou úrovní vzdělání, byli a stále ještě jsou vyloučeni z využívání internetových služeb. I přes poměrně velké rozšíření internetových služeb i následné studie ukázaly, že digitální propast – rozdělení se stále udržuje, a to jak ve Spojených státech, tak i v zahraničí, především v tzv. zemích třetího světa. Byly zjištěny rozdíly v přístupu a využívání ICT nejen podle věku, vzdělání, etnických skupin, struktury rodiny, pohlaví, ale i příjmu v zaměstnání a místa bydliště. Bylo zjištěno, že největšími osvojovateli ICT byli mladí městští muži a ženy s vysokou úrovní vzdělání, žijící v malých rodinách s dětmi, přičemž muži na tom byli procentuálně lépe než ženy. Jak průzkum ukázal, tak tito lidé s největší pravděpodobností disponují nejen vlastnictvím ICT (privilegovaná skupina tzv. „majetní“, ale také **zkušenostmi a dovednostmi potřebnými k užívání a využívání internetu online**, kteří zde vyhledávají informace pro řešení svých profesních, politických nebo jiných zájmů. Na druhé straně méně majetní, kteří nemají dostatek navigačních dovedností, volí místo profesního vyhledávání dostupných informací spíše zábavu na internetu prostřednictvím různých sociálních sítí nebo her.

Šíření internetu na globální úrovni ovlivňují další faktory, jako např. hrubý domácí produkt, objem mezinárodního obchodu, stupeň demokratizace společnosti, deregulace telekomunikačního trhu, hustota komunikační infrastruktury a investice do výzkumu a vývoje. Proto také průmyslově rozvinuté země jsou náchylnější k zavádění nových technologií, než je tomu u méně rozvinutých zemí.

16 V roce 1978 proto UNESCO poprvé přišlo s termínem funkční gramotnosti v definici, podle které: „*Funkčně gramotný člověk je takový, který může být zapojen do všech aktivit, v nichž je pro efektivní fungování v jeho skupině a komunitě vyžadována gramotnost, a také které mu umožňují pokračovat ve využívání čtení, psaní a počítání v zájmu jeho vlastního komunitního rozvoje* (UNESCO, 1978:12).“ V této definici byla mezi gramotnost poprvé zahrnuta i dovednost počítání.

17 RABUŠICOVÁ, ref. 1, s. 18.

18 PRUDKÝ, ref. 1, s. 25.

Jak uvádí Eva Grycová ve své rigorózní práci *Digitální propast jako faktor sociálního vyloučení seniorů*:¹⁹ „Internet a sociální sítě vytváří virtuální prostor, ve kterém si každý uživatel může zcela anonymně a nezávisle na předchozích zkušenostech vytvářet novou životní roli a nové sociální kontakty. Pokud prožije ve virtuální realitě pozitivní a sebe potvrzující zkušenosti, míra jeho e-self-efficacy stoupne nezávisle na míře self-efficacy²⁰ v reálném životě.“ A dá se souhlasit s předpokladem, že pozitivní zkušenost ve virtuálním světě, je cestou k překonání hrozící digitální propasti.

Marek Mozola²¹ se ve své kvalifikační práci na téma: „Digitální gramotnost nebo digitální demence“ zabýval problematikou užívání a nadužívání digitálních médií dětmi ve věku 9–12 let. Při definování digitální gramotnosti odkazuje na Americkou asociaci knihoven (American Library Association – ALA), jejíž výbor pro gramotnost definuje **gramotnost** jako „schopnost identifikovat, chápat, interpretovat, vytvářet, komunikovat a počítat pomocí tištěných a psaných materiálů spojených s různými kontexty. Gramotnost zahrnuje kontinuum učení, které jednotlivcům umožňuje dosáhnout jejich cílů, rozvíjet jejich znalosti a potenciál a plně se účastnit ve své komunitě a širší společnosti.“ Sám pak dovozuje, že **digitální gramotnost** je schopnost číst, porozumět, interpretovat, vytvářet a dále komunikovat různá sdělení při využití digitálních technologií.

Výběrové šetření Českého statistického úřadu

Český statistický úřad (ČSÚ) provádí od roku 2003 každoročně výběrové šetření o využívání vybraných informačních a komunikačních technologií (ICT) v domácnostech a mezi jednotlivci. Toto **Výběrové šetření o ICT v domácnostech a jejich využívání jednotlivci (VŠIT)** probíhá od roku 2006 dle Nařízení Evropské komise a Evropského parlamentu ke statistikám informační společnosti,²² a tím umožňuje srovnání s jednotlivými zeměmi EU.

Šetření VŠIT je reprezentativní na populaci osob žijících v soukromých domácnostech na území České republiky ve věku 16 a více let (do tohoto šetření nejsou zahrnuti ti, co žijí v tzv. kolektivních domácnostech – ústavy sociální péče, domovy důchodců, nápravná zařízení apod.). V roce 2017 se jednalo o skupinu respondentů čítající 8,8 mil. osob a 4,5 mil. domácností.

19 GRYCOVÁ, ref. 1, s. 47.

20 Self-efficacy lze definovat jako sebedůvěru ve vlastní schopnosti a dovednosti při dosahování stanovených cílů, sebeuplatnění, přesvědčení o vlastní způsobilosti plánovat a jednat způsobem nezbytným k dosažení nějakého cíle, zvládnutí nějaké situace či úkolu v nejširším slova smyslu.

21 MOZOLA, Marek. *Digitální gramotnost nebo digitální demence?* 2018. Diplomová práce. Vysoká škola finanční a správní. Vedoucí práce Ondřej Roubal.

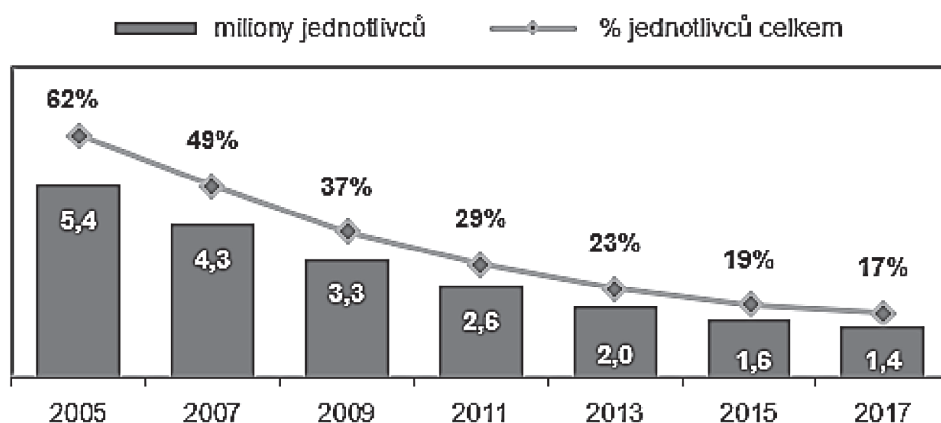
22 Nařízení Evropské komise a Evropského parlamentu ke statistikám informační společnosti: REGULATION No. 808/2008 [online]. In: [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:143:0049:0055:EN:PDF>

Údaje, které uvádí Eurostat²³ za české jednotlivce, se mírně odlišují od údajů, které publikuje ČSÚ. Je to dáno tím, že Eurostat zahrnuje jednotlivce pouze ve věku 16 až 74 let, kdežto ČSÚ starší 16 let (16+), bez dalšího věkového omezení, proto ve srovnávacích tabulkách jsou uvedeny dvoje hodnoty 16+ (údaj ČSÚ) a celkem 16–74 (údaj Eurostat).

Oblast vědy, technologií a inovací (dále jen VTI) představuje z dlouhodobého časového hlediska jeden z klíčových hybných prvků umožňujících zvyšování produktivity, ekonomického růstu, zaměstnanosti, udržitelného rozvoje a sociální soudržnosti společnosti.²⁴

Pokud se zaměříme na Českou republiku a podíváme se na statistické vyhodnocení jednotlivců, kteří nikdy nepřišli do styku s ICT a nikdy nepoužili internetové služby, tak zatímco v roce 2005 jich bylo 5,4 milionů (62 %), tak v roce 2017 jich bylo již jen 1,5 milionů (17 %) uživatelů, viz graf č. 1.

Graf č. 1 – Jednotlivci, kteří nikdy nepoužili internet v ČR – 2005–2017

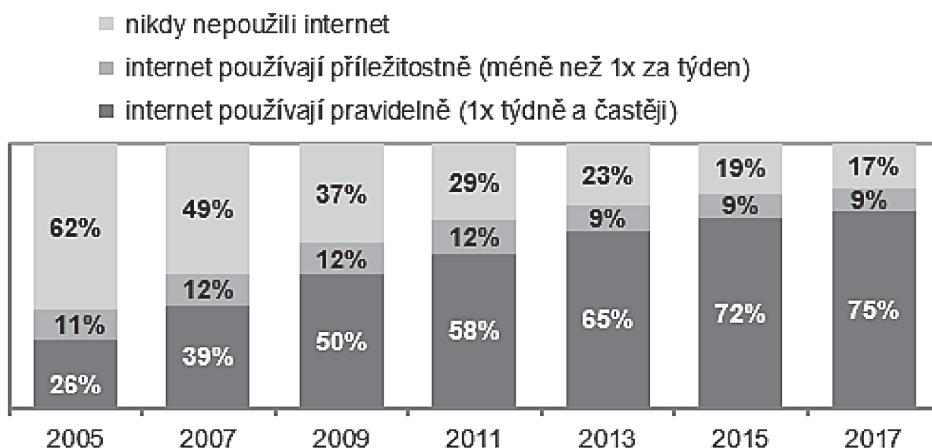

Srovnáme-li uživatele, kteří nikdy nepoužili internet, s těmi, co internet používají příležitostně (méně než 1x za týden), a těmi, co používají internet pravidelně (1x týdně a častěji), tak lze vysledovat, že zatímco počty těch, co nikdy nepoužili internet, anebo co používají internet pouze příležitostně, se rok od roku snižují, tak naopak počet uživatelů, kteří používají internet pravidelně, ročně narůstá, viz graf č. 2.

²³ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/browse-statistics-by-theme>

²⁴ <https://www.czso.cz/csu/czso/2d00319feb>

Graf č. 2 – Používání internetu jednotlivci v ČR 2005–2017

Další graf č. 3 nám umožňuje i mezinárodní srovnání, když v ČR použilo internet alespoň jednou v životě 83,4 % respondentů, tak v zemích EU to bylo 88,8 %, obdobně je tomu i u těch, co použili internet alespoň 1x v posledních 3 měsících, nebo u těch co užívají internet každý den nebo skoro každý den 63,1 %; zahraniční srovnání 68,2 %.

Graf č. 3 – Používání internetu jednotlivci v ČR – 2017

	alespoň jednou v životě	v posledních 3 měsících*	každý den nebo skoro každý den
Celkem 16+	83,4	78,7	63,1
Celkem 16–74	88,8	84,5	68,2
<i>podle pohlaví</i>			
muži 16+	86,1	81,6	66,4
ženy 16+	81,0	76,0	59,9
<i>podle věkových skupin</i>			
16–24 let	99,8	99,0	96,5
25–34 let	98,2	96,4	88,6
35–44 let	97,9	96,9	80,5
45–54 let	94,3	91,5	68,1
55–64 let	82,2	75,3	50,0
65+	45,8	33,6	19,4
<i>podle dokončeného vzdělání (25+)</i>			
základní	44,1	34,6	16,9
střední bez maturity	74,4	68,1	45,0
střední s maturitou	90,6	86,0	69,9
vysokoškolské	97,3	95,0	87,9
<i>podle specifické skupiny populace</i>			
ženy na rodičovské dovolené	98,2	94,7	83,3
studenti 16+	99,9	99,7	97,5
starobní důchodci	49,2	37,0	21,0

zahraniční srovnání
68,2 %

Ve srovnání podle
dokončeného
vzdělání:
nejvíce využívají
ICT respondenti
s VŠ vzděláním
87,9 %

Rozdíly nalezneme i při srovnání mezi pohlavími, když muži využívají internet více než ženy (66,4 % muži, 59,9 % ženy).

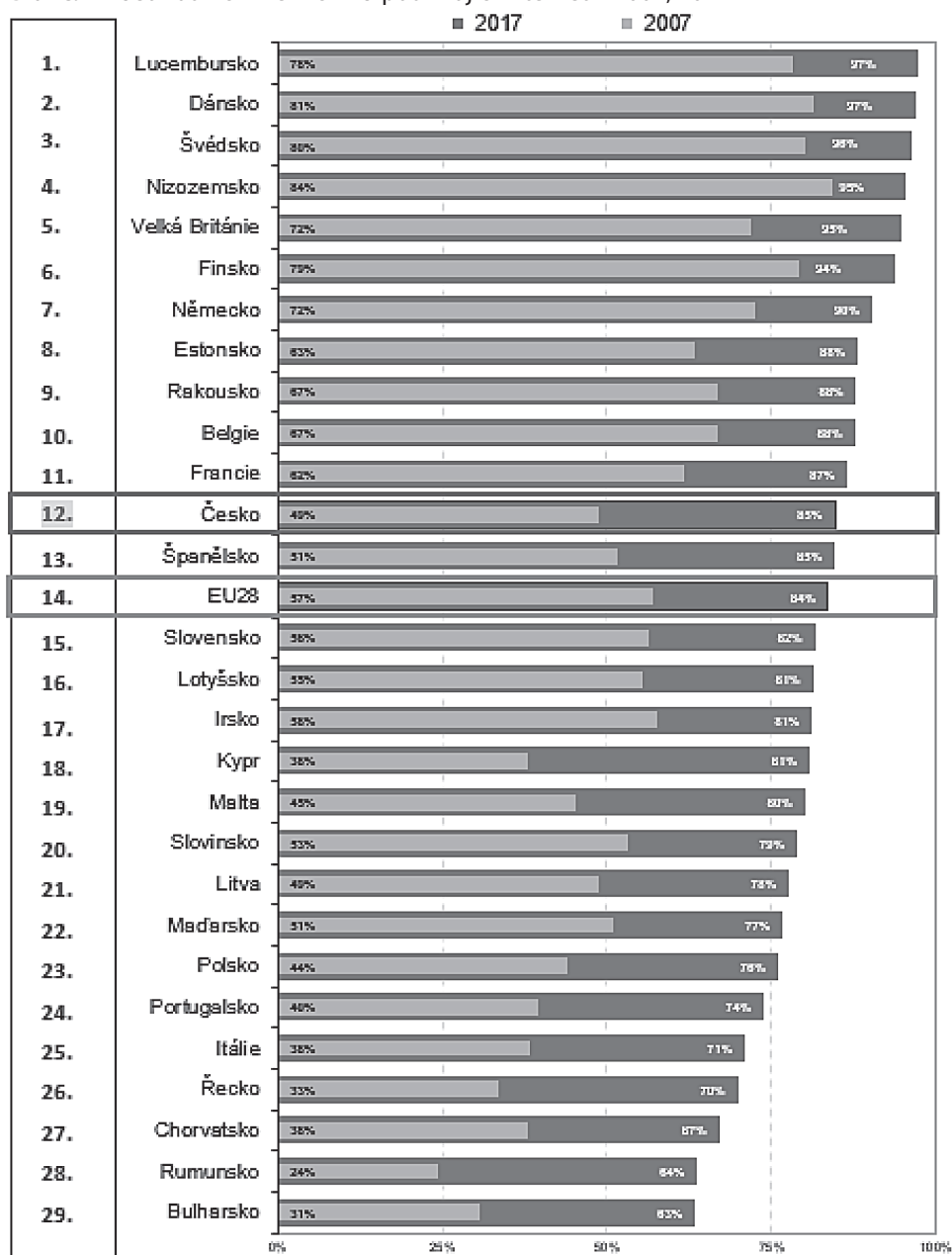
Ve srovnání podle věkových skupin je na tom nejlépe věková skupina mezi 16–24 lety (96,5 % *používá internet každý den nebo skoro každý den*) a jak tyto skupiny stárnou, tak se i snižuje zastoupení těch, co užívají internet pravidelně, kde výrazně nižší zastoupení má věková skupina seniorů 65+ let (19,4 %). Zajímavým ukazatelem je i dokončené vzdělání, kdy čím vyšší dokončené vzdělání, tím i vyšší % respondentů, kteří využívají internet každý den nebo skoro každý den. Nejvíce využívají internetové služby vysokoškoláci (87,9 %).

Zajímavé je srovnání také podle specifických skupin. Nejvíce využívají internet studenti (97,5 %), kteří mohou internetové služby, pokud na to mají prostor, využívat prostřednictvím wifi sítě i během dne, tj. během svého pobytu ve škole. Poměrně vysoké procento využívání internetu (83,3 %) zastupují ženy na rodičovské dovolené a nejmenší zastoupení pak mají starobní důchodci (21,0 %), viz graf č. 3.

Zajímavé je i srovnání, jak si stojí jednotlivci z České republiky ve srovnání s ostatními zeměmi EU, což nám znázorňuje graf č. 4, kde jsou data z roku 2007 ve srovnání s rokem 2017 samostatně u každé země EU řazené od těch nejlepších dolů.

Nejlépe na tom je Lucembursko, kde v roce 2007 používalo internet 78 % respondentů a v roce 2017 pak již 97 %. Ve srovnání s Dánskem je Lucembursko hodnoceno lépe, protože oproti Dánsku učinili za 10 let největší pokrok (rozšíření), o 19 % bodů, kdežto Dánsko jen o 16 % bodů. Za zmínku stojí ještě Švédsko na 3. místě, kde v roce 2017 užívalo internet 96 %, Nizozemsko s Velkou Británií s 95 %, Finsko s 94 % a Německo s 90 %. Česká republika se v mezinárodním srovnání umístila na 12. místě ještě za Estonskem, Rakouskem, Belgií a Francií s 85 % body. Oproti roku 2007, kdy Česká republika vykazovala 49 % bodů, došlo během 10 let k výraznému zlepšení využívání ICT domácnosti a jednotlivci a to o 36 % bodů. V roce 2007 Česká republika s vykazovanými 49 % byla za evropským průměrem (57 % bodů), v roce 2017, tedy o 10 let později, kdy evropský průměr vykazuje 84 % bodů, tak Česká republika se svými 85 % si své postavení vylepšuje a dostává se před evropský průměr. Předposlední místo v tomto žebříčku zaujalo Rumunsko s 64 % body a poslední Bulharsko s 63 % body, viz graf č. 4.

Graf č. 4 – Jednotlivci v zemích EU používající internet – 2007; 2017

Toto je drobná ukázka, že tzv. „*Digitální propast*“ (*Digital divide*) nerovnoměrného rozložení informačních a komunikačních technologií (ICT) a přístup k internetu ve společnosti se musí zákonitě dotýkat i České republiky.

Competitive intelligence

Dynamický vývoj současné informační společnosti klade vysoké nároky i na informace²⁵ a ty zas hrají velmi důležitou roli v životě nejen jednotlivých států, vlád, organizací a firem, ale i v životě každého z nás. Všechny výše zmíněné subjekty se snaží v konkurenčním prostředí uspět a být lepší než ten druhý. K tomu využívají informace o své konkurenci, které v současném světě lze dohledat a získávat z otevřených informačních zdrojů prostřednictvím internetové sítě. Nepřetržité vyhledávání dat a informací o konkurenci, jejich sběr a následné analyzování slouží k vlastnímu srovnání s ostatními konkurenty a vyvarování se případných vlastních chyb, využití slabin konkurence ve svůj prospěch, popř. využití těchto informací k vlastnímu rozvoji, inovování výrobků, výrobních či pracovních postupů apod. Vlády jednotlivých zemí k získávání informací využívají především zpravodajské služby, ve firemním / podnikovém sektoru se rozvíjí oblast tzv. „Competitive intelligence“.

Competitive intelligence (CI) vymezuje oblast, které se u nás také říká **konkurenční zpravodajství** – jedná se o nepřetržité, systematické zjišťování a vyhodnocování informací, které pomáhají odhalovat slabé a silné stránky konkurence a rozpoznat její strategii. Jedná se o cílený proces získávání informací z konkurenčního prostředí. Kdo si dnes chce udržet výsostní postavení v oblasti obchodního nebo finančního světa, ten si potřebuje nutně osvojit metodu práce tzv. „Competitive intelligence“ („Konkurenčního zpravodajství“).²⁶

Doc. Papík ve své recenzi k monografii profesora Zdeňka Molnára „**Competitive intelligence aneb jak získat konkurenční výhodu**“²⁷ uvádí: „Překlad pojmu **competitive intelligence** (dále také **CI**) jako **konkurenční zpravodajství** se příliš neosvědčil a není ani přesný, dokonce může být zavádějící“, což autor sám v historických souvislostech rozebírá v úvodu publikace. Z definic různého původu lze pro snazší pochopení uvést následující: „**CI je systematický a etický program (rozuměj proces, pozn. autora této recenze) zaměřený na získávání, analyzování a nakládání s externími informacemi, který může mít dopad na firemní plány, rozhodování či operace.**“²⁸

Podstatu konkurenčního zpravodajství pak lze spatřovat v tom, že mnoho manažerů setrvává v omylu, že to, co potřebují k rozhodování, jsou **informace**. To však v současné době rychle vede k zahlcení informacemi a k následné neschopnosti jakkoliv rozhodnout.

25 Ve světě počítačů slouží informace ke zpracování, skladování nebo přenášení dat. V běžném životě je akt informování chápán jako komunikace za účelem získání nebo sdělení nových skutečností. Zdroj: <https://it-slovník.cz/pojem/informace>

26 ČECH, Martin, Kateřina BYLOKOVÁ, Alena SEDLÁČKOVÁ a Martina STROUPKOVÁ. *Competitive Intelligence a Portál CI* [online]. 2009 [cit. 2019-06-05]. ISSN 1802-9736. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/competitive-intelligence-portal-c>

27 MOLNÁR, Zdeněk. *COMPETITIVE INTELLIGENCE: aneb jak získat konkurenční výhodu*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze – Nakladatelství Oeconomica, 2012, 254 s. ISBN 978-80-245-1908-1.

28 PAPÍK, Richard a Zdeněk MOLNÁR. *Competitive Intelligence aneb jak získat konkurenční výhodu*. Knihovna plus [online]. 2014, č. 1 [cit. 2015-09-17]. Dostupný z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus141/papik.htm>>. ISSN 1801-5948.

To, co manažer skutečně potřebuje, je zpravodajství, tj. **znalosti** pomáhající učinit konkrétní rozhodnutí v konkrétní situaci. Informace jsou pouze vybraná fakta (data) o minulosti, popis něčeho, co se stalo nebo co existuje.²⁹ Zpravodajství je vždy orientované do budoucnosti. „**Budoucnost** nepatří těm, kdo budou informace produkovat nebo přenášet, ale těm, **kdo ovládnou nástroje pro jejich účinné filtrování, prohledávání a zobrazování ve smysluplných souvislostech.**“³⁰

Závěr

Tento příspěvek není prioritně zaměřen na analýzu rozložení ICT a jejich přístupu a využívání jednotlivci a domácnostmi v ČR, ale naopak jeho smyslem je zaměřit pozornost a v následujících příspěvcích – pokračování zacílit na ty uživatele ICT, kteří jsou profesně zaměřeni na vyhledávání informací, tedy ty, kteří vlastní ICT a tyto využívají (*nejen pro své soukromé – domácí potřeby, ale především pro potřeby svého profesního zaměření*) tím, že pravidelně přistupují na internet a využívají služby pro vyhledávání dat a informací z otevřených informačních zdrojů.

Otázkou je, jak tito uživatelé ovládají metodu práce tzv. „Competitive intelligence“, tedy umění vyhledávat, shromažďovat a následně analyzovat tyto data a informace (*internetová/počítačová gramotnost*) pro jejich případné následné využití, a to jak pro dokumentaci podezření, že se může jednat o nedovolené jednání, které je v rozporu s trestním zákoníkem, tak i jako důkazu v následném trestním řízení. Tady se již přesouváme z domácího využívání ICT do profesní oblasti. Nutno podotknout, že statistické šetření do jisté míry napovídá i tomu, do jaké míry uživatelé ICT vládnu uměním vyhledávat data a informace v otevřených informačních zdrojích pro potřeby svého profesního zaměření.

Budoucí série příspěvků bude tedy především zaměřena na vyhledávání dat a informací z otevřených informačních zdrojů (*volně přístupných, jako např. katastr nemovitostí, živnostenský rejstřík, obchodní rejstřík, identifikace odesílatele e-mailové pošty apod.*), jejich analýzu a vyhodnocení jejich relevantnosti, využití zjištěných informací pro potřeby trestního řízení.

Cílem připravované série by mělo být zodpovězení otázky: „*Je možné metodu Competitive intelligence (**konkurenčního zpravodajství**) využívat i v důkazním řízení?*“ Pokud ano, tak kde, které orgány činné v trestním řízení a popř. v jaké fázi trestního řízení?

29 KALAMÁR, Štěpán. Využití vybraných informačních zdrojů a metod Competitive intelligence při odhalování a objasňování kybernetické kriminality. Praha, 2015. Habilitační práce. Policejní akademie ČR.

30 SAFFO, Paul. Institute for the Future. Více zde: <http://wellkonzult-cz.webnode.cz/news/bude-publikovano-pozdej9/>

Seznam bibliografických odkazů

KALAMÁR, Štěpán. *Využití vybraných informačních zdrojů a metod Competitive intelligence při odhalování a objasňování kybernetické kriminality*. Praha, 2015. Habilitační práce. Policejní akademie ČR.

MOZOLA, Marek. *Digitální gramotnost nebo digitální demence?*. 2018. Diplomová práce. Vysoká škola finanční a správní. Vedoucí práce Ondřej Roubal.

POJEZNÁ, Tereza. Informační společnost: Charakteristika, vybrané strategické dokumenty a orgány, statistická data z roku 2016. In: EDTECH.cz [online]. Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: <https://medium.com/edtech-kisk/informační-společnost-431b81861a42>.

PRUDKÝ, Pavel. *Problematika digitální propasti mezi různými věkovými skupinami a její řešení* [online]. Praha, 2011 [cit. 2019-05-23]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/46833/DPTX_2010_1__0_286550_0_95062.pdf. Diplomová práce. Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK. Vedoucí práce doc. PhDr. Rudolf Vlasák.

PUNAR, Tomáš. *Digital Divide v informační společnosti* [online]. Brno, 2009 [cit. 2019-05-24]. Available from: <<https://theses.cz/id/8ibsr6>> Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, vedoucí práce prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.

RABUŠICOVÁ, Milada. *Gramotnost: staré téma v novém pohledu*. Brno: Georgetown, 2002. ISBN 80-862-5114-4.

SCHWEITZER, Eva Johanna. Digital divide. *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2019-05-20]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/digital-divide>

ZLATUŠKA, Jiří. Informační společnost. *Zpravodaj ÚVT MU*. 1998, roč. VIII, č. 4, s. 1–6. ISSN 1212-0901.

Internetové zdroje

ČECH, Martin, Kateřina BYLOKOVÁ, Alena SEDLÁČKOVÁ a Martina STROUPKOVÁ. *Competitive Intelligence a Portál CI* [online]. 2009 [cit. 2019-06-05]. ISSN 1802-9736. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/competitive-intelligence-portal-c>

Český statistický úřad: *Informační společnost v číslech – 2018* [online]. [cit. 2019-05-31]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/informacni-spolecnost-v-cislech>

Digitální gramotnost: zpráva o stavu a výuce digitální gramotnosti a komparace se zahraničím [online]. In: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33922/Digitalni_gramotnost_-_Zprava_o_stavu_a_vyuce_digitalni_gramotnosti_a_komparace_se_zahranicim.pdf

DOŠKO, Pavel. Competitive intelligence a možnosti jeho využití v podnikání. *Sekuritaci.cz* [online]. 22. 6. 2013, 2013 [cit. 2019-07-08]. ISSN 1802-6710. Dostupné z: <http://www.sekuritaci.cz/competitive-intelligence-a-moznosti-jeho-vyuziti-v-podnikani/>

GRYCOVÁ, Eva. *Digitální propas jako faktor sociálního vyloučení seniorů* [online]. Olomouc, 2013 [cit. 2019-05-23]. Dostupné z: https://theses.cz/id/2gyha7/Digitalni_propast_jako_faktor_socialniho_vyloucení_senior.pdf. Rigorózní práce. Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci.

ČERVENKOVÁ, Barbora. Informační společnost vs digitální propast. *EdTech KISK*. Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 2017. ISSN 2570-9364. Dostupné také z: <https://medium.com/edtech-kisk/učící-se-společnost-informace-901718db7acb>

Informační společnost v číslech 2017. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/46014808/061004-17_S.pdf/b9a0a83e-7a6f-4613-b1df-33fe8b5d1a8e?version=1.1

Jednotlivci pravidelně využívající internet. *Eurostat: Your key to European statistics* [online]. [cit. 2019-05-31]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database>

MANA, Martin. Věda a výzkum z pohledu statisti. In: *Český statistický úřad* [online]. 20. 12. 2014 [cit. 2019-05-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/2d00319feb>

MATEJŮ, Petr. Funkční gramotnost dospělých. *PIAAC – Mezinárodní výzkum dospělých* [online]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1998 [cit. 2019-07-16]. Dostupné z: <http://www.piaac.cz/sials>

MILLWARD, Peter. The "grey digital divide": Perception, exclusion and barriers of access to the Internet form older people. *Firstmonday.org* [online]. peer-reviewed journal, on the internet, 2003, 7.7.2003, 8(7) [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1066/986#m4>

MINC, Alain a Simon NORA. *L'informatisation de la societe. Rapport à M. le Président de la République: zpráva pro prezidenta*. 1978. ISBN 13: 978-2020049740.

MOLNÁR, Zdeněk. COMPETITIVE INTELIGENCE: *aneb jak získat konkurenční výhodu*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze – Nakladatelství Oeconomica, 2012, 254 s. ISBN 978-80-245-1908-1.

Nařízení Evropské komise a Evropského parlamentu ke statistickým informační společnosti: REGULATION No. 808/200č [online]. In: [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:143:0049:0055:EN:PDF>

NEUMAJER, Ondřej. Být digitálně gramotný už neznamena jen ovládat počítač. *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 20. 3. 2017, 2017 [cit. 2019-07-12]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://spomocnik.rvp.cz/clanek/21311/BYT-DIGITALNE-GRAMOTNY-UZ-NEZNAMENA-JEN-OVLADAT-POCITAC.html>

Norris, P. (2001). Digitální dělení. V digitální propasti: občanská angažovanost, chudoba informací a internet ve světě (komunikace, společnost a politika, s. 3–25). Cambridge: Cambridge univerzitní tisk. doi: 10.1017 / CBO9781139164887.003

PAPÍK, Richard. MOLNÁR, Zdeněk. Competitive Intelligence aneb jak získat konkurenční výhodu. *Knihovna plus* [online]. 2014, č. 1 [cit. 2015-09-17]. Dostupný z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus141/papik.htm>>. ISSN 1801-5948.

Státní informační a komunikační politika e-Česko 2006. In: *Www.culturenet.cz* [online]. [cit. 2019-05-18]. Dostupné z: <http://www.culturenet.cz/res/data/002/000269.pdf>

Použité internetové odkazy

<https://www.czso.cz/csu/czso/vyuzivani-informacnich-a-komunikacnich-technologiei-v-domacnostech-a-mezijednotlivci>

<https://www.czso.cz/csu/czso/pristup-jednotlivcu-k-vybranim-informacnim-a-komunikacnim-technologieim>

<https://www.czso.cz/csu/czso/informacni-spolecnost-v-cislech>

<https://www.earchiv.cz/anovinky/ai2364.php3>

<https://www.earchiv.cz/b19/b0312001.php3>

<https://www.earchiv.cz/b18/b1217001.php3>

<https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1066/986>

<http://www.piaac.cz/publikace>

<http://www.piaac.cz/sials>

Recenzenti:

JUDr. Zdeněk Sadílek, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: zsadilek@volny.cz

Mgr. Eva Kramulová, Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru,
e-mail: ekramulova@seznam.cz

Recenze

Informace o vydaných vědeckých publikacích

MARKÉTA BRUNOVÁ¹

V průběhu roku 2019 byly vydány v nakladatelství Aleš Čeněk dvě významné vědecké publikace, které jsou výstupem z vědecké a výzkumné činnosti na Katedře kriminalistiky a forenzních věd a Katedře veřejného a evropského práva Fakulty právních a správních studií VŠFS v akademickém roce 2018/2019.

Jako tradičně proběhl již V. ročník stálé mezinárodní vědecké konference – „Trestně právní a kriminalistické aspekty dokazování“, na které byly prezentovány výsledky výzkumu z oblasti dokazování, kriminalistiky a forenzních disciplín. Výsledkem je za prvé Sborník z konference, který shrnuje vše podstatné, co bylo v poslední době ve směru rozvoje trestního práva, kriminalistiky a forenzních věd vykonáno a co bylo mimo jiné zúročeno i při přípravě několika monografií, a za druhé je to publikace (monografie) „Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty“.

Ke konci roku 2018 se konal IX. ročník mezinárodní vědecké konference „Bezpečná Evropa 2018“, která byla zaměřená na fenomén bezpečnosti a prezentaci výsledků výzkumu v procesu konstituování a rozvoje bezpečnostních věd a s ním spojených právních, kriminologických, technických a dalších aspektů. Konference, kterou uspořádala Katedra veřejného a evropského práva na Fakultě právních a správních studií VŠFS, se zúčastnili přední odborníci zabývající se problematikou bezpečnostních věd, ale i z policejní a bezpečnostní praxe z Ukrajiny, Polska, Slovenska a České republiky.

Garant konference a odpovědný řešitel výzkumu „Konstituování a rozvoj bezpečnostních věd a transfer vědeckých poznatků do bezpečnostní praxe“ prof. Viktor Porada konstatoval, že výzkum byl úspěšně ukončen a k závěrečné diskusi představil téměř finální výstup – kolektivní monografii: „Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie“. V diskusi byly předneseny náměty, na něž mohli autoři monografie, pokud to bylo v souladu s jejich koncepcí, reagovat.

Finálním výsledkem vědecko-výzkumné činnosti bylo zpracování a vydání dvou významných vědeckých monografií:

Porada, V. a kol. (spoluautoři: J. Straus, R. Rak, E. Bruna, M. Brunová aj.) *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Plzeň: A. Čeněk, 2019. 1200 s. ISBN 978-80-7380-741-2.

Porada, V. a kol. (spoluautoři: R. Rak, E. Bruna, V. Zoubek, M. Brunová aj.) *Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie*. Plzeň: A. Čeněk, 2019, 798 s. ISBN 978-80-7380-758-0.

¹ JUDr. Markéta Brunová, Ph.D., LL. M, vedoucí Katedry veřejného a evropského práva, Fakulta právních a správních studií VŠFS Praha

Publikace „Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty“, jež je svým pojetím zcela originální a nemá v ČR srovnávací ekvivalent, může být vhodnou pomůckou pro studium kriminalistiky v rámci výchovně vzdělávacího procesu zejména technických a přírodovědných vysokých škol, na kterých již v minulosti, ale hlavně v současné době probíhá úspěšné řešení řady složitých vědecko-výzkumných úkolů kriminalisticko-technického, zejména forenzního zaměření, zkrátka všude tam, kde se zkoumají stopy a probíhá proces kriminalistické identifikace a dokazování trestné činnosti nebo jiné negativní události. Především však znalcům z oboru kriminalistika a forenzní vědy a studentům, absolventům studia technické znalectví a doktorandům soudního inženýrství. Dále je určena znalcům a expertům Kriminalistických (a expertních) ústavů v ČR a SR, Ústavům soudního lékařství, psychologie, psychiatrie a sexuologie v ČR a SR, **Ústavům kriminalistiky a forenzních věd některých soukromých vysokých škol, zejména ale naší Fakulty právních a správních studií Vysoké školy finanční a správní**, ale i jiným vědecko-pedagogickým pracovištím spojeným s problematikou bezpečnosti, kriminalitou a kriminalistikou. V textu je proto zvýrazněn teoretický a technický aspekt speciálních kriminalistických teorií, zejména učení o kriminalistických stopách, kriminalistické identifikaci, kriminalistických verzích, kriminalistické situaci, kriminalistické dokumentaci, kriminalistické informatice, způsobech páčání trestného činu aj.

Některé části monografie jsou využitelné i při výuce kriminalistických teorií a metodologie kriminalistické vědy, kriminalistické techniky, taktiky a metodiky vyšetřování i na právnických fakultách a policejních akademiích v České i Slovenské republice, v rámci bakalářského, ale zejména magisterského a doktorského studia a v kriminalistické, vyšetřovací a znalecké praxi.

Publikace „Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie“ jako první tohoto druhu předkládá výsledky vlastních výzkumných a dalších vědeckých aktivit mezinárodního výzkumného kolektivu. Je určena především vědeckému společenství konstituujícím se bezpečnostních věd, teoretikům a praktikům působícím na různých pracovních pozicích na všech stupních bezpečnostní organizace, ale i širší odborné veřejnosti, zajímající se o bezpečnostní problematiku, anebo subjektům, které za bezpečnost a veřejný pořádek přímo zodpovídají.

Kolektivní monografie pojednává o základních teoretických a metodologických přístupech v oblasti teorie a metodologie bezpečnostních věd, které umožňují následnou analýzu bezpečnostní profese, cílů a úkolů bezpečnostních subjektů, bezpečnostních událostí, situací, informací a bezpečnostních činností. Jsou uvedena základní východiska úvodu do teorie a metodologie bezpečnostních věd, jako věd praktických, s cílem připravit tak podmínky pro konstituování a rozvoj vědního oboru, který se zabývá fenoménem bezpečnosti, ale zejména o správné, efektivní a ekonomické bezpečnostní jednání a projektování bezpečnostních činností.

V současné době se zvyšuje potřeba nových vědeckých poznatků a potřeba vědecké organizace bezpečnostní činnosti. Nové strukturální a funkcionální dimenze bezpečnostní praxe vyžadují efektivní transfer vědeckých poznatků, který funguje jako permanentní extenze a vzájemné ovlivňování vědeckých poznatků a praktické činnosti. Jeho efektivnost

je ovlivňována především úrovní reálného využívání vědeckých poznatků v bezpečnostní praxi. V publikaci jsou z tohoto důvodu předloženy modelové představy o tom, jak vědecké poznatky získávat, rozšiřovat, implementovat a transformovat do bezpečnostní praxe.

Jde o to pochopit a prozkoumat, jak se vědecké poznání a jeho výsledky prosazují do složitých variant bezpečnostní praxe, analyzovat metodologické, metodické i konceptuální základy procesu transformace vědeckých poznatků do základních struktur bezpečnostní organizace. Předpokládá se, že obsah publikace přispěje k prosazení širšího užívání, rozšiřování a posilování vědeckých poznatků o jednotlivých druzích bezpečnostní činnosti. Právě těmto, ale i jiným otázkám a problémům je v publikaci věnována pozornost.

Publikace může být vhodnou pomůckou **pro studium na vysokých školách ve všech vyskytujících se formách bezpečnostně právních, manažerských a jiných studií, přičemž se dá říci, že páteří disciplínou těchto studií jsou konstituující se bezpečnostní vědy, které ve svém systému zahrnují policejní, vojenské a jiné vědní obory.** Vychází se z premisy, že pluralita pracovišť zákonitě přináší pluralitu přístupů a potenciál vědeckých diskusí stimulujících další rozvoj vědních disciplín i vědeckého společenství bezpečnostních věd.

Při zajišťování bezpečnosti jsou možné různé přístupy. Z hlediska bezpečnosti je nejdůležitější reflexe bezpečnostního tématu v bezpečnostních teoriích, které umožňují adekvátní reakce v rozpracování bezpečnostních koncepcí a prakticko-politických opatření. Bez těchto teorií jsou finanční prostředky a lidské zdroje vynakládány neefektivně. Při absenci adekvátní bezpečnostní teorie, založené na solidních teoreticko-metodologických základech, je nebezpečí nahodilého rozhodování na základě chybných informací. Autoři publikace jsou přesvědčeni, že v současné globální, jaderné a informační civilizaci dosáhla rizika, hrozby a ohrožení nejrůznějšího charakteru kritické meze, a bezpečnostní vědy a jejich rozvoj a příslušné aplikace v bezpečnostní praxi by měly mít pro lidstvo velký význam.

Jiří Bílý: Christianizace římského antického státu¹

ALEXANDR SOUKUP²

Historik Jiří Bílý se zabývá již dlouhou dobu problematikou vzniku a rozvoje křesťanství a jeho dopadů na evropskou kulturu z nejrůznějších úhlů pohledu. Tentokrát si vybral období jeho utváření a působení v období pozdní římské říše. Velmi obsáhlá a důkladně zpracovaná monografie svědčí o hlubokém a dlouhodobém zájmu o tuto problematiku, která v sobě stále ještě obsahuje mnoho záhad a otazníků a skýtá mnoho podnětů k zamyšlení. V současné době je velmi aktuální.

Autor se nejprve zabývá některými stránkami judaismu i postavení Židů v antickém světě, hlavně však stavem římské říše před přijetím křesťanství v období republiky i císařství a tomu, co soudobé nepřilíh četné mimokřesťanské prameny uváděly o osobě Ježíše Krista, např. v díle Josefa Flavia, v Koránu nebo v pohanské literatuře. Pokouší se podle svědectví evangelistů a jiných pramenů stanovit dobu Kristova narození. Je sporné, které výpovědi evangelistů o Ježíšově narození snesou historická kritéria, a co z jejich vyprávění máme chápat spíše symbolicky.

V téže kapitole se autor mimo jiné vyrovnává s teorií mýtu, která je ještě stále některými odborníky zastávána a která zpochybňuje historickou existenci Ježíše Krista. Dále se zabývá analýzou procesu s ním z hlediska tehdejšího hebrejského i římského práva. Projevuje zde svou velkou erudici i schopnost analyzovat zkoumaný jev z nejrůznějších úhlů pohledu.

Autor se dále zabývá podrobným rozбором evangelií, především oficiálních (uznaných církví), ale zmiňuje i apokryfní texty. Zejména zde prokazuje svou rozsáhlou erudici a znalost dané problematiky. Už od konce 19. století se zvýrazňuje úsilí mnoha badatelů nalézt staré dokumenty a artefakty, které by mohly vnést více světla do poznání této tajemné epochy (např. část Tomášova evangelia). Významnější však byl pozdější objev starých textů v Nag Hammádí, většinou gnostického zaměření, o kterém se autor obšírně zmiňuje. Na to pak navázaly ještě pozdější objevy apokryfních evangelií (podle Marie Magdaleny, Jidáše).

Jiří Bílý se také věnuje úloze gnosticizmu, který se po určité době začíná považovat za protivníka formující se křesťanské církve. Sestavení závazného a uzavřeného kánonu, které provedl Markión, bylo velmi převratným počinem. Kánon Nového zákona, jak jej známe dnes, byl vlastně vytvořen jako reakce na tento počín. Do té doby byla jediným existujícím závazným náboženským Písmem bible. Existence tohoto psaného zákona, navíc přístupného v řeckém překladu (*Septuaginta*), nepochybně také přispívala k akceptaci židovského náboženství v helénistickém a později v římském světě. Můžeme sice předpokládat, že i křesťané, jejichž teologie začala později být označována za ortodoxní, by dříve nebo později svou verzi závazného uzavřeného křesťanského kánonu představili. Nicméně historicky první byl kánon Markionův.

1 Key Publishing, Ostrava 2016, 510 str.

2 Doc. Ing. Alexandr Soukup, CSc., Česká zemědělská univerzita Praha, e-mail: soukupa@pef.czu.cz

Autor také správně uvádí, že Římané v předkřesťanské éře rozeznávali pojmy *religio* a *superstitio* pro označení dvou pojetí náboženství. *Religio* byla „správná“ víra, kdežto jiná náboženství byla označována jako *superstitio*.

Pojem *religiosus* vyšel v Římě z pozemkového práva a znamenal konkrétní vlastnost místa, které si zasluhovalo úctu. Pokud se tento pojem použil pro označení jedince, šlo pak o jedince nábožensky přemýšlivého, který má nějaké náboženské povinnosti a závazky. Byly to však závazky (*religiones*), které jedinec sám přijal, a nejsou závazné pro všechny, tedy pouze jakési vnitřní zásady, které mohly a nemusely být sdíleny.

Pojmem *superstitio* označovali Římané všechna ostatní jim známá náboženství včetně judaismu a křesťanství. *Superstitio* pak z římského pohledu neznačí pověrčivost, jak ji dnes chápeme my, ale spíše jakési překročení náboženské míry. Autor uvádí, že pojem *superstitio* používali mnozí antičtí autoři. Křesťanství jako *superstitio* označuje např. Plinius, Suetonius nebo Tacitus. Toto pojetí se stalo východiskem pronásledování křesťanů, kterým se autor také obšírně zabývá.

Důležitá je i problematika formování rané křesťanské církve. Byl to patrně příliš elitářský charakter gnosticizmu, který vedl k tomu, že se nakonec prosadila varianta křesťanství uznávající apoštolskou poslušnost. Gnostici kladli důraz na vlastní poznání (gnosis), i když mystického charakteru, kterého mohou dosáhnout pouze nemnozí, zatímco hlavní proud křesťanství kladl důraz na víru.

Zdá se, že důležitou komponentou konečného vítězství křesťanství byla jeho schopnost vytvořit organizační struktury schopné suplovat civilní římskou strukturu, prorůstat do ní a postupně ji nahrazovat. Pohanství a kultury se nikdy nesnažily vystupovat s výraznějšími mocenskými nároky na císaře, v tom bylo křesťanství zcela specifické.

Křesťanství dovedlo použít své nauky jako integrujícího, uceleného systému myšlení o postavení člověka v bohem stvořeném světě, s porozuměním historickému světovému řádu. Úspěšně do svého systému postupem času zahrnulo i prvky pohanských myšlenkových směrů a integrovalo je do sociálního kontextu. Ten na jedné straně křesťanství ovlivňoval, ale na druhé straně ono samo přispívalo k jeho utváření, jak vhodně uvádí autor monografie.

„Stejně jako Starý a Nový zákon platí vedle sebe, výsledkem zápasu mezi křesťanstvím a pohanstvím nebylo ani úplné vítězství jednoho a úplná porážka druhého. Tímto vyrovnáním však křesťanství nezůstalo týmž, jakým bylo ve svých počátcích, nýbrž zpohanštělo, a pohanství se zase pokřesťanštilo.“ (str. 474)

Kniha má rozsáhlý poznámkový aparát, obsahuje mnoho faktických údajů. Autor nashromáždil nesmírné množství materiálů, který použil vhodným způsobem. Podařilo se mu vytvořit zcela originální dílo, které nemá v této oblasti bádání období, dílo velmi náročné a současně čtivé.

Podařilo se mu zachytit všechny důležité stránky vzniku a formování raného křesťanství v jeho různých fázích ze všech úhlů pohledu. Knihu lze doporučit všem zájemcům o problematiku vzniku, formování a dalšího vývoje křesťanství v prvních stoletích a o církevní dějiny v tomto období.

MARKÉTA BRUNOVÁ¹

Uvedená publikace je sborníkem příspěvků z konference konané k počtě prof. PhDr. Květoně Holcra, DrSc., jednoho z nejvýznamnějších současných slovenských kriminologů. Je to svým způsobem poděkování jubilantovi, který se dožil 80 let, za jeho významný přínos na rozvoji slovenské (i české) kriminologie, jako i dalších vědních disciplín, např. policejních a bezpečnostních věd. Sborník příspěvků renomovaných autorů (26) je tematicky zaměřen na vybrané okruhy problémů, mající vztah k problematice kriminologie jako součásti trestní politiky státu. Kolekce sdělení je však velice rozmanitá. Ve své krátké recenzi se zaměřím pouze na tři problémové okruhy, které mají vztah k mému profesnímu zaměření. Jsou to příspěvky prof. J. Ivora, doc. D. Havrlentové a prof. V. Porady.

1 Kriminologie jako součást trestní politiky

K této problematice se rovněž vztahují příspěvky M. Cejpa, S. Romžy a J. Záhory.

Ve svém úvodním vystoupení prof. Ivor,² s odkazem na Karabce³ uvádí, že všeobecně se má za to, že každý stát svojí trestní politikou deklaruje zejména úroveň ochrany základních lidských a občanských práv a svobod, které je ochotný a schopný reálně zabezpečit. Trestní politika státu je konkretizována především v jeho trestní legislativě hmotně právní i procesní, v systému a uspořádání orgánů a institucí zabezpečujících uplatňování trestně právních norem i praktické činnosti těchto subjektů.

Trestní politika v České republice, ale i v SR, je založená na tradičním kontinentálním trestním procesu a poměrně strnulé hmotněprávní a procesní úpravě, která poskytuje jen omezený prostor soudům, státním zástupcům (prokurátorům) i policejním orgánům pro volnou úvahu při hledání nejvhodnějších postupů pro řešení trestných věcí nejen v zájmu společnosti, ale i obětí a pachatelů.

Naprosto odlišná je pozice vyšetřovacích a soudních orgánů v anglo-americkém systému justice, i když česká a slovenská trestní justice je těmito i současnými trendy existujícími v ostatních evropských státech ovlivňována.

V této souvislosti je vhodné připomenout Doporučení Rady Evropy o trestní politice v čase změn (Kaiser 1994).⁴ Z řady doporučení, které tento dokument obsahuje, je možno

1 JUDr. Markéta Brunová, Ph.D., LL. M, Katedra veřejného a evropského práva, FPSS VŠFS, Praha, e-mail: marketa.brunova@mail.vsfs.cz.

2 IVOR, J. Prof. PhDr. Květoně Holcra, DrSc. – osobnosť slovenskej kriminológie. Praha: Leges, 2018, s. 11–18.

3 KARABEC, Z. et al. Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice. Praha: IKPS, 2008, s. 84 a násl.

4 KAISER, G. Kriminologie. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 84 a násl.

v současné době akcentovat možnost koordinace v rámci ústřední správy, vytvoření koordinační jednotky pro trestní politiku anebo horizontální organizaci pro zabezpečení spolupráce mezi příslušnými orgány, a dále akcentovat podporu vývoje strategie prevence kriminality na místní i regionální úrovni.

V tomto smyslu je trestní politika a kriminologie ve vzájemné interakci a při naplňování obsahu trestní politiky má kriminologie nezastupitelné místo. Souhlasím proto s názorem prof. Ivora,⁵ že tímto směrem zaměřená konference a sborník příspěvků má ambici posunout kriminologické poznání do širších rozměrů a souvislostí a takto přispět k zefektivnění současné trestní politiky jak v ČR, tak na Slovensku.

2 Penologie jako součást kriminologie

Této problematice věnuje pozornost Havrlentová (2018).⁶ Mimo jiné uvádí, že penologie jako věda vznikla z penitenciární vědy, jako nauky o vězeňských systémech (Jůzl 2017),⁷ a později se rozšířila i o tresty a trestání mimo trestu odnětí svobody. V současné době i v ČR se penologie rozšiřuje podle potřeb společenské objednávky i na další problémové okruhy a rozšiřuje svůj specifický výzkum. V ČR se touto problematikou již dlouhou dobu zabývá zejména Černíková, která postupně charakterizuje penologii jako součást sociální ochrany, jako kontinuální starostlivosti o pachatele kriminality od jeho zajištění, až po jeho opětovné začlenění do společnosti. Jde tedy o široce pojatý vědecký zájem o pachatele kriminality, kde trest je pouze jednou etapou pachatele kriminality na jeho dráze k reintegraci a jeho znovuzачlenění do společnosti.

K této problematice se postupně vyjadřovalo mnoha autorů z ČR i SR (např. Černíková, Sedláček (2002)⁸, Madliak (2010)⁹, Holcr¹⁰, Mamojková a Novák (2015)¹¹ a jiní.

Vzhledem na omezený prostor mého sdělení vyzvednu pouze konstatování Havrlentové v citované práci, která vybrala z nejrelevantnějších definic kriminologie a penologie od předních autorů kriminologie a penologie (některé z nich jsme uvedli) a shrnuje tyto převzaté poznatky:

Autoři obou vědních oborů se vždy drží základní myšlenkové linie, která vychází z předmětu zkoumání. U kriminologie je to „věda o kriminalitě (zločinnosti), o jejích

5 IVOR, J. Prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc. – osobnosť slovenskej kriminológie. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky*. Praha: Leges, 2018, s. 14.

6 HAVRLENTOVÁ, D. *Penológia jako súčasť kriminológie*. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky*. Praha: Leges, 2018, s. 48–59.

7 JUZL, M. *Penitenciaristika jako věda žalární*. Praha: UJAK, 2017, 370 s.

8 ČERNÍKOVÁ, V. a V. SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: PA ČR, 2002, 150 s.

9 MADLIAK, J. a kol. *Základy penologie*. Košice: UPJŠ v Košiciach: 2010, 142 s.

10 HOLCR, K. a kol. *Kriminológia*. Bratislava: IURA Editio, 2008, 268 s.

11 MAMOJKOVÁ, E. a I. NOVÁK. *Základy penologie*. Bratislava: A PZ, 2015, 198 s.

pachatelích a obětech a o její kontrole“ (např. Gřivna, Scheinost, Zoubková (2014),¹² aj.). U penologie je to „věda o trestu a trestání, která se zabývá jejich účinky z hlediska volby adekvátního působení, zacházení s pachateli trestných činů, aby nedocházelo k jejich opakování“ (Černíková 2008).¹³ Styčným bodem obou vědních oborů je tedy pachatel kriminality, který dominuje v definicích jak kriminologie, tak penologie. Rozdíl je jen v manévrovacím prostoru, které mají obě vědy k dispozici, a který je určen, jak bylo uvedeno, jejich předmětem zkoumání.

3 Bezpečnost a kriminologický výzkum

Jak uvádí Porada (2019),¹⁴ bezpečnost je velmi frekventovaným pojmem, je fenoménem současné doby. Mnohostranné používání tohoto pojmu v rozmanitých, často protikladných vědních oborech, jakými jsou např. politologie, genetika, sociologie, informatika, teologie, medicína, ekologie, právo, vojenská strategie nebo kriminologie, způsobuje jeho eklektickou interpretaci. Někteří experti označili pojem bezpečnosti za tak zidealizovaný (hodnotově zatížený) koncept, že žádný argument nemůže vést ke konsenzu v otázce jejího obsahu.

Domnívám se, že bezpečnost v kontextu permanentního společenského vývoje neustále zvětšuje svůj realizační a komunikační prostor. *Bezpečnostní diskuse* se tak postupně dostává do nových společensko-politických oblastí.

Bezpečnost je součástí základních lidských potřeb, stává se společenským cílem, ideálem a hodnotou. Bezpečnost má zároveň výrazný emocionální, sociálně-psychologický, ale i společensko-politický dopad. Je nejen součástí lidských pocitů (pocit bezpečí), vyjadřuje určitý stav společnosti, ale je zároveň i globálním existencionálním problémem lidské civilizace. Problematika bezpečnosti v dosavadní teorii není uceleně prozkoumaná, což má výrazné dopady na politickou, řídicí a další činnost v naší společnosti. Je zřejmá nová kvalita, úroveň a podoba objektu zkoumání ve vztahu k dynamickému vývoji v oblasti evropského integračního procesu, stavu evropské bezpečnostní architektury a následných změn v Evropské unii (Holcr, Porada a kol. 2011¹⁵, Porada, Holcr a kol. 2011¹⁶).

Kriminologie, v souvislosti s fenoménem bezpečnosti, studuje kriminalitu jako sociálně patologický jev, zkoumá stav, dynamiku a příčiny kriminality, osobnost pachatele a prevenci zločinnosti.

Kriminalita (jeden ze subjekt-objektových vztahů bezpečnosti jako objektu zkoumání) se stala průvodní a znepokojující součástí našeho každodenního života, zasahující do pocitu

12 GRIVNA, T., M. SCHEINOST, I. ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s.

13 ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana, terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: A. Čeněk, 2008, 244 s.

14 PORADA, V. *Fenomén pojmu bezpečnost a jeho význam pro kriminologii a bezpečnostní výzkum*. In: IVOR, J. (ed). *Kriminologie jako součást trestné politiky*. Praha: Leges, 2018, s. 203–219.

15 HOLCR, K. a V. PORADA. *Policejné vedy. Úvod do teórie a metodológie*. Plzeň: A. Čeněk, 2011.

16 PORADA, V., K. HOLCR a kol. *Policejné vedy*. Plzeň: A. Čeněk, 2011.

bezpečí, která proniká do všech oblastí a neobvykle agresivně se pokouší prosáknout do nejvyšších rovin veřejné a státní správy (politických elit, parlamentů, vlád, justice, vojenských a policejních sborů apod.). I když kriminologie věnuje stále více pozornost kontrole kriminality, uspokojivé výsledky jsou sporadické, spíše perspektivní než aktuální a běžnou realitou.

Naléhavá potřeba včasnosti vědeckých poznatků také vyžaduje nově přihlížet na predikční funkci kriminologické vědy. Ta se stala natolik významnou, že se začala postupně (od počátku 40. let) vydělovat jako samostatná vědní disciplína (přesněji jako „metavěda“) Jejím předmětem zkoumání je konceptuální aparát (principy, zákonitosti, kategorie, teorie, metody) ke zkoumání budoucnosti, v případě kriminologie budoucnosti vývoje kriminality (Holcr a kol. 2008).¹⁷

Ukazuje se stále více, že výsledky prevence kriminality jsou přesvědčivější a získávají stále větší podporu. V tomto směru jde o komplexnější znalost fenoménu bezpečnosti a bezpečnostního prostředí, tedy o znalost možného, pravděpodobného, dokonce jistého vývoje stavu, úrovně, dynamiky struktury kriminality. Jinak řečeno, na základě výzkumu je možné přijímat strategie a programy prevence kriminality. Jde tedy o vypracování korektních kriminologických prognóz v rámci kriminologického bezpečnostního výzkumu.

Plně lze souhlasit s tím, že vypracování spolehlivých prognóz, využitelných na přijímání nanejvýš odůvodněných rozhodnutí účinných praktických opatření při kontrole kriminality, vyžaduje nejen korektní a všestrannou analýzu prognostického pozadí, které vyvolává vznik a ovlivňuje vývoj předmětu prognózování, ale také co nejefektivnější využití současného metodologického instrumentária kriminologické prognostiky (Srov. Holcr, Chalka, Holomek 2000¹⁸, Holcr a kol. 2008¹⁹, Porada, Holcr a kol. 2011²⁰, Porada a kol. 2017²¹).

Závěrem mohu v souladu s prof. Ivorem konstatovat, že trestní politika a kriminologie jsou ve vzájemném vztahu, vzájemné interakci i s jinými vědními obory, např. bezpečnostními vědami, a při naplňování obsahu trestní politiky má kriminologie nezastupitelné místo. Tematicky zaměřená konference organizovaná k počtě významného českého i slovenského kriminologa prof. PhDr. Květoně Holcra, DrSc. a výstup z ní ve formě sborníků má ambici posunout kriminologické a související vědní obory do širších rozměrů a současně přispět k efektivnější trestní politice nejen v SR, ale i ČR.

17 HOLCR, K. a kol. *Kriminológia*. Bratislava: IURA Editio, 2008.

18 HOLCR, K., R. CHALKA a J. HOLOMEK. *Prognóza vývoja kriminality v SROV*. Bratislava: A PZ, 2000.

19 HOLCR, K. a kol. *Kriminológia*. Bratislava: IURA Editio, 2008.

20 PORADA, V., K. HOLCR a kol. *Policejní vědy*. Plzeň: A. Čeněk, 2011.

21 PORADA, V. a kol. *Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie, metodologie*. Praha: VŠFS, 2017.